THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
DEC 3 1 1943
ASTOR LENOX AND
TILDEN FOUNDATION

שלום אַש — אַ נייע, קרעפטיגע דערציילונג — „היטלער'ס געבורט" — הויבט זיך אָן דרוקן — שבת — אין דער „מאָרגן-פרייהייט"

2nd Edition — MORNING FREIHEIT — 2טע אויסגאַבע

מאָרגן פרייהייט

VOL. XXIII. No. 90—7326 | DAILY PRICE 5 CENTS | 6 PAGES | NEW YORK, THURSDAY, DECEMBER 30, 1943 | 1943 ,דאָנערשטאָג, דעצעמבער 30 | פּרייז 5 סענט

בויט דעם אַלגן מאָנומענט — העלפט שאַפן נייע לייענער פון דער „מאָרגן-פרייהייט"

שיקט אייערביישטייערונג צום נעשאַנאַל וואָר פאַנד

פאַר'ן זיג פון אַמעריקע! • טוט אַלץ פאַר'ן זיג איבער די שונאים פון אַמעריקע • און גאַנצער מענטשהייט!

צוריקגענומען: — נייע אָפענסיווע ביי — געשטורעמט

קאָראָסטען • זאַפּאָראָזשיע • זשיטאָמיר

טיטאָ'ס טרופּן דרינגען אַריין 25 מייל אין איטאַליע

אַטאַקירן 2 נאַצי-גאַרניזאָנען אין איטאַליע. — שניידן איבער באַן-ליניע צווישן פיומע און ספּאַלאַטאָ. — פאַרניכטן רעלסן פון דער זאַגרעב-בעלגראַד באַן-ליניע. — עלאַיס-עראָפּלאַנען זינקען דייטשע שיף „דאַלמאַציע". פּאַרטיזאַנישע טרופּן האָבן אַטאַקירט דייטשע כוחות לעבן דער וויכטיגער באַן-ליניע צווישן טריעסט און פיומע. — באַפרייען אויך 800 איטאַליענישע קריגס-געפאַנגענע און פאַרכאַפּן 20 וואַגאָנעס מיט אַמוניציע.

עלאַיס גיבן שאַרפע וואָרנונג צו מיכאַילאָוויטש'ן

לאָנדאָן, דעצ. 29. — יוגאָסלאַווישע פּאַרטיזאַנען זיינען אַריבער די איטאַליענישע יוגאָסלאַווישע גרעניץ אַהין 25 מייל טיף אין צפון-מזרח איטאַליע און אַטאַקירט צוויי דייטשע גאַרניזאָנען, האָט מאַרשאַל טיטאָ'ס קאָמוניקאַט היינט געמעלדעט.

די פּאַרטיזאַנען, וואָס זיינען מיט דריי חדשים צוריק אַרויסגעטריבן געוואָרן פון צפון-מזרח איטאַליע און פון דעם איסטריאַ האַלב-אינזל, האָבן נאָך אַ שווערער שלאַכט צעקלאַפּט אַ …

זיי האָבן דאָרט אין אַ ביטערער שלאַכט דערהרג'עט זעכציג דייטשע סאָלדאַטן און פאַרוואונדעט הונדערט אַנדערע.

אין דער „דערבייאַיגער סלאָוועניע האָבן יוגאָסלאַווישע אָפּטיילונגען אַטאַקירט אַ דייטשן גאַרניזאָן אין פּעטעסטשינאַ, דערהרג'עט 80 טרופּן פון שונא און פאַרוואונדעט העכער צוויי הונדערט.

(שלוס אויף דער לעצטער זייט)

בערלין ווידער באָמבאַרדירט

שטאָקהאָלם, דעצ. 29. — (יונייטעד פּרעס) — טעלעגראַמען וואָס זיינען אָהער אָנגעקומען פון בערלין גיבן איבער, אַז די שטאָט איז היינט 7:40 אין אָוונט, ווידער באָמבאַרדירט געוואָרן פון עלאַיס-עראָפּלאַנען.

די טעלעפאָנישע פאַרבינדונגען צווישן בערלין און שטאָקהאָלם זיינען איבערגעריסן געוואָרן פון 7:20 ביז 9:10 אין אָוונט.

אָרטאָנאַ פאַרנומען; אַמעריקאַנער רייסן זיך אַריין אין סאַן וויטאָרע אויפ'ן וועג קיין רוים

עלאַיס העדקוואָרטערס, אַלזשיר, דעצ. 29. — (יונייטעד פּרעס). — די קאַנאַדישע טרופּן זיינען היינט נעגאַנגען פאָראויס פון דער פאַרנומענער אָרטאָנאַ צו פּעסקאַראַ.

אַמעריקאַנער פּאַטרולן האָבן זיך היינט אַריינגעריסן אין דעם באַפעסטיגטן צענטער סאַן וויטאָרע אויפן וועג קיין רוים, ווערט געמעלדן.

אַן עלאַיס-קאָמוניקאַט האָט באַשטעטיגט דאָס פאַלן פון אָרטאָנאַ 24 שעה נאָכדעם ווי די דייטשן האָבן גע…

דריי טעג צוריק אַרויסגעשטויסן געוואָרן פון דעם שטעטל ווילאַ-גראַנדע, האָבן עס ווידער פאַרנומען.

די ניי-זעלאַנדער טרופּן אויפן לינקן פליגל פון דער אַכטער אַרמיי האָבן דערווייל פאַרצייכנט קליינע געווינסן צווישן אָרסאָגנאַ און גואַרדיאַגרעלע און דראָען איבערצושניידן די פינפטלעכע קאָמוניקאַציעס צווישן ביידע שטעט.

אויף דעם הויפּט פראָנט פון דער פינפטער אַרמיי האָבן אַמעריקאַנער טרופּן פאַרבעסערט זייערע פּאָזיציעס ביי סאַן וויטאָרע אין דער צייט וואָס די פראַנצויזישע מאַראָקאַנער טרופּן האָבן נאָך אַ ביטערער שלאַכט פון פיר טעג באַפעסטיגט זייער אָנהאַלט אויף צוויי בערג אין דער מעינאַר קייט אויף צפון מערב פון נעגאַפּראַ.

אַלע באַן-יוניאָנס ציִען צוריק זייער סטרייק-רוף

(שלוס אויף זייט 3)

רויטע אַרמיי פאַרנעמט העכער 250 שטעט און שטעטלעך אויף מערב פון קיעוו. — פאַרנעמט 30 שטעט אין נייער אָפענסיווע אויף מערב פון זאַפּאָראָזשיע. — בעלאַפּאַליע, ליעסקאָוו, לאַזאָווידאַ צווישן פאַרנומענע שטעט. — סאָוועטישע כוחות זיינען 8 מייל פון וויטעבסק, וועלכע איז אויף דריי-פערטל אַרומגערינגלט. — האָבן אין וואָך צייט באַפרייט העכער 560 שטעט און שטעטלעך אויף מערב פון קיעוו.

רויטע אַרמיי פאַרנעמט אויך טשערניאַכאָוו און סקווירע

לאָנדאָן, דעצ. 29. — די סאָוועטישע טרופּן זיינען היינט אַריין אין דעם וויכטיגן באַן-צענטער קאָראָסטען, צעטרייסלענדיק די דייטשע ליניעס אויף אַ פראָנט פון 80 מייל. אין דעם רגיע-פער-בויג האָבן די סאָוועטישע כוחות אָנגעהויבן אַ דריטע ווינטער-אָפענסיווע, וואָס האָט זיי געבראַכט 10 מייל אויף יענער זייט פון דער שטאָט זאַפּאָראָזשיע.

אין דעם שטאַרקן אָנגריף, וואָס האָט צוריקגעשטויסן די דייטשן אַזוי ווייט ווי 55 מייל אויף מערב פון …

ווי אַזוי די רויטע אַרמיי האָט באַפרייט ראַדאָמישל, ברוסילאָוו, טשערניאַכאָוו, געשילדערט אין …

רוזוועלט, סטאַלין באַגריסן ענגלאַנד מיטן „שאַרנהאָרסט" זיג

לאָנדאָן, דעצ. 29. — פּרעזידענט רוזוועלט און מאַרשאַל סטאַלין האָבן צום ענגלישן פּרעמיער ווינסטאָן טשערטשיל געשיקט טעלעגראַמעס, וואָס האָבן באַגריסט דעם ענגלישן פלאָט פאַר'ן זינקען די דייטשע שיף „שאַרנהאָרסט".

(שלוס אויף דער לעצטער זייט)

דערקלערונג פון דער אידישער קאָנפערענץ וועגן דער „עמוירדזשענסי קאָמיטע צו ראַטעווען אידן פון אייראָפּע"

(שלוס אויף זייט 3)

ענגלענדער זינקען 3 נאַצי-דעסטראָיערס אין גרויסער ים-שלאַכט לעבן פראַנקרייך

זיי האָבן אויך געזונקען אַ פּראַכט-שיף און באַשעדיגט אַ צאָל אַנדערע קריגס-שיפן. — אַמעריקאַנער און משעכאָסלאָוואַקישע עראָפּלאַנען האָבן זיך באַטייליקט.

לאָנדאָן, דעצ. 29. — דער ענגלישער ים און לופט קרעפטן האָבן …

(שלוס אויף דער לעצטער זייט)

צווייטער פראָנט פּלאַן גוטגעהייסן געוואָרן אויף דער קאַיראָ-קאָנפערענץ

גענעראַל אייזענהאַוער און לופט-מאַרשאַל טעדער זיינען געוועהן די פאַרזעצער פון דעם ענגלענדער אינוואַזיע-פּלאַן. — אָנגעפירן הויפּט-קאָמאַנדירן פאַר ים און לופט קרעפטן פון דעם צווייטן פראָנט.

קאַירא, דעצ. 29. — אַן ענגלישער נער פּלאַן פאַר דער עלאַיס-אינוואַזיע פון מערב-אייראָפּע איז פאַרעפנטלעכט …

נעשאַנאַל וואָר פאַנד דאַנקט „מאָרגן-פרייהייט"

די „מאָרגן-פרייהייט" האָט באַקומען אַ דאַנק-בריוו פון דעם ראַט פון אידישע אָרגאַניזאַציעס (קאָונסיל אָוו דזשואיש אָרגאַניזיישאַנס) ביים נעשאַנאַל וואָר פאַנד, פאַר קאַמפּיין וואָס די „מאָרגן-פרייהייט" האָט דורכגעפירט פאַר דעם דאָזיגן פאַנד. די „מאָרגן-פרייהייט" האָט צונויפגעשטעלט פון אירע לייענער אַ סומע פון העכער דריי און אַ האַלב טויזנט דאָלער פאַרן נעשאַנאַל וואָר פאַנד.

מיר דרוקן דאָ אַ פאָטאָגראַפיע פון אַ בריוו, וואָס ריכטער דזשאָנאַ דזש. גאָלדשטיין, פּרעזידענט פון ראַט פון אידישע אָרגאַניזאַציעס, האָט צוגעשיקט אויפן אַדרעס פון פּ. נאָוויק, רעדאַקטאָר פון דער „מאָרגן-פרייהייט". דער בריוו לייענט זיך אַזוי:

„איך האָב מיט גרויס אינטערעס נאָכגעפאָלגט דעם קאַמפּיין פון דער „מאָרגן-פרייהייט" פאַרן נעשאַנאַל וואָר פאַנד און איך שרייב אייך דעם בריוו צו באַגריסן אייך, אייער שטאַב און אייערע לייענער פאַר דער זאַמלונג פון $3,568.

„אַזאַ סומע שטעלט פאַר מיט זיך אַן אויפריכטיקע ביישטייערונג ניט נאָר צו אַיין באַשטימטער אָרגאַניזאַציע, אָדער יחיד, נאָר צו די אַלע, וועלכע וועלן באמת נעניסן פון דעם פאַנד — די סאָלדאַטן, מאַטראָסן, מאַרינס, …

…

אויפריכטיק אייער,
דזשאָנאַ דזש. גאָלדשטיין, פּרעזידענט.

NEW YORK COMMITTEE OF THE NATIONAL WAR FUND
COUNCIL OF JEWISH ORGANIZATIONS OF THE NATIONAL WAR FUND
11 EAST 59th STREET, NEW YORK 16, N. Y.

December 27, 1943

Mr. Paul Novick
THE MORNING FREIHEIT
35 East 12th Street
New York, N. Y.

Dear Mr. Novick:

I have followed with keen interest the campaign of THE MORNING FREIHEIT for the National War Fund and I am writing to congratulate you, your staff and your readers for having raised the sum of $3,568.

Such a sum represents a genuine contribution not to any organization or individual but to the actual recipients, namely soldiers, sailors, marines and members of the armed forces of the United Nations. After all it is they for whom we are working in this National War Fund campaign and anything we do can never match their contribution to victory over the greatest enemy civilization has ever known.

Sincerely yours,
Jonah J. Goldstein
Chairman

קאַליפאָרניע סי-אײ-אָ רופט יוניאָנס צו שטיצן לינטש-דיקשטיין בילס

געריכט באַשטעטיגט געזעצלעכקייט פון רענט-קאָנטראָל

וואַשינגטאָן, דעצ. 29. — דער „רענט-פריזינג" באַפעל, וואָס איז אַריין אין קראַפט אין ניו יאָרק דעם 1טן נאָוועמבער …

Print Date: 10 November 2025. Source: Page 3, Morgn Frayhayṭ - מארגן פרייהייט, 1 January 1944 *** Historical Jewish Press, The National Library of Israel and Tel Aviv University

היטלער'ס געבורט

דערציילונג

פון שלום אַש

הקדמה

אין נייַנצן הונדערט דריי־און־דרייסיג, באַלד ווי היטלער האָט איבערגענומען די מאַכט אין דייטשלאַנד, האָט די „נייע פרייע פּרעסע" געמאָלדן אין אַ באַשיידענעם ווינקל אויף אירע שפּאַלטן, אַז „אַ זייער הויכע פּערזענלעכקייט פון דייטשן רייך, אין באַגלייטונג פון אַ גרופּע הערן אין שוואַרצן און אין צילינדער־הוט, האָט נעכטן געמאַכט אַן אַטאָמאָביל־רייזע אַריבער דער דייטש־עסטרייכישער גרעניץ, איז צוגעפאָרן צו אַ שטאָט, וואָס ליגט האַרט ביי דער גרעניץ, האָט זיך אָפּגעשטעלט ביים דאָרטיגן בית־עולם און אוועקגעלייגט אַ קראַנץ בלומען אויף אַ קבר. נאָך דער שטילער צערעמאָניע האָבן די אַטאָמאָבילן זיך אומגעקערט צוריק קיין דייטשלאַנד".

יודעי־חן האָבן געוואוסט, אַז די הויכע פּערזענלעכקייט איז געווען — היטלער. מען האָט געגלויבט, אַז ער האָט, נאָך זיין גרויס־ווערן, באַזוכט די קברים פון זיינע עלטערן, וועלכע ליגן אין דער שטאָט ליניץ. עס האָט זיך אָבער באַלד אַרויסגעוויזן, אַז דער קבר, אויף וועלכן היטלער האָט אוועקגעלייגט דעם קראַנץ בלומען, האָט זיך נישט געפונען אין ליניץ. די אַטאָמאָבילן האָבן זיך אָפּגעשטעלט, ווי נאָר זיי זיינען אַריבערגעפאָרן די בריק, וואָס ליגט איבערן טייך; זיי האָבן זיך אָפּגעשטעלט אין ברונאַ, אין היטלער'ס געבורט־שטאָט, — און דאָרט, אויף דעם בית־עולם אין ברונאַ, האָט מען געפונען אַ קראַנץ בלומען מיט אַ זייער האַרציגער אויפשריפט פון דעם מאַן, וואָס האָט איבערגענומען דעם גורל פון דייטשלאַנד און פון אַ האַלבער וועלט אין זיין האַנט.

דער קראַנץ בלומען איז געלייגט געוואָרן אויף אַ קבר, וואָס איז געווען אויסגעגליכן מיט דער ערד, פאַרוואָרפן אין אַ זייט, האַרט ביי דער וואַנט, און דער איינגעפאַלענער שטיין איבער אים האָט, אויף דעם שטרענג־קאַטוילישן בית־עולם, נישט געטראָגן אויף זיך קיין סימן פון קיין צלם; דער שטיין האָט אויך נישט אָנגעדייט דעם נאָמען פון דעם באַגראָבענעם.

עס איז נישט געווען קיין סוד אין אייראָפּע, אַז פּונקט ווי זיין טויף־פאָטער איז געווען אַן אומגעזעצלעך קינד און האָט געטראָגן אַ פרעמדן נאָמען זיין גאַנץ לעבן, אַזוי איז אויך היטלער נישט דער זון פון זיין „פאָטער".

פאַרשיידענע ווערסיעס גייען אַרום איבער היטלער'ס ריכטיגן אָפּשטאַם. אַ חשד איבער דעם האָט נישט קיין אַנדערער געוואָרפן ווי טאַקע היטלער אַליין אין זיין בוך „מיין קאַמף".

די ביטערע פאַראַכטונג, מיט וועלכער היטלער רעדט וועגן זיין פאָטער, פאַרראַט, אין יעדן פאַל, אַז ביי זיין גאַנצן שטאָלץ מיט זיין ראַסישן אָפּשטאַם איז ער גאָרנישט שטאָלץ אויף דעם, וואָס איז אין דירעקטער ליניע פאַראַנטוואָרטלעך פאַר זיין אָפּשטאַם.

פון זיין פריסטער קינדהייט אַן איז היטלער געווען אין שטענדיגן קאָנפליקט מיט זיין פאָטער, וועמען ער האָט גאָרנישט צו פאַרדאַנקען ווי נאָר שטרויכלונגען אויף דעם וועג פון זיין קאַריערע. און כאָטש ער פאַרשווייגט אַזוי „דיפּלאָמאַטיש" זיין גאַנצע פריע יוגנט אין ברונאַ, וועלכע האָט דאָך געמוזט, ביי אַזאַ אומרואיגן קינדערישן טעמפּעראַמענט, איבערלאָזן געוויסע לעבנלאַנגע כאַראַקטער־שטריכען, איינקריצן טיפע זכרונות, רייסן זיך פאָרט אַרויס שפּורן פון אַן אַנדער איינפלוס, וואָס מען קאָן עס בשום־אופן נישט צורעכענען צו זיין באַשיידענעם פאָטער.

היטלער'ס באַציאונג צו זיינע עלטערן האָט געשאַפן אין אייך אַפּע פאַרשיידענע ווערסיעס וועגן זיין אָפּשטאַם. עס זיינען אפילו געמאַכט געוואָרן פּרוּוון צו באַשטעטיגן דאָקומענטאַל אייניגע השערות איבער דעם, אָבער ווי נאָר ווי זיינען אויפגעקומען אין שריפט, אפילו אין נייטראַלע לענדער, אַזוי זיינען זיי גלייך אויף אַ מיסטעריעזן אופן פאַרשוואונדען. ביכער, וואָס האָבן באַהאַנדלט היטלער'ס יחוס, זיינען פּלוצלינג נישט געוואָרן, — אויספאַרקויפט און אַרויס פון דרוק! דאָקומענטן און אַרכיוון פון קליינע שטעטלעך זיינען נעלם געוואָרן, און גאַנצע בלעטער זיינען אויסגעריסן געוואָרן פון מעטריקע־ביכער און פּראָטאָקאָלן.

דער שרייבער פון די שורות האָט אָפּט באַזוכט עסטרייך. ער האָט פאַרבראַכט פיל זומערן אין באַד־קאַסטיין, אין זאַלצבורג, אין זאַלץ־קאַמער־גוט, נישט ווייט פון דעם אָרט, וואו היטלער איז געבוירן געוואָרן.

איך האָב אָפּט באַזוכט דאָס שטעטל ברונאַ און גערעדט מיט מענטשן פון פאַרשיידענע שיכטן, געוואָלט דערגרונטעווען, דערגיין די מיסטעריע פון דעם געבורט פון דער חיה, וואָס הייסט היטלער.

היטלער'ס שאָטן איז שוין דענסמאָל שווער געלעגן איבער עסטרייך. די גאַנצע געגנט פון ברונאַ, אַזוי נאָענט צו בייערן, איז שוין געווען אָנגעשטעקט מיט דער נאַציִשער קרענק. אויף די הייזער האָבן זיך באַוויזן סוואַסטיקאַס, וואָס געהיימע הענט האָבן ביינאַכט אָנגעצייכנט. די גרעניץ צווישן דייטשלאַנד און עסטרייך אין טאַקע געווען אָפּגעשניטן; די בריק איבערן טייך, וואָס פאַרבינדט די צוויי לענדער, איז געווען פאַרמאַכט, אָבער היטלער'ס אַגענטן זיינען געווען פיל אין דער שטאָט.

די גאַרקיך, וואו היטלער איז געבוירן געוואָרן, איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ היטלער־מוזיי, און די שטוב, וואו ער האָט דערזען דאָס ליכט פון דער וועלט, וועלכע ער האָט שפּעטער פאַרפינצטערט, איז באַהאַנגען געוואָרן מיט פאָטאָגראַפיעס פון זיינע עלטערן און פון אים אַליין אין זיינע שול־יאָרן. די שטוב האָט שוין דענסמאָל, נאָך אונטער עסטרייך, געדינט פאַר אַ פּילגרים־פּלאַץ.

אין די רעסטאָראַנען און אין די האָטעלן האָט מען מורא געהאַט זיין נאָמען צו דערמאָנען, מחמת די שפּיאָנען, מיט וועלכע דאָס אָרט איז געווען אָנגעשטעקט. אַלע האָבן זיך געריכט, אַז יעדן טאָג וועט היטלער אַריינמאַרשירן קיין עסטרייך.

עס פאַרשטייט זיך, אַז אונטער די אומשטענדן איז עס מיר נישט אַזוי גרינג אָנגעקומען אויסצוגעפינען וועגן היטלער'ס נישט־לעגיטימען געבורט, וואָס אַלע אויפן אָרט האָבן געוואוסט און מורא געהאַט צו ריידן דערפון. נישט נאָר דער איינציגער איד, וועלכן איך האָב אָנגעטראָפן וואוינען אין מאַרק, איז טויט־בלייך דערשראָקן געוואָרן, ווען איך האָב אים געפרעגט וועגן היטלער'ס יחוס, נאָר אויך די עלטערע קריסטלעכע פרויען, שכנות פון דער גאַרקיך, וועלכע האָבן געקענט היטלער'ס עלטערן, האָבן מורא געהאַט אַ פּיפּס צו טאָן.

מיט דער הילף פון פערזאָנען, וואָס איך קאָן, פאַרשטייט זיך, נאָך נישט דערמאָנען זייערע נעמען, איז מיר סוף־כל־סוף דאָך געלונגען צו געווינען דעם צוטרוי פון אייניגע מענטשן פון עלטערן דור, שכנים פון היטלער'ס עלטערן. זיי האָבן זיך פאַר מיר פאַרטרויט.

מען קאָן זיך פאָרשטעלן די לעגענדעס, וואָס זיינען פאַרשפּרייט געוואָרן וועגן היטלער'ן אין דעם דאָזיגן באַשיידענעם שטעטל צווישן די מענטשן, וואָס האָבן אַזוי גוט געקענט זיינע עלטערן און האָבן צוגעזען ווי אַזוי ער איז אויסגעוואַקסן. קיינער איז, נאַטירלעך, נישט אין דער לאַגע צו נעמען אויף זיך די אחריות פאַר אמת פון די מיסטעריעזע געשיכטעס, אַ געמיש פון פאַנטאַזיע און וואָר, וואָס זיינען געשאַפן געוואָרן אין דער פאַרשטעלונג פון היטלער'ס לאַנדסלייט. יעדער איינער האָט מיך פאַרזיכערט, אַז די פערזאָנען, וואָס עס וועט דאָ וועגן זיי דערציילט ווערן, האָבן עקזיסטירט, און די זאַכן, וואָס וועלן דאָ געשילדערט ווערן, זיינען באמת פאָרגעקומען.

פון די געשיכטעס, וואָס מען האָט מיר דערציילט, די אמת'דיגע און די לעגענדאַרע, וואָס עס שטייגט אויף פון זיי היטלער'ס סאַמע כאַראַקטעריסטישע און סאַמע מאָנסטערדיגע פיגור, פון דעם נעפּלדיגן רויך פון זיין פאַרגאַנגענהייט האָב איך געשאַפן אָט די דערציילונג.

היטלער'ס פאָטער

ברונאַ, דאָס שטעטל פון היטלער'ס געבוירן, ליגט צופוסנס פון זאַלץ־קאַמער־גוט, אין אַ טאָל, וואו עס שניידט זיך אַדורך דער לעבעדיגער טייך אין. דער צווייטער ברעג טייך, אויף דער בייערישער זייט, איז אַ העכערער, — און פון דאָרט הויבן אָן קלעטערן אַרויף די הויכע טיראָלישע בערג. דער ברעג טייך, וואו דאָס שטעטל ליגט, איז נידעריג. דאָס גאַנצע פלאַכלאַנד, וואָס רינגלט אַרום דאָס שטעטל, איז אַדורכגעצויגן מיט אָדערן פון קליינע, טונקעלע, מרה־שחורה'דיגע אַזיערעס.

די אַזיערעס ווערן גענוצט פון די איינוואוינער אויף אויפצוציען אין זיי די פיינע לוקסוס־פיש, די פאָרעלן (דער פיש איז פאַררעכנט פאַר אַ זייער דעליקאַטן מאכל און ווערט נאָר סערווירט אין רייכע רעסטאָראַנען). די איינוואוינער ציען זייער חיונה פון אויפציען דעם מין פיש פאַר עקספּאָרט אין די גרעסערע שטעט. דער פיש איז אָבער זייער אַן איידעלער און דאָס אויפציען אים איז פאַרבונדן מיט פאַרשיידענע מניעות. טייל פישערלייט האַלטן אין זייערע סטאַוון פאָרן פיש, וועלכע לייגן אָפּ זייערע רויגן; אַנדערע קויפן איין קליינע, עטלעכע וואָכן אַלטע פישלעך און ציען זיי אויף אויף ספּעציעלער שפּייז. אָבער סיי די רויגן, סיי די קליינע, שוין אויפגעצויגענע פישלעך האָבן איין גרויסן שונא — און דאָס איז, דער שוואַרצער נאָגל־שלאַנג, ווי זיי רופן אים, וועלכער ליגט אין זיין שליים און וואַרט אויס: ווען די פיש לייגן אָפּ די רויגן, פאַרשלינגט ער זיי; ער פרעסט אויך אויף די פישלעך, ווען זיי זיינען נאָך קליין. אָפּטמאָל אַטאַקירט ער אפילו דאָס פּאָר, פון וועלכן די פאַמיליע איז אַרויסגעקומען. דער גאַנצער קראָם פיש גייט אָפּט פאַרלוירן דורך די שלאַנגען־נעסטן, אפילו דאָס אָריגינעלע פּאָר, וואָס דער פישערמאַן האָט זיך איינגעקויפט פאַר אַ טייערן פּרייז. אַן אַנדערש מאָל איז עס אַ וואָרים, וואָס פאַרניכטעט דעם קראָם. די פיש־אויפציער זוכן פאַרשיידענע מיטלען אויף אויסצוראָטן די שלאַנגען. זיי שאַפן זיך איין אויסטערלישע גרינע זשאַבעס, וואָס קומען פון אַ באַרימטן סטאַוו אין בורגענלאַנד, אין אונגאַרן: די זשאַבעס עסן די שלאַנגען און שוינען די פישלעך. די פישערלייט זיינען זייער אַבערגלויביג. זיי גלויבן אין עין־הרע'ס, אין אָפּשפּרעכענישן, און זיי זוכן שוץ קעגן די שלאַנגען ביי ראַצן־ און מייז־אויסראָטער, גיפט־מישער, כישוף־מאַכער, וועלכע גייען איבערן לאַנד און פאַרקויפן זייערע כישוף־מיטלען צו די פיל־געפּרואווטע אַבערגלויביגע פישערלייט.

אין דעם שטעטל ברונאַ האָט זיך באַזעצט אַזאַ שלאַנגען־אויסראָטער, אַ מאַן, וואָס האָט געטראָגן אַ בעמישן נאָמען. געזאָגט האָט ער, אַז ער קומט פון בורגענלאַנד, וואָס האָט דענסמאָל געהערט צו אונגאַרן. אין בורגענלאַנד איז פאַראַן אַן אַזיערע, וואָס ליגט אין אַ טיפן טאָל און פאַרמאָגט — (מערקווירדיג!) — דיזעלבע קלימאַטישע איינגנשאַפטן, וואָס דער טייך ניל אין עגיפּטן. אין דער אַזיערע געפינט מען פיש־חיות, ווערים, זשאַבעס, שלאַנגען, יאַשטשערקעס אין די אַלע אָפּשרעקנדיגע פאָרמעס און אָפּשטויסיגע קאָלירן, ווי אין דעם טייך ניל. אין דער אַזיערע פלאָדיעט זיך דער אונגאַרישער פיש פּ ו נ א ש, וועלכער איז באַרימט פאַר אַ דעליקאַטעס אין גאַנץ אייראָפּע. אין דערזעלבער אַזיערע זאָל זיך אויך געפינען אַ מין זשאַבע אין אַ גרין־שיינענדיגער הויט, וואָס האָט דעם שאַרפן מויל פון דער ניל־יאַשטשערקע, דעם פּאָטער פון קראָקאָדיל, — אַ זשאַבע, וואָס עסט די שלאַנגען, אָבער שאַנעוועט די פיש־רויגן. דער ניי־אָנגעקומענער אין ברונאַ האָט געבראַכט מיט זיך דעם מין זשאַבע פון בורגענלאַנד. ער האָט די זשאַבעס אויסגעבריט אין באַליעס, אין טונען, אין עמערס, אין וועלכע ער האָט געהאַלטן אַ מין שוואַרצן שטאָף, זייער פעט און אייליג, וואָס קיינער האָט נישט געוואוסט וואָס עס איז אַנוינס. עס האָט זיך באַלד אַרויסגעוויזן, אַז די בורגלאַנדישע יאַשטשערקע האָט געהאַט מער פּעולה קעגן די נאָגל־שלאַנגען אין די סטאַוון, ווי די אַלע אָפּשפּרעכענישן און כישוף־מיטלען, וואָס די פישערלייט האָבן באַנוצט ביז איצט. דער מאַן איז באַלד באַקאַנט געוואָרן צווישן די פישערלייט — און פון דער גאַנצער געגנט אַרום האָט מען אָנגעהויבן קומען צו אים זוכן עצות און הילף פאַר די פאַרשיידענע שטערונגען, וואָס עס האָבן געבראַכט די חיות־ווערים. נישט נאָר האָט ער געכאַוועט אין זיינע געהיימע קאַמערן און קעלערס זשאַבעס קעגן די שלאַנגען, נאָר אויך בלוט־שלאַנגען, ווערים און צענדליגער אַנדערע מינים באַשעפענישן, וואָס האָבן געפרעסן פּאַראַזיטן. מיט דער צייט איז דער מאַן אַזוי באַקאַנט געוואָרן פאַר זיין פאַך, אַז מען איז אויך געקומען צו אים זוכן עצות און הילף פאַר פאַרשיידענע נישט־פאַרשטענדלעכע קרענק, ווי רויטע בלוט־פלעקן אָדער קרעץ, וואָס האָבן אויסגעשלאָגן אויפ'ן לייב. און אַזוי האָט ער, אינאיינעם מיט ראַצן־סם, פּאַראַזיטן־אויסראָטער, ניל־שלאַנגען אויף צו טרינקען שלעכט בלוט, אויך פאַרקויפט געהיימע ליבע־וואַסערלעך אויף צו געווינען אַ גלייכגילטיג האַרץ, מעטאַלענע רינגען קעגן רומאַטיזם, ביז צו אַזאַ מין ביטערן קרייטיכץ, וואָס פאַרטרייבט שוואַנגערשאַפט, און וואָרצלען, וואָס קאָנען עפענען די טראַכטן פון עקרות אָדער פאַרשליסן די טראַכטן פון צו־גרויסע געווינערינגס.

הינטער דער שטאָט, ביי אַ שוואַרצן, פויזנדיגן סטאַוו, האָט דער מאַן געהאַט זיין קליין הייזל, אַ שטיבל, אַרומגערינגלט מיט טונקעלע קאַמערן און קעלערס. דאָרט האָט ער געכאַוועט זיינע זשאַבעס, יאַשטשערקעס, די אַלערליי שרצים, וואָס ער האָט געהאַלטן אין פייכטער ערד, אין בלאָטיגע טונען, אין צעפוילטע זעק, פון וועלכע עס איז אויפגעגאַנגען אַ קלעפּיגער געשטאַנק. קיין ווייב, קיין פאַמיליע, איינער אַליין. מען האָט אים קיינמאָל נישט געזען אין קיין קירך. טייל האָבן געזאָגט, אַז ער איז אַ ציגיינער, אַ געצנדינער; אַנדערע האָבן דערציילט, אַז ער איז אַ קריסט, נאָר ער האָט זיך פאַרשוואוירן צום טייוול, צום אַשמדאי, אַז ער זאָל ווערן אַ שונא פון קרייץ, און דערפאַר האָט עס אים דער טייוול איבערגעגעבן די ממשלה איבער די ווערים.

און דאָך, אין די ווינטער־אָוונטן, פלעגט ער אָפּט אַריינקומען אין דער ביר־ווירטשאַפט, וואָס איז געווען ביי דעם איינפאָר־הויז אין שטאָט. ער האָט גאָרנישט אויסגעזען אויסטערלישער פון די אַנדערע געסט. ער איז געווען אַ מאַן אין די בעסטע יאָרן, אין די פערציגער, האָט געמאַכט אַן איינדרוק פון געזונטקייט מיט דעם שטאַרקן, קנאָכענדיגן געביי פון זיין קערפּער. ער איז נישט געווען אפילו מיאוס אָנצוקוקן: אַ שאַרף־ברונעטער, אַ שטאַרקער, שוואַרצער קאָפּ האָר, וואָס האָבן זיך געקרייזלט אין לאָקן, מיט איין לאָק פאַרוואָרפן איבער זיין נידעריגן, שטענדיג שווייסיגן שטערן; אַ פּאָר געדיכטע ברעמען האָבן באַשיצט צוויי פייערדיגע אומרואיגע אויגן; די נאָזדרעס פון זיין לענגלעכער, שנאָבלדיגער נאָז זיינען געווען ברייט אָפן און האָבן געצוקט און געבלאָזן אין די דיקע, שוואַרץ־פּינקלדיגע, שטענדיג מיט חלב אויסגעשמירטע וואָנצעס. דאָס פּנים, געלבלעך־טונקל, האָט, כאָטש געשטופּלט, פאַרמאָגט אַ געוויסן ציגיינעריש־ווארימען קאָלאָריט. ווען נישט די מרה־שחורה'דיגע גרימאַסע, וואָס איז געלעגן, ווי איינגעקריצט, אין די טיפע שניטן אַרום זיין מויל און אויגן, וואָלט ער געווען אַ טיפּישער ציגיינער־כאַראַקטער, וואָס רייצט וואַנטורע־לוסטיגע ווייבער. די מרה־שחורה'דיגע גרימאַסע האָט געמאַכט זיינע באַקן־פאַלדן האַרט, ווי געשניטן פון האַלץ, האָט אַוועקגענומען יעדע מענטשלעכע עלאַסטישקייט פון זיין פּנים, וואָס איז פאַרבליבן מעכאַניש, אומנאַטירלעך, אָפּשרעקנדיג, ווען אפילו ער האָט זיך געמיט אַמאָל צו שמייכלען. די מרה־שחורה איז געלעגן איינגעגליווערט נישט נאָר אין די שניטן אויף זיין פּנים, נאָר אין זיין גאַנצער שטייפער האַלטונג. די האַלטונג זיינע איז געווען אַ קאַזאַרמישע, אַ מיליטעריש־אויסדרעסירטע.

ער איז אַריינגעקומען איינמאָל מיט ענערגישע טריט אין דער טונקל־באַשאָטנטער „ווירטשאַפט", האָט געגעבן אַ וואָרף אין דער לופט אַ קורץ־שאַרפן „גרים...", מיט דעם וואָרט „גאָט" פאַרשלונגען, נישט דערזאָגט, און זיך אַוועקגעזעצט אין אַ ווינקל ביי דער וואַנט. ער האָט זיך געמיט אַרויסצוברענגען אַ פריינטלעכן שמייכל אויף זיין פּנים, ווען ער האָט זיך געווענדט מיט זיין באַשטעלונג צו דער מויד־קעלנערין.

ווען די קעלנערין האָט אים צוגעבראַכט אַ קופל ביר, האָט זי אים שוין געפונען שפּילנדיג זיך ביי זיין טישל מיט אַ געל־גרינער זשאַבע, מיט וועלכער ער פלעגט זיך שטענדיג אַרומטראָגן, האַלטנדיג זי אויף זיין האָריגער ברוסט.

— זעען זי, ליזכען, דאָס פריילין האָב איך געבראַכט פון ניי־זידלער זעע אין בורגלאַנד. איך וועל זי פּאָרן מיט אַ זשאַבע פון אַנדערע זעען. זעען זי די שאַרפע ציינדלעך? — ער האָט פאַרדריקט דער זשאַבע'ס העלזל מיט זיינע שוואַרץ־נעגלדיגע פינגער און געגייט די זשאַבע אויפצועפענען איר מויל. די קעלנערין ליזכען האָט אַזש אויפגעציטערט און דאָס טינטל מיט שנאַפּס, וואָס זי האָט געטראָגן, ווי אַ פּאַטשטאַליאָן זיין בריוו־טאַש, איבער אירע שטאַרקע, גרויסע ברוסט, האָט גענומען זיך טרייסלען און דער שנאַפּס אַריבערגיסן זיך.

— אַבשוילעך, גרוויליג! — ליזכען האָט פאַרמאַכט די אויגן און זיך אָפּגעטרייסלט.

— ווער, די זשאַבע, אָדער דער זשאַבע־אויסבריער? — האָט אַ הירעוריגע, באַזוויפּענע שטימע אַרויסגערופן פון דעם געדיכטן רויך־וואָלקן, וואָס האָט אָנגעפילט דעם חלל פון דער „ווירטשאַפט".

— ווער האָט עס געזאָגט? — האָט דער זשאַבע־אויסבריער געפרעגט און זיך אויפגעהויבן, גרייט אָנצוהויבן אַ געשלעג.

קיינער האָט אים נישט געענטפערט.

— דאָס איז אַזאַ אָנשטענדיגע באַשעפטיגונג ווי יעדע אַנדערע, — האָט דער מאַן געשריגן. — די גרעסטע הערן קויפן ביי מיר מיין וואָרע. איך בין ליפעראַנט פון זיין הויכקייט דעם פירשט פון ליכטענבערג, וואָס קויפט ביי מיר ווערים פאַר זיין פיש־פאַנג, — האָט דער מאַן שטאָלץ אויסגערופן אין דעם וואָלקן רויך אַריין, וואָס האָט זיך געקנוילט פון די פיל פּיפּקעס און די ביליגע ציגאַרן פון עסטרייכישער פאַבריקאַציע.

— יאָ, אַ באַשעפטיגונג פאַר אַ ציגיינער! — האָט זיך ווידער געהערט אַ שטימע.

— ווער האָט דאָס געזאָגט? — האָט דער מאַן געהאַלטן אין איין רופן — איך פאָדער אויף דעם, וואָס האָט דאָס געזאָגט, ער זאָל אַרויסקומען און זיך פאַרמעסטן מיט מיר.

ווידער קיין ענטפער נישט.

— איך בין נישט קיין ציגיינער, איך בין בעמע און עסטרייכישער קאָרפּאָראַל! — האָט דער מאַן זיך געשלאָגן אין דער ברוסט.

— נישט עסטרייכישער, נאָר בעמישער קאָרפּאָראַל! — האָט ווער ווידער אויסגערופן פון געדיכטן רויך אַרויס.

— כאַ־כאַ־כאַ! בעמישער קאָרפּאָראַל! — האָט אויסגעבראָכן אַ כאָר פון געלעכטער.

(בעמען האָט נאָך דענסמאָל נישט געהאַט קיין מיליטער.)

— איך פאָדער אויף דעם, וואָס האָט דאָס געוואַגט צו זאָגן, מיליטער־מאַן אָדער פריי־מאַן! — האָט דער מאַן געהאַלטן אין איין שרייען מיט זיין כאָרכלדיגער שטימע — איך בין קייזער־קעניגלעכער קאָרפּאָראַל!

— בעמישער קאָרפּאָראַל! — האָבן שטימען פון דער רויך־געדיכטעניש אים אָנקעגנגערופן אין כאָר.

— איך בין קיין יודע, איך האָב ערע! — האָט דער מאַן ווייטער געשריגן און זיך געלאָזט גיין צו דער וואַנט פון רויך.

— נו, נו, אַן סקאַנדאַלן! אין מיין ווירטהויז גיבט עס קיין געשלעגע, דער פּאָליציי־אינספּעקטאָר איז מיין גאַסט.

— דער הויזווירט האָט געגעבן דעם מאַן אין דער האַנט אַריין זיין הוט און אים געהייסן גיין.

— בעמישער קאָרפּאָראַל! — האָט אים דער כאָר שטימען אַרויסבאַגלייט.

פון דענסמאָל אָן האָט מען דעם זשאַבע־אויסבריער גערופן אין שטעטל „בעמישער קאָרפּאָראַל".

(פאָרזעצונג מאָרגן)

Print Date: 10 November 2025. Source: Page 5, Morgn Frayhayṭ - מארגן פרייהייט, 2 January 1944 *** Historical Jewish Press, The National Library of Israel and Tel Aviv University

היטלער׳ס געבורט

דערציילונג

פון שלום אַש

אַרײַנפיר

היטלער איז געבוירן געוואָרן אין דעם שטעטל ברונאַ, אין עסטרייך. דאָס איז באַוואוסט. אָבער פון וואַנען שטאַמט ער, ווער איז געווען די מוטער זיינע, וואָס האָט געבראַכט אויף דער וועלט אַזאַ מאָנסטער, ווער איז געווען זיין פאָטער?

„איך האָב אָפט באַזוכט דאָס שטעטל ברונאַ, — שרייבט שלום אַש אין דער הקדמה צו דער דערציילונג „היטלער׳ס געבורט", — און גערעדט מיט מענטשן פון פאַרשיידענע שיכטן, געוואָלט דערגרונטעווען, דערגיין די מיסטעריע פון דעם געבורט פון דער חיה, וואָס הייסט היטלער".

פון די מעשיות, וואָס אַש האָט אויסגעהערט פון שכנים, פון אַלטע תושבים אין שטעטל ברונאַ, מעשיות, וואָס זיינען אַ געמיש פון פאַנטאַזיע און וואָר, האָט ער, שלום אַש, אויפגעשטעלט אַ בילד פון דער אַטמאָספערע, וואו היטלער איז געוואַקסן, פון זיין „פאָטער" שיקעלגרובער, דעם קליינעם צאָל־באַאַמטן, וואָס איז נישט געווען זיין אמת׳דיגער פאָטער, פון זיין מוטער און פון זיין אמת׳דיגן פאָטער, אַ פינצטערן טרעמפּ, וואָס האָט פאַרבלאָנדזשעט אין שטעטל.

„פון די געשיכטעס, וואָס מען האָט מיר דערציילט, — שרייבט שלום אַש ווייטער, — די אמת׳דיגע און די לעגענדאַרע, וואָס עס שטייגט אויף פון זיי היטלער׳ס סאַמע כאַראַקטעריסטישע און סאַמע מאָנסטערדיגע פיגור, פון דעם נעפּלדיגן רויך פון זיין פאַרגאַנגענהייט האָב איך געשאַפן אָט־די דערציילונג".

די דערציילונג הויבט זיך אָן מיט אַ סצענע אין אַ ביר־הויז, וואו דער טרעמפּ, אַ באַזויפענער, נעמט מאַכן אַ סקאַנדאַל, אַרויסרופנדיג יעדן איינעם אויף אַ געשלעג. דער עולם אין ביר־הויז לאַכט פון דעם פרעמדן, אימיצער רופט אים אָן מיט חוזק „בעמישער־קאַרפּאָראַל", — אַ צונאָמען, וואָס פאַרבלייבט שוין מיט אים אויף שטענדיג, — ביז דער באַלעבאָס פון ווירט־הויז שטופּט אים אַרויס אינדרויסן.

דאָס שטעטל ברונאַ, וואָס האָט אַרום זיך פיל קליינע אָזיערעס, איז אַ פישער־שטעטל. דער אונגאַרישער טרעמפּ ציט חיונה אין שטעטל, ווייל ער איז אַ מייסטער־אויסבריער פון ווערים, כל־ערליי יאַשטשערקעס און זשאַבעס, וואָס די פישערלייט נוצן אין פיש־פאַנג און ביים אויפציען די לוקסוס־פיש פאָרעלן, מיט וועלכע דאָס שטעטל ברונאַ איז באַוואוסט. ער פאַרנעמט זיך אויך מיט אָפּשפּרעכעניש, פאַרקויפט ליבע־וואַסערלעך, קרייטיכצער און אַזוי ווייטער.

ביי אַן אַנדער טיש אין ביר־הויז, אין דעם זעלבן אָוונט, איז געזעסן איינער אַליין אַ באַיאָרנטער מאַן און האָט געזופּט מיט קליינע זופּעלעך זיין „שפּריץ" (אַ גלאָז וואַסער מיט אַביסל יונגן ווײַן). ווען דער אונגאַרישער ווערים־אויסבריער האָט אויפגעהויבן אַ טומל אין ביר־הויז, האָט דער באַיאָרנטער זיך אויפגעהויבן פון זיין אָרט אויף אַוועקצוגיין, כאָטש עס איז נאָך געווען צען מינוט פאַר דער געוויינלעכער צייט, וואָס ער איז זיך געוויינלעך נוהג אַוועקצוגיין אין די אָוונטן פון ביר־הויז. ער איז געווען „קייזער־קעניגלעכער צאָל־באַאַמטער", שיקלגרובער, און ער האָט געהאַלטן, אַז פאַר אַ מענטשן פון זיין שטאַנד פּאַסט ניט צו זיצן אין אַ שענק, בעת די שיכור׳ע שטימעס פאַרהילכן די אָנגערויכערטע לופט מיט נישט קיין גאָר זויבערע זידל־ווערטער.

די דערציילונג „היטלער׳ס געבורט" לייענט זיך ווייטער:

אין אַ ווינקל פון דער „ווירטשאַפט" זיצט דער קייזער־קעניגלעכער צאָל־באַאַמטער, שיקלגרובער, וואָס וויל זיך רופן אויף זיין מוטער׳ס נאָמען, היטלער, נאָר דער נאָמען נעמט זיך נישט אָן. ער זופּט מיט גאַנץ קליינע זופּעלעך דעם „שפּריץ" (אַ גלאָז וואַסער מיט אַביסל יונגן ווײַן), וואָס שטייט פאַר אים, און רויכערט בנעימות׳דיג זיין פּאָרצעלאַיענע ליולקע מיט׳ן געקריצטן ציבעק, וואָס דאָס איז זיין געוואוינהייט פון אַלע יאָרן צו טאָן פון אַכט ביז ניין אַזייגער אין אָוונט, פאַר׳ן שלאָפן־גיין. דער גערודער, וואָס איז אַרויסגערופן געוואָרן אין ווירטהויז איבער דעם „בעמיש־קאַרפּאָראַל", האָט אים גענייט אָפּצוקירצן זיין ווײַלן אין ווירטהויז אויף צען מינוט, ווייל דער קייזער־קעניגלעכער אונטער־באַאַמטער שיקלגרובער איז זייער אויסגעהיט מיט זיין אַמט. ער שאַצט זיין „פּריווילעגירטע שטעלונג" פון קייזער־קעניגלעכן באַאַמטן מער פון זיין לעבן און זיין גאָט. מחמת דעם היט זיך שיקלגרובער אויס פון יעדן גערודער אָדער סקאַנדאַל. ביי דער מינדסטער אומאָרדענונג פאַרשווינדט ער. דאָס פאַרקירצן אויף צען מינוט זיין ווירטהויז־וויזיט האָט אַרײַנגעבראַכט אַ צעטומלעניש אין שיקלגרובער׳ס געמיט: ווארים דעם אונטער־באַאַמטן שיקלגרובער׳ס צייט איז אַזוי פּעדאַנטיש אויסגערעכנט און צעשניטן און צעטיילט אויף שעה׳ען און מינוטן, אַקוראַט ווי זיין מאָגערער בודזשעט, וואָס זיין קאַרגער געהאַלט פון 150 קראָנען אַ חודש דערלויבט אים, איז אויסגעטיילט און צעשניטן אויף פאַרשיידענע באַדערפעניש, ביז צו די קליינע הוצאות אויף דעם „שפּריץ" און טאַבאַק פאַר זיין ליולקע. דער קאַרגער געהאַלט מוז נישט נאָר דערפילן אַלע קליינע מענטשלעכע נויטן פון זיין טאָג־טעגלעכן לעבן, וואָס זיין ווייב און זיין טאָכטער פון אַ פריערדיגער הייראַט העלפן אים, אַגב, מיט, נאָר אויך נערן אַ געהיימע לײַדנשאַפט, וואָס דער קליינער באַאַמטער טראָגט אין זיין מאָגערער, קאַרגער ברוסט, אַ חלום, וואָס באַלייכט און באַשיינט שיקלגרובער׳ס אָרעם לעבן. דער חלום זיינער איז, אַז אַמאָל, אַמאָל, ווען ער וועט אַרויס פון דינסט אויף פּענסיע, וועט ער האָבן אָפּגעשפּאָרט גענוג געלט אויף צו קויפן זיך אַ קליין הייזל, אַ הייזל פאַר זיך אַליין. צו זיין דער אייגנטימער פון אַן אייגענער נחלה איז שיקלגרובער׳ס העכסטע אַמביציע און גרעסטע דערגרייכונג, וואָס אַ קייזער־קעניגלעכער באַאַמטער קאָן נאָר צו דעם דערגיין; צו זיין אַן אייגנטימער פון אַ קליינער נחלה, וואָס זאָל טראָגן זיין נאָמען און וואָס מען זאָל קאָנען דערפון מיטטיילן אַפילו די שפּעטערדיגע דורות דורך דעם, וואָס מען וועט צום אייגענעם נאָמען קאָנען צושרייבן אויף דער מצבה דעם טיטל „באַזיצער פון אַ הויז", איז די זיסע אילוזיע, וואָס שיקלגרובער טראַכט דערפון דורך די לאַנגע טעג, וואָס ער זיצט אָן אַ שטאָך אַרבעט אין זיין צאָל־הייזל ביי דער בריק פון טייך אַ י ן, — און מיט דעם חלום לייגט ער זיך אויך ביינאַכט אין בעט אַרײַן, לעבן זיין ביינערדיגער ווייב, מיט וועלכער ער, אַ צווייטמאָליגער אַלמן, האָט ערשט נישט לאַנג חתונה־געהאַט.

צום זיסטן איז דער חלום פון אַן אייגענעם הייזל אין דער שעה אין ווירטהויז, בשעת ער זיצט ביי זיין שפּריץ און רויכערט זיין ליולקע. די גאַנצע שעה, וואָס ער זיצט ביי זיין הויכער גלאָז וואַסער מיט ווײַן, רעדט ער מיט קיינעם קיין וואָרט נישט אויס. ער פאַרכמורעט זיינע אָנבראָעמיגע, רויט־פאַרלאָפענע אויגן, בשעת ער פאַרגינט זיך צו געבן אַ טיפערן צי פון זיין ליולקע. אַ נישט־נאַטירלעכע רויטקייט שיינט קרענקלעך איבער זיינע אויסגעדאַרטע, איינגעשרומפּענע, אַשיג־גרויע באַקן. די ווייס־געלבלעכע וואָנצעס זיינען אין מיטן, וואו ער האַלט די ליולקע, אויסגעפוילט פון רויך און טאַבאַק און דעקן אויף די יאַסלעס מיט אַ פּאָר שוואַרצע, האַלב־אויסגעריבענע ציין. די אַלטע, מיט אָנגעשוואָלענע, בלויע אָדערן אַדורכגעצויגענע הענט, האַלטן אַרום די גלאָז מיט׳ן שפּריץ. דעמאָלט דערזעט שיקלגרובער די פּאָר האַרטע זילבערנע גילדן, וואָס ער טיילט אָפּ יעדן ערשטן פון זיין געהאַלט, און ברענגט זיי אין דער שפּאָר־קאַסע אין פּאָסט. ער זעט דאָס שפּאָר־ביכל, וואָס ער טראָגט אין אַ זעקעלע שטענדיג אויף זיין האַרץ, מיט דער אונטערגעצויגענער שורה פון דער סומע. ער זעט מער: ער זעט דאָס קליינע הילצערנע הייזל מיט דעם ברייטן, לאַנגן טיראָלער באַלקאָן; ער זעט די שווערע שטיינער, וואָס ליגן אויפ׳ן דאַך, דאָס וואַסערפאַלכל, וואָס גיסט זיך אונטער זיין הייזל, דאָס קאַנאַלכל, וואָס ער האָט אַליין געגראָבן פון דעם וואַסערפאַל אין זיין אָזערע אַרײַן, וואו עס באַוועגן זיך די טראַם־פישלעך, פון וועלכע ער וועט אין די זומער־חדשים אָפּשאַרן אַ גראָשן, צושטייער צו זיין קאַרגער פּענסיע; ער זעט דעם טיפן וואַלד, וואָס ליגט אונטער זיין הויז, פון וועלכן ער ברענגט געהילץ אַרויס אין האַרבסט צו פאַרגרייטן זיך אויפן ווינטער. אַ, פיל, פיל אָנגענעמע זאַכן, זעט דער קייזער־קעניגלעכער אונטער־באַאַמטער פון צאָל־אַמט, ווען ער זיצט אין דער „ווירטשאַפט־שטובע" ביי זיין שפּריץ און רויכערט זיין ליולקע פאַר׳ן שלאָפן־גיין.

ווען ער טראַכט וועגן די פישלעך, וואָס וועלן אַרומשווימען אין זיין שוואַרצן סטאַוו, ווערן זיינע זיסע געדאַנקען אַביסל צעפּלאָנטערט, אומרואיג, ווארים זיי ברענגען אים אַרײַן אין אַ שייכות מיט דעם זשאַבע־אויסבריער, וואָס זיצט דאָרט ביים צווייטן טיש. מאָדנע קלאַנגען גייען אַרום איבער אים. אָבער דער זשאַבע־אויסבריער צעשטערט דעם קליינעם באַאַמטנ׳ס זיסע מחשבות צוליב אַ גאַנץ אַנדערן ענין, וואָס האָט גאָרנישט צו טאָן מיט זשאַבעס. ער האָט יאָ און האָט נישט קיין חשד אויף אים. דער ענין האָט עפּעס צו טאָן מיט שיקלגרובער׳ס ווייב „פּלעצעל", וועלכע דינגט טאַקע דאָ, אין איינפאָר־הויז. ניין, ער האָט נישט קיין חשד אויף אים, נאָר ער ווערט שטענדיג אומרואיג, ווען ער דערזעט דעם זשאַבע־אויסבריער. איז עס מחמת דעם וואָרט, וואָס פּ ל ע צ ל האָט אַנוּמעלט געלאָזט פאַלן, ווען מען האָט גערעדט וועגן דעם מאָדנעם זשאַבע־אויפציער, אַז „זיין זון וועט אַמאָל זיין קייזער פון דייטשן רייך"? ער ווייס, אַז נישט נאָר זיין פּלעצל אַליין גלויבט אין דער נאַרישקייט; אויך די אַנדערע ווייבער אַרום איינפאָר־הויז ריידן דערפון. זיי דערציילן וועגן אַן אַלטער כישוף־מאַכערין, מיט וועלכער דער זשאַבע־אויסבריער האָט זיך פאַרבונדן; פון דער כישוף־מאַכערין האָט ער גע׳ירשנט די כישוף־סודות, וואָס זי האָט זיי אים איינגעשאָצט אין נדן. זיין זון, — אַזוי דערציילן די ווייבער, — וועט ווערן קייזער פון דייטשן רייך, ווען ער וועט נאָר געפינען דאָס ריכטיגע ווייב צו געבערן אים דעם זון. דאָס האָט זיי אוודאי דער כישוף־מאַכער איינגערעדט. יאָ, מען זאָגט, אַז ער איז אַ ווייבער־יעגער. מען וואָלט אים באַדאַרפט פון שטאָט פאַרטרייבן, ווען ער וואָלט נישט מיט זיין פאַך געווען נוציג פאַר די פיש־אויפציער.

אַזוי קלערט דער קייזער־קעניגלעכער באַאַמטער. ער פאַרטרייבט אָבער באַלד פון זיך יעדע זאָרג. ער האָט נישט ליב געשטערט צו ווערן, ווען ער חלום׳ט פון זיין הייזל, פון זיין געיעג אויף העזלעך, אויף הירשן אַפילו, אין אַ פרימאָרגן, אין דעם האַרבסט־קאַלטן, רויטן וואַלד. ער ווייס, אמת, אַז קיין גרויסער יעגער איז ער נישט, נאָר דאָס געיעג גייט אַזוי גוט מיט׳ן הייזל אין וואַלד. ער האָט נישט ליב געשטערט צו ווערן פון וואָס פאַראַ געדאַנקען עס זאָל נישט זיין, ער האָט ליב זיין עסן, זיין בעט, זיין אַמט, זיין רו, — און האָט פיינט געשטערט צו ווערן. מחמת דעם פאַרטרייבט פון זיך דער קייזער־קעניגלעכער באַאַמטער יעדע מחשבה וועגן דעם זשאַבע־אויסבריער און גיט זיך איבער אינגאַנצן צו זיינע זיסע געדאַנקען וועגן זיין צוקונפטיגן לעבן, ווען ער וועט זיין אויף פּענסיע.

אָבער דער גערודער, וואָס האָט אויסגעבראָכן אין ווירטהויז, ווען דער זשאַבע־אויסבריער האָט אַרויסגענומען די זשאַבע פון זיין בוזים, האָט אויפאַמאָל פאַריאָגט שיקלגרובער׳ס זיסע מחשבות. „דאָרט, וואו עס איז אַ גערודער, דאָרט בין איך נישטאָ", — זאָגט דער באַאַמטער פאַר זיך, — „דאָס פּאַסט נישט פאַר מיין אַמטלעכער שטעלע". — און ער הויבט זיך ענערגיש אויף פון זיין אָרט, וואַרפט דעם גרייצער פאַר׳ן שפּריץ אויפ׳ן טיש און פאַרשווינדט.

מעכאַניש, לויט געוואוינהייט ביים איבערגיין פון רו צו באַוועגונג, נעמט דער באַאַמטער אַרויס זיין גרויסן, שווערן זייגער פון אונטער זיין גרינעם ראָק, וואו ער הענגט איבער זיין וועסט אַף דער גרויסער, שווערער זילבערנער קייט; עס פעלט צען מינוט צו דער שעה, צען מינוט איז אַ לאַנגע צייט, ווען אַ מענטש׳נ׳ס לעבן איז רעגולירט צו דער מינוט. די איבעריגע צען מינוט ברענגען אַרײַן צעשטערונג אין שיקלגרובער׳ס געמיט, וואָס ער האָט עס אַזוי פיינט, ווי אַן עקסטראַ־הוצאה אין פאַל פון אַ קראַנקהייט, למשל, וואָס צעשטערט דאָס גלייכגעוויכט אין זיין בודזשעט. און אַזוי, אַרויסגעשלאָגן פון זיין רואיגקייט, גייט ער אַרויס פון ווירטהויז און לאָזט זיך אין איינפאָר־הויף אַרײַן, טראַכטענדיג דעם אומאָנגענעמען געדאַנק, אַז פּ ל ע צ ל וועט נאָך מסתמא נישט פאַרטיג זיין מיט׳ן הייסן וואַסער, וואָס זי גרייט אָן פאַר אים אויף אויסצואַווייקן זיינע פיס פאַר׳ן שלאָפן־גיין.

ער האָט נישט ווייט צו גיין. ער וואוינט טאַקע אין דעם איינפאָר־הויז, וואָס די „ווירטשאַפט" געהער צו דעם.

היטלער׳ס מוטער

געבוירן ביי אומוויסנדיגע פּויערים אין די הויכע בערג, האָט פּ ל ע צ ל געהאַט אַ שווערן מזל פון איר פריִסטער קינדהייט אָן. די פאַמיליע איז געווען דעם גרעסטן טייל יאָר אָפּגעריסן פון דער וועלט און האָט געלעבט אויפ׳ן פּרימיטיווסטן שטייגער פון דעם, וואָס די נאַטור האָט אָפּגעוואָרפן אין שטוב־חיות און גייענג אויף פעלד־חיות. די איינציגע פרייד, וואָס בלייבט איבער דער אָרעמקייט, איז אָנצופּלאָדיען קינדער. פּלעצל׳ס עלטערן זיינען ניט אָפּגעשטאַנען פון דעם כלל: פאַרשאָטן די מערסטע צייט פון יאָר אין שניי, האָבן זיי אָפּגעוואָרפן קינדער, וועלכע האָבן זיך לאַנג ניט געהאַלטן. נאָר קוים האָט אַ קינד דורכגעריסן זיך דורך די פאַרשיידענע קראַנקהייטן, וואָס אָרעמקייט, הונגער, קעלט און פינסטערניש האָבן אָנגעוואָרפן אויף דעם, איז עס געוואָרן גערעטעוועט און האָט שוין אַלץ געקאָנט אַריבערטראָגן. אַזאַ קינד פון די בערג איז געווען פּ ל ע צ ל . פון איר פריסטער יוגנט האָט זי געמוזט אַרבעטן אויף איר חיונה. זי האָט אָנגעהויבן צוערשט מיט העלפן איר מוטער: האָט אַרומגעטראָגן די אַנדערע קינדער, האָט געטאָן אַרבעט אין שטאַל, אין קאַמער, געמאָלקן די קי, אויסגעשלאָגן פּוטער, געטריבן די בהמות, געטריבן זיי אין די בערג און געבראַכט זיי צוריק אַהיים, האָט געשניטן און געזאַמלט היי אין זומער, געהאַקט ווינטער־צייט האָלץ, אייז און שניי. שפּעטער האָט זי געשלעפּט פּעק און רוקזעק איבער די בערג. ווי אַן אייזל אין שפּאַן, האָט פּלעצל געשלעפּט די שווערע רוקזעק, באַלאָדענע מיט מילך־פּראָדוקטן, פון די בערג אין אָרט אַרײַן — און געשלעפּט צוריק פּראָוויאַנטן. מען קאָן זאָגן, זי האָט איר קינדהייט און פריערע יוגנט פאַרבראַכט, ווי אַן אייזל, אין וועג — פון די בערג אין אָרט און צוריק.

אָבער ווי אַ שטרעמל, וואָס גיסט זיך איבער די בערג, פאַלט אין אָפּגרונטן, צעשלאָגט זיך איבער טויזנטער שטיינער, און דערגרייכט דאָך דעם טייך אין טאָל, אַזוי האָט אויך פּלעצל דורכגעאַרבעט זיך דורך די אַלע שנייען, זאַווערוכעס, קרענק, דורך דעם הונגער און דער פינסטערניש פון איר יוגנט. קיין גאָט, קיין שול, קיין חיים. די רויע, שפּיציגע ווענט פון די קייזעל־בערג זיינען געווען די ווענט פון איר שולע; די פלייצנדיגע באַרגשטראָמען — אירע חבר׳טאָרינס. אַזוי ביז זי און אירע געבליבענע שוועסטער און ברידער זיינען געוואָרן יתומים אָן טאַטע־מאַמע.

די שטאָטישע משפּחה האָט זיך צעטיילט מיט די יתומים ווי מיט אַ ירושה פון שקלאַפן. פּלעצל איז אַרײַנגעפאַלן אין די הענט פון אַ ווייטן פעטער אין ברונאַ. דער פעטער האָט זי אַרײַנגעגעבן אין דער קיך פון ווירטהויז — און דאָרט איז זי שוין פאַרבליבן, אַ שקלאַפין פון דער גרויסער קיך, פון נאַרסיק, איר רעשט יוגנט.

זי וואָלט אפשר שטעקן געבליבן אין דער ווירטשאַפט־קיך פון איר רעשט לעבן, שיילנדיג קאַרטאָפליעס, ברייענדיג חזירים, רויכערנדיג קישקעס און סאָסיסלעך — פון איר אַליין האָט שטענדיג געפּאַרעט מיט רויך און דאַמף, אַזוי ווי פון די חזירים־לייבער, אַרום וועלכע זי האָט זיך באַשעפטיגט, — ווען עס וואָלט זיך איר ניט געמאַכט דאָס גליק פאַר׳קנס׳ט צו ווערן פאַר דעם קייזער־קעניגלעכן צאָל־באַאַמטן.

[illegible]

Print Date: 10 November 2025. Source: Page 5, Morgn Frayhayṭ - מארגן פרייהייט, 3 January 1944 *** Historical Jewish Press, The National Library of Israel and Tel Aviv University

היטלער'נ
געבּורנ

דערציילונג • פון שלום

(פאָרזעצונג)

דער אַלטער צאָל־באַאַמטער שיקעלגרובער האָט שוין געהאַט לאַנג געוואָרפן אויף איר אַן אויג, נאָך אין יענע טעג, ווען זיין צווייט ווייב האָט געשפּיגן אין סובאַטע מיט בלוט, זיך געדושעט מיט איר הוסט אין איינער פון די שטוב־לעכער פון ווירטהויז „צום שוואַרצן ריטער", וואו דער צאָל־באַאַמטער האָט דענסמאָל געוואוינט. מיט זיין ענגאַאיסטישער נאָז, וואָס איז אַזוי שאַרף אויף צו דערשמעקן זאַכן, וואָס מען קאָן פון זיי האָבן עפּעס אַ נוצן, האָט דער צאָל־באַאַמטער דערשמעקט אין פלעצל — דעם שקלאַף פאַר זיינע אַלטע יאָרן. פלעצל וועט זיין אַ געהאָרכיג ווייב, וועט גאָרנישט פאַרלאַנגען פאַר זיך, וועט גאָרנישט באַדאַרפן; זי וועט נאָר לעבן, אַרבעטן, אָטעמען פאַר איר מאַן, דעם קייזער־קעניגלעכן צאָל־באַאַמטן, אין אייביגער דאַנקבאַרקייט, וואָס ער האָט זי געמאַכט פאַר זיין ווייב. ער האָט איר צוגעזאָגט, אַז ער וועט נעמען אַן אייגענע וואוינונג און אויסמעבלירן אַ שלאָפצימער מיט נייעם מעבל. פלעצל, וואָס זי האָט קיינמאָל ניט געהאַט איר אייגנס אַ פאָדים, האָט געזען אין דעם צאָל־באַאַמטן איר ישועה. דער צאָל־באַאַמטער האָט אָבער קיינמאָל ניט געהאַט בדעה צו האַלטן וואָרט. ער האָט נאָר געוואָלט אוועקשנאַפּן פון דעם „שוואַרצן ריטער" דעם שקלאַף פאַר זיך. ער האָט ניט מער ווי איינגעשאַפט זיך עטלעכע טעפּ און טעלער און אַנדערע קיך־מכשירים, וואָס ער האָט זיי באַדאַרפט האָבן פון זיין באַקוועמקייט וועגן, — און פלעצל האָט ער ווייטער געהאַלטן אין דער ווירטשאַפט־קיך. דער איינער חילוק פאַר איר איז געווען, וואָס איצט האָט דער צאָל־באַאַמטער געהאַט נוצן פון איר שקלאַפעריי, ניט דער פעטער. דער קייזער־קעניגלעכער צאָל־באַאַמטער האָט זי איצט פאַרקויפט לענגאַל אין דעם ווירטהויז פאַר אַ דירה מיט מעבל, אַ שטוב מיט אַ קיך, וואָס ער האָט דאָס באַקומען פון ווירטהויז בחינם. פאַר פלעצל'ען האָט ער געהאַט דעם תירוץ, אַז אַ צאָל באַאַמטער ווייס קיינמאָל ניט ווען ער וועט באַדאַרפן ענדערן דעם מקום, איז עס, בכן, גלייכער צו בלייבן וואוינען אין ווירטהויז.

ער האָט אין דער וואוינונג אריינגענומען אַן עלטערע טאָכטער, וואָס ער האָט געהאַט פון אַ פריערדיגער ווייב, האָט אָפּגענומען דירה־געלט פון איר פאַר דער דירה, וואָס פלעצל האָט געצאָלט פאַר דעם מיט איר פראַצע.

עס האָט ניט געהערשט קיין שלום־בית צווישן פלעצל און איר שטיף־טאָכטער, אַזוי אויך ניט צווישן דעם פאַר־פאָלק. פלעצל האָט קיינמאָל ניט געקאָנט פאַרגעסן דעם צאָל־באַאַמטן, וואָס ער האָט געבראָכן זיין וואָרט וועגן אַן איינענער וואוינונג.

ווען שיקעלגרובער איז אריינגעקומען אין דער קיך פון זיין שטוב, האָט ער שוין געפונען פלעצל גרייט מיט'ן הייסן וואַסער אויף אויסצוואַשן זיינע פיס. פלעצל האָט קיינמאָל נישט פאַרשפּעטיגט, איז קיינמאָל ניט פאַרכאַפּט געוואָרן, אַ ניט־צוגעגרייטע, פון פלוצלינגדיגע געשעענישן. מיט איר צוגעוואוינטער, פאַרביסענער פאַרשוויגנקייט, האָט זי אריינגעטראָגן דאָס הייסע וואַסער פון קעסל, וואָס האָט זיך געקאָכט אויפן אויוון אין איר קיך, אין אַ הילצערן שעפל אריין. און אַ וואָרט פאַר איר מאַן מכוח זיין קומען אַזוי פרי אַהיים, האָט זי דאָס שעפעלע וואַסער אוועקגעשטעלט פאַר דער שטול ביי זייער געמאָלטן, הויך מיט בעטגעוואַנט אָנגעלייגטן בעט, איבער וועלכן עס זיינען געהאַנגען די הייליגע בילדער.

— נו, היינט וועט עס פריער זיין, — זאָגט דער אַלטער און נעמט ווידער מעכאַניש אַרויס דעם זייגער פון קעשענע, — מיט צען מינוט פריער. גיי, פלעצל, מאַך עס געשווינד, וואַרים אויס דאָס בעט, — ווייזט ער אָן מיט דער האַנט אויפן בעט. — דאָס איז געווען איר עבודה יעדן אָוונט אויסצוואַרימען מיט איר קערפּער דאָס בעט. איידער דער אַלטער לייגט זיך אַהין אַריין.

— איך מוז נאָך אַרונטערגיין אין קיך, העלפן די קישקעס אָנפּילן פון דער נעכטיגער שעכטונג, — זאָגט זי, ניט אויפצוהויבן די אויגן אויפן מאַן, און לאָזט אַרונטער די אַרבל פון איר טונקעלן קלייד אָן קאָליר איבער אירע לאַנגע שטעקלדיגע אָרעמס.

— יאָ, פאַרגעסן, חזירים געשאָב־

טען... יעדן מאָל האָ
דערש צו האַלטן דיך
זי האָט געוואוס
דאָב איז, און פאַרש
אירע צוגעפרעסטע ד
האַרטער קנייטש זיך
טיף אַריין אין דער
גאַנצע ביטערקייט פו
איז געלעגן אויסגענג
רע קאַלטע ווי פון צ
שוואַרץ־אויגן האָט
ווי דער פינקל פון
ווען עס שליפעט אוי
כעס פון איר אָפּגענג
— אַלץ איז דער
ריג, — זאָגט דער אַ
פענדיג די שווערע ש
— ער האָט אַרונטער
געשטריקטע דיקע ז
שטעקט מיט קאַנטע
קייט די צעקראָכענע
דעם שעפל הייס וואַ
דער זשאַבע־מאַן
סקאַנדאַל ניט געווען
אין ווירטהויז צו
סחורה.
— אַ סחורה וו
שטעלט צו זיין סחור
מען, ליפעראַנט פון
פירשט פון ליכט
פלעצל געזאָגט, בשע
געביטן איר פאַרטו
געוואַשענעם.
„זיינע ווערטער
צאָל־באַאַמטער געט
עס איז ביי אים כ
געווען פון ווערמען
געהערט.
— דו, פלעצל,
האָט דער צאָל־באַאַ
מיט אַ פינגער, בש
אַרעטירט מיט זיי
ווייק־שעפל.
זי האָט געוואו
רופט זי, דאָך איז
אים. ווי אויף צו
זיך, האָט זי זיך גע
אים און אים דורכ
געשליפענע אויגן,
פונקען האָבן איצט
דער צאָל־באַאַמ
געקנאָטן מיט זיינע
ביינערדיג לייב און
אַ קנייפּ געגעבן:
— דו, פלעצל,
אים געהערט!
קיין גרימאַסע פו
ווייז פון ווייטאָג, נאָ
האָבן אַרויסגעפּינק
פאַרשטיינערט פּניב
געזאָגט:
— נו, און אַז
שוין געשען?
— דאָס קאָן גע
האָט דער אַלטער
מיט אַ פינגער.
— פון מיינעט
— איך פאַרווער
צו רעדן!
— קאָנסט עס
אַז דו ביסט מיר נ
סטו מיר גאָרנישט
— דו, פלעצל,
קייזער־קעניגלעכן ב
רער? — און ער
זיינע פינגער זיך אי
ביינערדיגן לייב אַרי
זי האָט זיך ניט
אַ ביטול'דיגן שמיי
גרימאַסע פון צער
ליפּן האָט זיך אוי
אים געקוקט אין די
— ווען מען אַ
קעניגלעכער באַאַמ
מאַן, גייט מען ניט
בעט אַריין, — האָ
פאַרשטיינערט־טיין
— דו, דו, דו!
ציילן דיין פעטער.
וועט עס הערן . .
— דו וועסט
קייזער־קעניגלעכער
ער האָט געוואו
רעכט, און אין זי
האָט ער זיך געשט
באַפּט פלעצל מיט
הענט און זי געגוי
— אין בעט אַ
נער, מיינע פיס וו
ער געשריען אויפן
— איך האָב
טאָן. איך מוז אַר
טער שטאָפּן קישקע
זאָגט, אַרויסרייסנ
הענט און אים אַזו
דאָס וואַסער פון ש
געגאָסן מיט אַ פל
— יעזוס מאַר
ריאַ? — האָט זיך
פון דער טיר אין ד
וואָס האָט זיך פל
— אין דער טיר אַ
בליבן שטיין אין אַ
האָט צוגעקוקט ווי
טשעט מיט זיינע ג
דער פאַרפלייצטער
דער צאָל־באַאַ
לאָזן זיין אָנמעכ
טאָכטער:
— דו, לאָדער,
שטערן דיין פאָטע
טים מיט זיין פרוי
— אינטים כ
האָט זיך געהערט
דער טיר, וואָס הא
צוגעמאַכט.
— מאָרגן מוזט
לאָזן, האָסט געהע
אַלטער געוואָרפן ניכ
צו זיין טאָכטער ד
טער טיר.
(פאָרזעצ

Print Date: 10 November 2025. Source: Page 5, Morgn Frayhayṭ - מארגן פרייהייט, 4 January 1944 *** Historical Jewish Press, The National Library of Israel and Tel Aviv University

היטלער'ס געבורט

דערציילונג • פון שלום אַש

אַרייַנפֿיר

„איך האָב אַמאָל באַזוכט דאָס שטעטעל ברונאַ (היטלער'ס געבורט־שטעטל), — שרייבט שלום אַש אין דער הקדמה צו דער דערציילונג „היטלער'ס געבורט", — בכדי צו דערגרונטעווען, דערגיין די מיסטעריע פון דעם געבורט פון דער חיה, וואָס הייסט היטלער".

פון די מעשיות, וואָס אַש האָט אויסגעהערט פון אַלטע תושבים אין שטעטל ברונאַ, מעשיות, וואָס זיינען אַ געמיש פון פאַנטאַזיע און וואָר, האָט ער, שלום אַש, אויפגעשטעלט אַ בילד פון דער פאַמיליע־אַטמאָספערע, וואו היטלער איז געוואַקסן.

די געשיכטע הויבט זיך אָן מיט אַ סצענע איז אַ ביר־הויז. איינער אַ פינצטערער טרעפ, אַ פרעמדער אין שטעטל, האָט גענומען, אַ באַזויפענער. מאַכן אַ סקאַנדאַל. דער טרעמפ האָט געצויגן מער־ווייניגער חיונה אין שטעטל, ווייל ער איז געווען אַ מייסטער־אויסבריער פון ווערים, כל'ערליי יאַשטשערקעס און זשאַבעס, וואָס די פישערלייט אין ברונאַ האָבן גענוצט אין פיש־פאַנג און ביים אויפציען די לוקסוס־פיש, פאָרעלן, מיט וועלכע דאָס שטעטל איז געווען באַוואוסט.

ביי אַן אַנדער טיש אין ביר־הויז איז דעמאָלט געזעסן איינער אַליין דער „קייזער־קעניגלעכער צאָל־באַאַמטער", שיקעלגרובער, אַ „באַיאָרנטער" עסטרייכער, מיט איינגעשטעלטע געוואוינהייטן, אַ קאַלטער, אַ האַרטער מענטש — אָן געפיל און אָן געדאַנק. זיינע געדאַנקען, אויב ער האָט אַפילו זיי אַמאָל געהאַט, זיינען געווען קליינטשינקע, ענגאַאיסטישע, מערסטנס וועגן דעם ווי אַזוי צו באַזאָרגן פאַר זיך אַ שטילע, אַ רואיגע, אַ געזיכערטע עלטער, מיט אַן אייגענעם שטיבל, מיט אַ פרוי, אַ פיל איינגערע פון אים, וואָס זאָל אים צוזען און זיין זיין שקלאַף.

אַזאַ פרוי האָט ער געטראָפן אין היטלער'ס צוקונפטיגער מוטער. זי איז געבוירן געוואָרן אין אָרעמקייט, איז געבליבן נאָר פרי אין לעבן אַ קיילעכדיגע יתומה. ווען זי איז אויסגעוואַקסן און האָט געדינט ווי אַ דינסט אין דעם ביר־הויז, איז זי שוין געווען געניגדערשלאָגן און אויסגעמוטשעט, אַז זי זאָל זיך פאַסן צו זיין שיקעלגרובער'ס ווייב. „אין יעדן פאַל, שיקעלגרובער האָט „געוואָרפן אַן אויג" אויף איר. ער האָט זיין אַמביציע דערגרייכט. זי איז געוואָרן זיין פרוי. זיי האָבן נאָך דעמאָלט געוואוינט אין אַ חעכערן שטאָק איבערן ביר־הויז.

דער שלום־בית האָט מער־ווייניגער אָנגעהאַלטן ביי די שיקעלגרובערס ביז דער ווערים־אויסבריער האָט שוין צום צווייטן מאָל זיך באַוויזן אין שטעטל.

דער אַלטער שיקעלגרובער באַמערקט אַן ענדערונג אין זיין פרוי'ס בליק, וואָס האָט עפּעס אַזוי ווי פאַרלאָזן די אונטערטעניגקייט פון אַ געשלאָגענעם הונט. איין אָוונט האָט אויפגעבליצט אין זיין קאָפּ, אַז דער ווערים־בריער איז שולדיג אין דעם. נאָך אַ סצענע פון אייפערזוכט, האָט ער פאַר כעס אַרויסגעטריבן זיין דערוואַקסענע טאָכטער פון אַ פריערדיגער ווייב פון הויז.

פלעצל האָט דערווייל געכאַפּט אַ טוך אויף איר קאָפּ און איז אַרויס פון דער שטוב מיט אַ גוטן קלאַפּ מיט דער טיר, איבערלאָזנדיג דעם קייזער־קעניגלעכן באַאַמטן אויפצושעפּן דאָס וואַסער פון דער פאָדלאָגע.

זי איז געגאַנגען מיט איילינע טריט איבער די טונקעלע, געדרייטע טרעפּ. איר האַרץ האָט הויך געקלאַפּט אין איר ברוסט. איר לייב איז וואַרים געוואָרן פון אויפרעגונג. ווען זי האָט געוואָלט פון קאָרידאָר אין הויף אַרויס, האָט אַן אָנגריף פון אַ שטאַרקער האַנט זי פעסט צוריקגעהאַלטן.

— פלעצל, בלייב אַ ווייל!

זי האָט געוואוסט, אַז דאָס איז דער מאַן פון די זשאַבעס, וועלכער וואַרט אויף איר אין טונקעלן קאָרידאָר יעדן אָוונט.

— וואָס קומסטו אין דער ווירטשאַפט? דו ווייסט, אַז אַלע זיינען געגן דיר, — האָט זי מיט הייסן אָטעם דעם מענטשן אין פּנים אַריינגערעדט.

— דו ווייסט צוליב וועמען איך קום. איך מוז דיך זען, פלעצל. איך האָב דיר עפּעס נויטיגס צו זאָגן.

— ניט היינט. איך מוז גיין אין קיך אַריין קישקעס פילן. זיי וואַרטן אויף מיר.

— נאָר איין ווייל. איך האָב דיר עפּעס וויכטיגס איבערצוגעבן.

— וואָס איז עס? מאַך עס געשווינד, עס קאָן נאָך ווער אָנקומען.

— ניט דאָ, קום מיט מיר, הינטער די וואָגנס. קיינער וועט אונז דאָרט ניט זען.

זי איז אים נאָכגעגאַנגען.

עס איז געווען אַ וואַרימע נאַכט אין מיטן זומער. דער הויף איז געווען באַגאָסן מיט שטערן־ליכט, נאָר די וואָגנס, וואָס האָבן זיך אָפּגעשטעלט איבער נאַכט אין איינפאָר־הויז, האָבן געוואָרפן פון זיך געדיכטע שאָטנס, אין וועלכע זיי האָבן ביידע זיך איינגעקאָרטשעט.

— נו, וואָס האָסטו מיר צו זאָגן? מאַך עס געשווינד, — האָט זי געזאָגט מיט איר הייסן אָטעם, איינגעווערענדיג זיך אין דעם מענטשן פאַר שרעק און אויפרעגונג.

ער האָט זי געהאַלטן פעסט איינגעשלאָסן אין זיינע אָרעמס און געקילט אירע וואַרימע באַקן מיט דער פייכטקייט פון זיינע וואָנצעס.

— דו מוזט אַרויסקומען צו מיר אין וואַלד אַריין און קאָכן מיר אַ זופּ פון וואַסער־חיה'לעך — לויט אַ רעצעפּט, וואָס איך וועל דיר געבן.

— אַ זופּ פון דיינע זשאַבעס? — לאַכט פלעצל.

— דו ווייסט ניט וואָס פאַר כח זיי באַזיצן... זיי וועלן מיר געבן די מעגלעכע קראַפט. דאָס דו זאָלסט פון מיר געבוירן דעם קייסער פון דייטשן רייך.

— פון זשאַבעס און שנעקעס? לאַכט אין שפּאַס פלעצל.

— זיי באַזיצן די געהיימע קראַפט.

— וועגן וועלכע איך האָב דיר דערציילט.

— אַ, דערצייל מיר ניט דיינע ווילדע מעשיות! דו זאָגסט עס יעדער פרוי, כדי זי אַריינצונאַרן — האָט זי געענטפערט און אים אָפּגעשטופּט פון זיך.

— ביי לוציפער דעם גרויסן שווער איך דיר, דו ביסט די איינציגע פרוי, וואָס איך זאָג דאָס איר. נאָר דורך דיר אַליין קאָן איך ברענגען דער וועלט דאָס קינד, אויף וועמען די שטערן ריכטן אויס, אַז ער וועט ווערן דער קייזער פון דייטשן רייך.

— ניין, דאָס קאָן ניט זיין. איך בין אַ פאַרהייראַטע פרוי. דאָס איז דאָך געגן...

— וואָס פאַר אַ מאַן איז ער דיר? האָסט מיר אַליין געזאָגט.

— ער וועט מיך אויף דער גאַס אַרויסוואַרפן, מיך און מיין קינד.

— ער וועט ניט וויסן, אויך זיין מוטער'ס מאַן האָט עס ניט געוואוסט. ער איז אַן עסטרייכישער באַאַמטער.

— אָבער פאַרוואָס מוז איך עס זיין די פרוי? — האָט זי געהאַלטן אין איין איבערפרעגן מעכאַניש און געלאָזט זיך צודריקן צו זיין שטאַרקער ברוסט און פאַרנעמען אין זיך זיין וואַרימען אָטעם דורך זיין הייסן מויל.

— אָבער דאָס איז דאָך ניט וואָר מיטן קייזער פון דייטשלאַנד, דאָס איז דאָך נאָר שפּאַס...

— געוויס איז דאָס וואָר. דו וועסט זיין די מוטער פון דעם דייטשן קייזער. דו, פלעצל, וועסט זיין די מוטער פון דעם גרויסן האַר פון דער גאַנצער וועלט. די גאַנצע וועלט, אַלע מעכטיגע פון דער ערד, אַלע קעניגן און גרויסע הערן וועלן ציטערן פאַר אים. זיי וועלן קומען און בוקן זיך פאַר אים. דאָס האָט די זעערין פאָרשפּראָכן. דאָס האָט זי פון הער לוציפער אַליין דעם באַפעל באַקומען צו געבן מיר די קראַפט, אַז פון מיינע לענדן זאָל דער הערשער פון דער גאַנצער ערד אַרויסקומען. דו ביסט די פרוי, וואָס דורך איך זאָל עס געשען.

— אָבער דאָס איז דאָך לויטער שפּאַס, וואָס דו זאָגסט. דו לאַכסט.

— ניין. ווי אַזוי שפּאַס? לוציפער אַליין שטייט אונטער דעם. דו מוזט מיר קאָכן אַ זופּ פון געוויסע חיה'לעך. וועסט דו קומען קאָכן מיר אַ זופּ?... לויט אַ רעצעפּט וואָס איך וועל דיר געבן? זאָג מיר.

זי האָט אַ ווייל געשוויגן און נאָכגעקלערט. דערנאָך האָט זי געזאָגט:

— וועט עס ניט שאַטן מיין זעל?

— וואָס זאָל שאַטן דיין זעל?

— דאָס באַקערן זיך צו לוציפער'ן.

— די מוטער פון דעם קייזער פון דייטשן רייך, — דאָס זאָל דיר שאַטן? וואָס האָסטו מער אין לעבן? דיין מאַן, דיין פאָטער, דאָס ווירטהויז. אַלע האָבן זיי פון דיר! וואָס האָסט דו! נאָר אַרבעט און יאָך.

— יאָ, איך קום, יאַנאָשעק, — זאָגט זי און נעמט אים איצט אַרום מיט איר גאַנצן כח.

— ווען זאָל איך וואַרטן אויף דיר? — פרעגט ער זי אויפן אויער.

— קומענדיגע וואָך, ווען דער באַאַמטער בייט זיינע אַמט־שטונדן פון טאָג אויף נאַכט.

— יאָ, פלעצכען, איך וועל אַלע פאָרבאַרייטונגען מאַכן.

— פלעצל, פלעצל! — האָט זיך געהערט אַ רופן פון דער אָפענער טיר אין קיך. — אַ הייסע פאָרע האָט פון דער איבערגעשוויצטער קיך אַרויסגעזעצט אין דעם קילן אָוונט אַריין.

איך קום, איך קום! — האָט פלעצל גערופן צוריק און איז אַרויסגעקומען פון איר טונקעלער באַהעלטעניש הינטער די וועגענער.

דריטער קאַפּיטל
עס איז פון טייוול

עס איז געווען מיט חדשים שפּעטער, אין מיטן האַרבסט. דער צאָל־באַאַמטער איז אין דעם קאַלטן, מיט וואַלד שמעקעדיגן פרימאָרגן געגאַנגען מיט זיין קייבערל פרישטיק צו דער בריק אַרויס צום צאָל־הויז, ווען ער האָט אָנגעטראָפן דעם וואַלד־אויפזעער, וואָס איז אין דערזעלבער צייט, מיט זיין רוק־זאַק אויף דער פּלייצע און מיט זיין הונט, אויך געגאַנגען צו זיין שטעל אין וואַלד. דעם פרימאָרגן האָט דער וואַלד אויפזעער זיך ניט באַגנוגנט מיט אַ „גריס־גאָט" און אַ צי מיט זיין גריגעם הוט, ווען דער צאָל־באַאַמטער איז אים אַנטקעגן געקומען אַנטקעגן, נאָר ער האָט זיך אָפּגעשטעלט און מיט אַ ציניש שמייכעל, וואָס איז, ווי עס האָט זיך דעם צאָל־באַאַמטן אויסגעוויזן, אַרויסגעקומען פון זיין שמעכעדיגער וואָנצע, האָט ער דעם צאָל־באַאַמטן באַגריסט מיט אַן אויסגעשטרעקטער האַנט:

— גוטע נייעס, פריילעכע נייעס, עס טראָגט זיך אַרום.

— וואָס פאַר אַ גוטע נייעס? וואָס פאַר אַ פריילעכע נייעס? — האָט דער צאָל־באַאַמטער געפרעגט מיט וואונדער.

(פאָרזעצונג מאָרגן)

Print Date: 10 November 2025. Source: Page 5, Morgn Frayhayṭ - מארגן פרייהייט, 5 January 1944 *** Historical Jewish Press, The National Library of Israel and Tel Aviv University

היטלער'ס געבורט

דערציילונג • פון שלום אש

אריינפיר

היטלער איז געבארן געווארן אין דעם עסטרייכישן שטעטל ברונא. פון אלערליי מעשיות וואס שלום אש האט זיך דארט אנגעהערט בשעת זיינע באזוכן, האט ער אויפגעשטעלט א בילד פון דער פאמיליע אטמאספערע, וואו היטלער איז געוואקסן.

די דערציילונג הויבט זיך אן מיט א סצענע אין א ביר הויז. א שיכור'ער טרעמפ, א מאדנער פארשוין, וואס פארנעמט זיך מיט אויסבריען ווערים, מאכט א סקאנדאל. ביי אן אנדער טישל זיצט דער קליינער צאל־באאמטער שיקעלגרובער. ער איז פארהייראט צו א פרוי וואס מען רופט פלעצל —היטלער'ס צוקונפטיגע מוטער.

פלעצל האט געוויינטלעך זיך באצויגן מיט אונטערטעניגקייט צו איר מאן, נאר פלוצים באמערקט ער אן ענדערונג אין איר האלטונג. ער ווערט אייפערזיכטיג. ער פארדעכטיגט אז עפעס האט דא צו טאן דער מיסטעריעזער ווערים־בריער. פון גרויס כעס פארטרייבט שיקעלגרובער זיינע א דערוואקסענע טאכטער פון א פריערדיגער הייראט.

פלעצל לויפט ארויס פון שטוב אן אויפגערעגטע. גראד דעמאלט קומט איר אנטקעגן דער טרעמפ. ער וויל ביי איר פועל'ן, אז זי זאל האבן פון אים א קינד. ער פארזיכערט איר, אז אזא קינד וועט מיט דער צייט ווערן דער קייזער פון דייטשלאנד. לכתחילה ווערט זיך פלעצל, נאר נאכדעם גיט זי זיך אונטער. זי מאכט אפ מיט דעם ווערים־בריער, אז זי וועט קומען צו אים אין א נאכט ווען שיקעלגרובער איז ביי זיין ארבעט.

איין פרימארגן, מיט חדשים שפעטער, גייענדיג צו דער ארבעט, באגעגנט שיקעלגרובער זיינעם א באקאנטן וואלד־אויפזעער. יענער באגריסט שיקעלגרובער'ן מיט א ציניש שמייכעל און זאגט אים אן אז עס טראגט זיך ארום „גוטע נייעס, פריילעכע נייעס".

— וואס פאר א גוטע נייעס, וואס פאר א פריילעכע נייעס? — פרעגט דער צאל־באאמטער מיט וואונדער.

און איצט לייענט ווייטער.

———

— נו, נו, דו אלטער יענער, — זאגט דער וואלד־אויפזעער, שטורכענדיג דעם באאמטן מיטן פינגער אויפן בויך, — מאך זיך ניט טאמעוואטע. די פאמיליע פארגרעסערט זיך.

דער צאל־באאמטער איז בלייך געווארן. כדי ניט צו פארראטן זיין פארוואונדערונג, האט ער ארויפגעצוואונגען א שמייכל אויף זיין פרימארגנדיג־אשיגן פנים.

— דו, אלטער הינער - פרעסער, האסט עס באוויזן. די יונגע באדארפן זיך לערנען ביי אונז, אלטע. הא, הן! — האט דער וואלד־אויפזעער אפגעזאגט און פארלאזט אים מיט א קלאפ אויף דער פלייצע.

ווען דער צאל־באאמטער איז מיטן אוונט אהיימגעקומען אין זיין שטוב, האט ער מיטן ערשטן בליק, וואס ער האט געווארפן אויף פלעצל'ן, באמערקט דאס, וואס דאס גאנצע שטעטל האט שוין פון לאנג געחאפט געזען און גע'סוד'עט זיך אויפן אויער, אז פלעצל שטופט ארויס א שפיצינגן בויך פון אונטער איר שערץ.

— פלעצל, דו, קום גלייך אהער! — רופט אויס דעם צאל־באאמטער, ווי ער זעצט זיך אוועק אויף זיין געוויינלעכן שטול אויבנאן ביים טיש, וואו ער פלעגט זיצן ביים עסן.

— און וואס זאל עס זיין? — זאגט פלעצל, ווען זי קומט צו צו אים מיט א גלייכגילטיג־קאלטער מינע, ארונטערנעמענדיג פון זיך דעם פארטוך, וואס זי האט געטראגן ביים צוגרייטן דאס אוונט־עסן, און ארויסשטעלנדיג מיט דעם נאך העכער און נאך בולט'ער איר שפיצינגן בויך, וואס שטארצט איצט דעם צאל־באאמטן גלייך אין פנים אריין.

— וואס איז דאס? — פרעגט דער באאמטער, טייטנדיג מיט זיין אויסגעשטרעקטן פינגער אויף איר בויך.

— דו ווייסט ניט, וואס דאס איז? — זאגט פלעצל ערנסט און זייער רואיג. — קיין מוסקל באוועגט זיך ניט אויף איר פנים, נאר אירע פינקלדיגע אויגן אנגעלאדן אויף אים. שאקלט זי ביטול'דיג צו מיט איר קאפ. — ביסט ערשט נעכטן געבוירן געווארן? — שטעלט זי אים די פראגע און ענבערט זיך טיפער אריין מיט איר שארפן בליק אין זיין פנים.

— פון וועמען איז דאס? — פרעגט ער, קלאפנדיג מיט זיינע יאסלעס אן ציין.

— פון וועמען איז דאס? — פרעגט זי איבער און איר בליק ווערט אלץ שארפער און שטארנדיגער.

— ניט פון מיר! — זאגט דער צאל־באאמטער, טרייסלענדיג ענערגיש דעם קאפ אויף „ניין".

— פון וועמען דען? — פרעגט זי אים און בייגט צו איר קאפ אלץ נענטער צו זיינעם, און אירע אויגן ווערן אלץ שארפער, געשליפענער, אנגעשטרענגט, ווי א פייל אויף א בויגן, אים אין פנים אריין.

— איך ווייס, פון וועמען דאס איז, — זאגט דער אלטער, ווי ער ווערט זיך געגן איר אנגעשטרענגטן בליק.

— און אז דו ווייסט, איז וואס? — זאגט זי, ווי איר פנים ווערט אלץ ערנסטער, אנגעכמורעטער, שטרענגער, און אירע אויגן אלץ שארפער און שארפער.

— איך וועל עס אלעמען דערציילן! דעם גערינכט, דעם פעטער, דער גאנצער שטאט! — האט דער אלטער זיך געווערט.

— דו וועסט אלעמען דערציילן? דו?

און מיטאמאל האט דער צאל־באאמטער זיך דערזען אין די לאפעס פון אן אוממענטשלעך באשעפעניש, פון א חיה. דאס חיה'שקייט האט זיך אויסגעדריקט נאך אין אירע אויגן אליין. ער האט קיינמאל ניט געזען ביי איר אזעלכע אויגן: זיי האבן געביטן זייער קאליר, פון ביר־ברוין אויף ווייס־גרויער געשליפנקייט; זיי זיינען געשטאנען אין מיטן, אין די ווייס־ים'לעך, ווי צוויי שטעכיגע שפיזן אויף אים; א רגע נאך, וועט די חיה זיך ווארפן אויף אים מיט דער גאנצער פוריע, וואס די אויגן דריקן אויס, און זיך אריינבייסן אין אים מיט אירע שארפע ציין אין זיין האלז אריין. אן אימה'דיגער פחד איז דעם אלטן באפאלן, די הענט און די פיס האבן אנגעהויבן ציטערן ביי אים, זיין הארץ איז שטיין געבליבן אין זיין ברוסט, זיין גאנצער קערפער האט זיך געטרייסלט, קאלטע אנגסטן האבן אים באשלאגן און צוזאמענגעקלעפט זיין העמד און זיין קאפטן אויף זיין לייב.

—וועסט קיינעם ניט דערציילן! — האט זי געזאגט שטיל אין זיין פנים אריין און אויסגעשטרעקט צו אים איר האנט. — און אויך איר האנט האט זיך געביטן. נאך קיינמאל פריער האט דער צאל־באאמטער ניט געזען אזוי איר האנט: די אויסגעארבעטע דיקע פינגער האבן זיך אויסגעצויגן, זיינען אומנאטירלעך לאנג געווען, די איינגעוועצטע נעגל־שארף און גלאנציג. די האנט האט זיך געשטרעקט צו זיין פנים, און אונטער איר איז דער צאל־באאמטער צעגאנגען ווי וואסער אין זיין אנגסט.

— איך וועל עס קיינעם ניט דערציילן, — האט ער געשטאמלט.

— דאס איז פון דיר! — האט זי געזאגט מיט א שטיל־דראענדיגער שטימע.

דער צאל־באאמטער האט געשאקלט מיטן קאפ, בשעת זיינע יאסלעס און ציין האבן איבערגע'חזר'ט אן קאפ אירע ווערטער.

זי האט אוועקגענומען איר פנים פון אים. דער צאל־באאמטער האט אפגעענטפערט מיט א שווערן סאפן.

— איצט קאנסטו זיך וואשן, דאס עסן איז פארטיג, — האט זי געזאגט מיט א רואיגער שטימע, ווען זי האט זיך געלאזט גיין אין קיך אריינצוברענגען דאס עסן. — און ווי עס וואלט גארניט געווען, האט זי, נאך פון קיך ארויס, פארגדיג זיך ביים עסן, צוגעגעבן: — און איצט מוז די טאכטער גיין. איך באדארף האבן די גאנצע שטוב פאר זיך.

— יא, איצט מוז די טאכטער גיין. באדארפסט האבן די גאנצע שטוב פאר זיך, — האט דער צאל־באאמטער איבערגעזאגט מיט שרעק נאך איר.

— און אויך דאס דיגען אין דעם ווירטהויז מוז אויפהערן! — האט זי געזאגט, ווי זי האט צוגעבראכט דעם טאפ מיטן געקעכץ צום טיש.

— איצט מוז דאס דינען אין ווירטהויז אויפהערן. עס פארשטייט זיך, — האט דער צאל־באאמטער אפגעענטפערט. (פארזעצונג מארגן)

Print Date: 10 November 2025. Source: Page 5, Morgn Frayhayṭ - מארגן פרייהייט, 6 January 1944 *** Historical Jewish Press, The National Library of Israel and Tel Aviv University

היטלער׳ס געבורט

דערציילונג • פון שלום אַש

(פאָרזעצונג)

מיט א פּאָר טעג שפּעטער איז דער צאָל־באאמטער אהיימגעקומען ביי טאָג פון זיין אמט און זיך אוועקגעזעצט אין זיין טיפער פאָטער־שטול ביים „שיינעם" פענסטער, ווי עס איז זיין שטייגער געווען צו זיצן, ביז פלעצל איז פארטיג געוואָרן צו דערלאַנגען דעם עסן צום טיש. מיטאמאָל באמערקט ער, ווי פון דעם טונקעלן ווינקל אין קיך, פון הינטער דעם אויוון, וואו פלעצל שטייט, גאָרעט זיך ארויס א שווארצער, גרויסער הונט און פאָלגט נאָך פוסטריט נאָך פלעצל'ן, ווען זי טראָגט דעם טאָפּ זופּ פון דער קיך צום טיש צו. דער צאָל־באאמטער איז אויפגעטרייסלט געוואָרן, האָט זיך אויפגעשטעלט פון וואונדער און שרעק:

— וואָס איז דאָס? פון וואַנען קומט דער הונט אהער? — פרעגט ער.

— א שוואַנגערע פרוי אליין אין שטוב מוז האָבן וועמען, וואָס זאָל זי באשיצן. ניט אזוי, שיקלגרובער?

— און זי האָט זיך אָפּגעשטעלט מיט דעם טאָפּ אין דער האַנט און האָט אָנגעקוקט דעם צאָל־באאמטן מיט אירע ביר־ברוינע אויגן; לעבן איר איז געשטאַנען דער הונט און האָט אויך אָנגעקוקט דעם צאָל־באאמטן. שיקלגרובער האָט באמערקט, אז ביידנס אויגן זיינען געווען פון איין קאָליר, און פון זיי ביידע האָט ארויסגעשטאַרט דער שארפער, חיה'שער בליק.

— און די טאָכטער מוז היינט אוועקגיין, איך באַראַף האָבן דאָס אָרט, — האָט פלעצל ווידער געזאָגט, ווי זי האָט אוועקגעשטעלט די זופּ אויף דעם טיש.

— יאָ, היינט.

ווען די טאָכטער איז שפּעטער אין אָוונט אהיימגעקומען פון איר אַרבעט, האָט זי געפונען די טיר פון דער שטוב פארשלאָסן פאַר איר.

— דו מוזט גיין צו דיין מומע אין דער מיל שלאָפן, — האָט דער פאָטער ארויסגערעדט דורך דער פארשלאָסענער טיר צו דער טאָכטער אינדרויסן.

— פלעצל מוז האָבן דאָס אָרט פאַר זיך.

— כ'קאָן גאָרניט מאַכן. דיין אָרט איז באַזעצט. פלעצל מוז עס האָבן.

פלעצל האָט דערוויל דער טאָכטער'ס צימער גרייט־געמאַכט פאַר זיך און פאַר איר באַגלייטער.

— פון היינט אָן וועסטו, שיקלגרובער, אליין שלאָפן. א פרוי אין מיין צושטאַנד מוז האָבן א בעט פאַר זיך, — האָט פלעצל געזאָגט, אָפּגייענדיג מיט איר באַגלייטער אין דער טאָכטער'ס צימער.

— פלעצל! — האָט דער צאָל־באאמטער גערופן.

— וואָס איז?

— ווי איז זיין נאָמען? — האָט ער געפרעגט, אָנווייזנדיג אויפ'ן הונט, וואָס איז נאָכגעגאַנגען אירע טריט.

— פשוט פודל, — האָט זי געזאָגט און פארמאַכט הינטער זיך די טיר.

פון דעמאָלט אָן האָט מען פלעצל געזען אין די גאַסן פון שטעטל נאָר אין באַגלייטונג פון הונט. מענטשן האָבן זיך געוואונדערט אויף פלעצל און אויף איר הונט. פלעצל האָט געטראָגן איר שוואַנגערשאַפט מיט פרעכן שטאָלץ און אומאַנשטענדיגער פארשייטקייט, וואָס מען איז ניט געוואוינט געווען צו זען דאָס ביי ווייבער אין דעם שטעטל. זי האָט געשטאָכן אלעמענ'ס אויגן מיט איר שפּיציגן בויך. אויך עדר בויך האָט ארויסגערופן שטויבונג ביי אַלעמען: ער איז געווען נישט־געוויינלעך הויך און שפּיציג.

— נישט אַנדערש, נאָר זי טראָגט א טאָפּלטן צווילינג אין איר בויך, — האָבן מענטשן גערעדט.

— און דאָס זאָל אַלץ זיין פון דעם אַלטן שיקלגרובער? — האָט א פרוי אריינגעוואָרפן א וואָרט פון ספק אין דעם פלייש־געוועלבל ביים קצב אויפן גרינעם מאַרק, וואו די ווייבער־שכנות האָבן גערעדט פון פלעצל'ס טראָגן.

— עס האָט נאָך ווער צוגעהאָלפן, —האָט דער דיקער פליישער מיט זיין רויטן פּנים ארויסגעפּלאַצט.

— מיט'ן גאַנצן בויך וועט זי אָנלייגן א פול בעט מיט זשאַבעס, —האָט דעם קירושנער'ס ווייב, די מעקלערין ראַדווינגא, וועלכע האָט גע'שמ'ט אין שטאָט פאַר איר שארפער צונג, אריינגעוואָרפן איר וואָרט.

— א הויך כיכערן האָט זיך געהערט פון די ווייבער.

— שווייגט, זי קומט אָן!

און טאַקע האָט פלעצל זיך דערנענטערט פון דעם איינפאָר־הויז „צום שוואַרצן רייטער", וואָס איז געווען געגנאיבער דער פלייש־יאַטקע, אין געוועלבל אריין. זי איז געגאַנגען, ווי עס איז איר שטייגער געווען די לעצטע צייט, מיט א פארריסענעם קאָפּ, וויגנדיג זיך בנעימות אויף אירע הויכע היפּטן. איר שפּיציגן בויך ארויסגעשיקט פאָראויס פאַר זיך, מיט לאַנגזאַמע טריט, ווי זי וואָלט אויסגעהיט געווען, אז זי זאָל ניט איבער וואָס זיך אָנשלאָגן. און דער הונט, וויגנדיג זיך אויף זיינע קרעפטיגע, אויסגעבויגענע פיס, מיט דעם אויפגעהויבענעם עק און אראָפּגעלאָזענעם קאָפּ, אזוי ווי פארטראַכט, האָט געשפּאַנט באַלד הינטער איר. זי איז אריינגעקומען אין יאַטקע־געוועלבל. דער הונט, ניט ווי עס איז די געוואוינהייט פון הינט, ווען זיי קומען אריין אין א יאַטקע, צו וואַרפן מיט'ן עק, פאַר פרייד צו נישטערן אין די ווינקלען און ציען דעם ריח פון פלייש מיט די נאָזדרעס, — פלעצל'ס הונט, גלייכגילטיג צו אַלץ, האָט זיך נאָר געהאַלטן לעבן איר, געהיט איר יעדע באַוועגונג און איז איר נאָכגעגאַנגען פוס־טריט.

פלעצל האָט זיך נישט געגריסט מיט די ווייבער. זי האָט, גלייך ביים אריינקומען, אָנגעוויזן מיט א פינגער אויפ'ן זייטל פלייש און זיך געהייסן געבן א חלק, אויך א חלק ביינער פאַר'ן הונט. א טייל ווייבער האָבן פארלאָזט די יאַטקע דעמאָנסטראַטיוו ביי איר אריינקומען; אַנדערע, פאַר'עקשנ'טע, זיינען געבליבן, האָבן געשליפּעט אויף איר און אויפ'ן הונט און זיך איבערגעוואָרפן מיט פיל־ריידנדיגע בליקן. „די שארפע צונג", דעם קירושנער'ס ווייב, האָט געפּרוווט דעם הונט א גלעט געבן. דער הונט האָט אויפגעהויבן זיין גרויסן קאָפּ און זי אָנגעקוקט מיט בייזע אויגן, באַוועגנדיג זיינע שארפע ציין צווישן זיינע צו־קורצע, נישט־צוזאַמענגעקומענע ליפּן. „די שארפע צונג" האָט זיך דערשראָקן, האָט זיך אָפּגערוקט פון דעם הונט און זיך אָנגערופן האַלב אין פּאַניק:

— אָ, האָט ער א בייסער!

— פאָרזיכטיג, — האָט פלעצל געוואָרנט.

— וואו האָסטו אים גענומען, פלעצל? — האָט געפרעגט דער פליישער.

— געפונען אין וואַלד, — האָט פלעצל אָפּגעענטפערט און זיך נישט געמאַכט דערויס, וואָס דער עולם ווייבער איז געבליבן פון איר ענטפער שטיין מיט אָפענע מיילער.

— אין וואַלד?

— אין וואַלד, — האָט זי איבערגעזאָגט גלייכגילטיג.

— פארשיידענע ברואים געפינען זיך אין וואַלד, — זאָגט א פרוי מיט א וואונק פון אויג און פארלאָזט די יאַטקע געשווינד.

אין אָוונט, אין דעם ביר־שענק, ווען דער צאָל־באאמטער איז געזעסן ביי זיין שפּריץ און האָט געראויכערט זיין ליולקע, איז דער וואַלד־אויפזעער צוגעקומען צו אים:

— א שארפער בייסער באַגלייט דיין פלעצל, שיקלגרובער.

— יאָ, א געפערלעכער. א פרוי אין איר צושטאַנד, איינע אליין אין שטוב. אַלץ קאָן פּאַסירן.

— יאָ, פארשטייט זיך. וואו האָסטו אים גענומען?

— א קרוב פון אויבערלאַנד געווען ביי אונז צוגאַסט. האָט אים איבערגעלאָזט אויף צו באַוואַכן די פלעצל, —האָט דער צאָל־באאמטער אָפּגעענטפערט.

— אבי די ווייבער זאָגן, אז זי האָט אים אין וואַלד געפונען. פון וואַנען נעמט זיך אין וואַלד אזא חיה? — האָט געזאָגט דער וואַלד־אויפזעער.

(פאָרזעצונג מאָרגן)

Print Date: 10 November 2025. Source: Page 5, Morgn Frayhayṭ - מארגן פרייהייט, 7 January 1944 *** Historical Jewish Press, The National Library of Israel and Tel Aviv University

באַשעפעניש, וואָס איז געלעגן לעבן איר.

— נו, יאָ, א אינגל, — האָט דער אַלטער געזאָגט און האָט זיך אוועקגעדרייט פון בעט.

ער איז צוגעגאַנגען צום קליינעם שפיגל, האָט צוגעלייגט די צעשויבערטע האָר אויפ'ן קאָפּ, אויסגעצויגן זיינע פאַרפּוילטע וואָנצעס, צורעכט געמאַכט די קליידער אויף זיך.

— איך האָב שטענדיג געוואָלט האָבען א אינגל, — האָט ער געבראַכט די פרייליכע בשורה אין ווירטהויז אריין.

— אָבער פאַרוואָס האָט מען נאַרישט געהערט? ווי אזוי האָט זי דאָס אליין געמאַכט? — זיינען אַלע ביים פעטער אין ווירטהויז אים באַפאַלן מיט פראַגעס.

— אָ, די פלעצל, זי קאָן אַלץ באַוויַזן, זי איז שטענדיג געווען א בריהטע, — האָט דער פעטער געזאָגט, אַן אויסגעלייגטער.

— איך האָב איר א ביסל צוגעהאָלפען, — האָט דער אַלטער שיקעלגרובער געזאָגט ליגן, כדי צו באַשיצן זיין פלעצל פון וואָסער עס איז חשד.

(פאָרזעצונג מאָרגן)

Print Date: 10 November 2025. Source: Page 5, Morgn Frayhayṭ - מארגן פרייהייט, 7 January 1944 *** Historical Jewish Press, The National Library of Israel and Tel Aviv University

היטלער'ס געבורט

דערציילונג • פון שלום אַש

(פאָרזעצונג)

יעדן יאָר קומט דער פרילינג מיט ווינטן און שטורעמס אין דעם טאָל, וואָס ליגט טיף אין די שניי־געדעקטע זאַלץ־בערג, נאָר קיינער געדענקט ניט אַזאַ פרילינג אין דער געגנט ווי דאָס יאָר. שוין אין דער צווייטער העלפט אַפּריל הויבן זיך דאָרט אָן די זאַוועַרובעס, וואָס הערן גאָר נישט אויף אַרונטערצובלאָזן די שנייען פון די בערג אין טאָל אַרונטער, נאָר עס איז נאָך נישט געווען אַזאַ נאַכט ווי די לעצטע. עס האָט זיך געדאַכט, אַז דער ווינטער האָט אין דער נאַכט געוואָלט אויסשטורעמען אַלע זיינע ווינטן, איידער ער פאַרלאָזט דאָס אָרט און מאַכט פּלאַץ פאַר'ן פרילינג. אַלע בייזע רוחות האָבן זיך אָפּגעריסן פון זייערע קייטן און זיך צוזאַמענגעקליבן אין דער נאַכט אויף איין אָרט און געפּראַוועט א ווילדע חתונה אין שטעטל. עס איז נישט געווען קיין שילד פאַר א געוועלבל, וואָס איז הענגען געבליבן, קיין דאַך, וואָס איז נישט אָנגעטאַפּט געוואָרן פון זייערע מזיק'ישע הענט, קיין לאָדן, וואָס איז נישט געטרייסלט געוואָרן, און קיין וואַנט אפילו, וואָס זיי האָבן נישט געפּרוּווט צו אומצוּוואַרפן. מיטן פרימאָרגן האָבן זיך די ווינטן איינגעשטילט. און מיטן פרימאָרגן איז דער צאַל־באַאַמטער אַהיימגעגאַנגען פון זיין נאַכט־אַרבעט ביי דער בריק, א צעטרייסלטער, אַן אויסגעווינטיגטער, א נישט־געשלאָפענער, מיט זיין ליידיגן קערבל אין האַנט. ווען ער איז אָנגעקומען פאַר'ן טויער פון דעם איינפאָר־הויז, איז אים אַנטקעגנגעגאַנגען א מאַן, וואָס דער צאַל־באַאַמטער, אין זיין מידקייט, האָט אים נישט גלייך דערקענט.

— גוט מאָרגן, הער אויבער־צאַל־באַאַמטער, — האָט דער מאַן אים באַגריסט העפלעך און אַראָפּגענומען פאַר אים דאָס היטל.

ערשט ווען דער מאַן איז געווען אָפּגעגאַנגען פון אים, האָט דער צאַל־באַאַמטער זיך געכאַפּט, ווער דער מאַן איז: דאָס איז דאָך דער זשאַבע־אויסבריער, דער ציגיינער אין וואַלד!

דער צאַל־באַאַמטער איז געוואָרן מלא־חמה. ניין, דאָס וועט ער נישט צולאָזן, דאָס וועט ער נישט צולאָזן! היינט מאַכט ער א סוף צו דעם, היינט דערציילט ער דעם פעטער און דער גאַנצער שטאָט! ניין, דאָס גייט ניט מער!

ווען ער איז אַריינגעקומען אין דעם טונקעלן קאָרידאָר, וואו זיין וואוינונג איז געווען, האָט ער געהערט שווערע טריט אַראָפּגירערן פון די טרעפּ. די טרעפּ זיינען געווען ענגע און פאַרדרייטע, ווי מען געפינט זיי אין די געוועלבטע, אַלטע הייזער, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט וואַרטן, ביז דער מענטש אויף די טרעפּ וועט אַרונטערקומען. עס איז אַרונטערגעקומען א פרעמדע, אומבאַקאַנטע עלטערע פרוי, זייער א באַלייבטע, איר מאַסיוו לייב איינגעהילט אין א מאָדנעם, פיל־קאָלירנדיגן ציגיינערישן טוך, אויפ'ן קאָפּ א הייבל מיט זייער פיל בלומען און א שלל בענדער. איר גאַנג איז געווען שווער. דערזען דעם צאַל־באַאַמטן, האָט זי זיך אָפּגעשטעלט און געזאָגט:

— גוטע נייעס, הער צאַל־באַאַמטער, פריילעכע נייעס. די פאַמיליע האָט זיך פאַרגרעסערט מיט א זון.

דער צאַל־באַאַמטער איז אַזוי מטושטש געוואָרן פון דער בשורה און דער אומגעריכטער באַגעגעניש, אַז ער האָט זיך שוין מער נישט געוואונדערט וואָס דער שוואַרצער הונט, פלעצל'ס שטענדיגער באַגלייטער, איז איצט נאָכגעגאַנגען אין די טריט פון דער פרוי, וועלכע איז, ווי באַלד זי האָט אים אָנגעזאָגט די גוטע בשורה, זיך געגאַנגען ווייטער איר וועג.

ווען שיקעלגרובער איז אַריינגעקומען אין זיין שטוב אַריין, איז אים אַנטקעגנגעקומען א הויך, רייסנדיג שרייען פון א קינד.

— עס איז א אינגל, שיקעלגרובער, — האָט פלעצל געזאָגט פון איר בעט אַרויס, האַלטנדיג איר קינד אין האַנט.

שיקעלגרובער האָט זיך אַרומגעקוקט מיט וואונדער: זיין איינענע שטוב איז אים פאָרגעקומען פרעמד.

— און ווער האָט דיר געהאָלפן, פלעצל?

— א העלפערין.

— נישט די הייב־אַם, יעקאַטערינע?

— איך האָב קיינעם נישט געהאַט צו שיקן נאָך איר.

— ביזט געווען איינע אַליין?

— יאָ.

— און דאָס ווירטהויז?

— נאָך וואָס באַאומרואיגן מענטשן?

— און ווער איז געווען די פרוי, וואָס האָט דיר געהאָלפן?

— איך ווייס נישט.

— וואָס הייסט, דו ווייסט נישט? ווער האָט זי גערופן?

— איך ווייס נישט ווער עס האָט זי גערופן.

— ווי אַזוי? ווי אַזוי? וואָס הייסט? זי איז אַליין געקומען?

פלעצל האָט אים געקוקט גלייך אין די אויגן אַריין. איר פּנים איז געווען בלייך און אויסגעמוטשעט. אירע אויגן האָבן אויך געהאַט פאַרלאָרן יענעם חיה'שן שטראַל, וואָס איז געלעגן אין זיי; אָנשטאָט דעם, איז איצט אין אירע אויגן געלעגן עפּעס שווערמוטיגס און טרויעריגס, אַזוי ווי אין דעם בליק פון א געשלאָגענעם הונט, וואָס איז אַדורכגעגאַנגען א שרעקלעכע פּייניגונג. זי איז געווען איינגאַנצן אין אַנגסטן און זי האָט געקוקט אויף אים נישט פעסט, נישט שרעקעדיג, נאָר מיט א בליק פון רעזיגנאַציע און יאוש.

— עס איז מיר אַלץ איינס. טוט מיט מיר וואָס איר ווילט.

שיקעלגרובער'ן האָט אַרומגענומען א געפיל פון רחמנות. ער האָט נישט געוואוסט, צי האָט ער עס רחמנות געהאַט אויף זיין ווייב אָדער אויף זיך אַליין. ער האָט גענומען זיין אַלטן קאָפּ אין די הענט און גערעדט צו זיך: „וואָס טוט זיך דאָ? וואו בין איך? וואָס גייט דאָ פאָר אַרום מיר?"

ער האָט זיך אויסגעכאַפּט פון זיין אָרט, איז צוגעגאַנגען צו זיין ווייב. אין זיינע אויגן האָט איצט געברענט א פייער, א לעצטער פונק פון אַן אויסגייענדיגן לעבן, זיינע הענט האָבן זיך געטרייסלט, זיין פּנים איז אַשיג־בלוי געווען און ער האָט איינגאַנצן געציטערט פאַר כעס און אויפרעגונג.

— דער ציגיינער איז דאָ געווען?

זי האָט געשאָקלט מיט'ן קאָפּ אויף „יאָ".

— ער האָט עס געבראַכט די פרעמדע פרוי דיר צו העלפן?

זי האָט געשאָקלט מיט'ן קאָפּ אויף „יאָ".

— דאָס איז פון טייוול, איך וועל עס דערשטיקן! — האָט דער אַלטער אויסגעשריגן.

מיט א בליק פון א שטומער חיה, ווי עס וואָלט איר אַלץ איינס געווען, האָט זי אים שטום אָנגעקוקט פון איר בעט אַרויס.

צי פון געריכטקייט, צי פון זיין מאַכטלאָזיגקייט, נאָר דער אַלטער צאַל־באַאַמטער האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אויף זיינע קני און אויסגערופן אין אַנגסטן:

— יעזוס מאַריע, האָב רחמנות! — און ער האָט זיך צעוויינט.

זי האָט אים געלאָזט לאַנג וויינען. ווען זיין שלוכצן האָט אויפגעהערט, האָט זי אים אויסגעשטרעקט פון איר בעט א פייכטע, פון אַנגסטן פאַרשוויצטע האַנט און לייכט באַרירט זיין אַלטן קאָפּ.

— גיב מיר א ביסל וואַסער.

ער האָט זיך אויפגעהויבן, איז צוגעקראָכן צום קראַן אָנצוגיסן א גלאָז וואַסער. האַלטנדיג דאָס גלאָז וואַסער פאַר איר, האָט ער געזאָגט:

— איך וועל עס צונעמען, נאָר מיט איין באַדינג.

זי האָט אים אָנגעקוקט אָן ווערטער.

— אַז דער ציגיינער, דער זשאַבע־אויסבריער, דער... ער זאָל פאַרשווינדן.

זי האָט געשאָקלט מיט'ן קאָפּ אויף „יאָ".

— טרינק דאָס וואַסער, ביזט איינגאַנצן אין אַנגסטן, — האָט ער געזאָגט, ווי ער האָט איר דערלאַנגט דאָס גלאָז וואַסער צום מויל.

„נו, איצט וועל איך אַרונטערגיין אונטן, וועל זיי ברענגען די בשורה. זיי וועלן זיך עס וואונדערן, וואָס קיין הייב־אַם איז נישט געווען", האָט דער אַלטער גערעדט פאַר זיך.

— ווילסט עס נישט זען? — האָט פלעצל געפרעגט — עס איז א אינגל.

— נו, יאָ, — האָט ער געזאָגט נאָך א קליינעם ישוב־הדעת.

זי האָט שוואַך אָנגעוויזן אויפ'ן

Print Date: 10 November 2025. Source: Page 3, Morgn Frayhayṭ - מארגן פרייהייט, 8 January 1944 *** Historical Jewish Press, The National Library of Israel and Tel Aviv University

היטלער'ס געבורט

דערציילונג

פון **שלום אש**

דער אינהאלט ביז איצט

„איך האב אפט באזוכט דאס שטעטל ברונא (היטלער'ס געבורטס־שטעטל), — שרייבט שלום אש אין דער הקדמה צו דער דערציילונג „היטלער'ס געבורט", — בכדי צו דערגרונטעווען, דערגיין די מיסטעריע פון דעם געבורט פון דער חיה, וואס הייסט היטלער".

פון די מעשיות, וואס אש האט אויסגעהערט פון אלטע תושבים אין שטעטל ברונא, מעשיות, וואס זיינען א געמיש פון פאנטאזיע און וואר, האט ער אויפגעשטעלט א בילד פון דער סביבה און פון דער פאמיליע־אטמאספערע, וואו היטלער איז געוואקסן.

די געשיכטע הויבט זיך אן מיט א סצענע אין א ביר־הויז. איינער א פינצטערער טרעמפ, א פרעמדער אין שטעטל, האט גענומען, א באזויפענער, מאכן א סקאנדאל, ארויסרופנדיג יעדן איינעם אויף א געשלעג.

דאס שטעטל ברונא, וואס האט ארום זיך פיל קליינע אזיערעס, איז א פישער־שטעטל. דער טרעמפ האט געצויגן חיונה אין שטעטל, ווייל ער איז געווען א מייסטער־אויסבריער פון ווערים, כל'ערליי יאשטשערקעס און זשאבעס, וואס די פישערלייט האבן גענוצט אין פיש־פאנג און ביים אויפציען די לוקסוס־פיש פארעלן, מיט וועלכע דאס שטעטל ברונא איז געווען באריסט. ער האט זיך שוין פארנומען מיט אפשפרעכענישן, האט פארקויפט ליבע־וואסערלעך, קרייטיכצער און א. ז. וו.

ביי אן אנדער טיש אין ביר־הויז איז דעמאלט געזעסן איינער אליין דער „קייזער־קעניגלעכער צאל־באאמטער" שיקעלגרובער, א באיארנטער עסטרייכער. שלום אש באשרייבט אים ווי א מענטשן מיט פארגליווערט־איינגעשטעלטע געוואוינהייטן, א קאלטן, א הארטן, א מענטש אן געפיל און אן געדאנק. זיינע געדאנקלעך, אויב ער האט זיי אפילו אמאל געהאט, זיינען געווען קליינטשינקע, עגאאיסטישע, מערסטנס וועגן דעם, ווי אזוי צו באזארגן פאר זיך א שטילע, א רואיגע, א געזיכערטע עלטער, מיט אן אייגענעם שטיבל, מיט א ווייב, א פיל אינגערע פון אים, וואס זאל אים צוזען און זיין זיין שקלאף.

אזא פרוי האט ער געטראפן אין היטלער'ס צוקונפטיגער מוטער, וועלכע האט זיך גערופן פלעצל. זי איז געבוירן געווארן אין ארעמקייט, איז געבליבן גאר פרי א קיילעכדיגע יתומה. ווען פלעצל איז אויסגעוואקסן און האט געדינט ווי א דינסט אין דעם ביר־הויז, איז זי שוין געווען גענוג דערשלאגן און אויסגעמוטשעט, אז זי זאל זיך פאסן צו זיין שיקעלגרובער'ס ווייב. שיקעלגרובער האט „געווארפן אן אויג" אויף איר. זי איז געווארן זיין פרוי.

דער שלום־בית האט מער־ווייניגער אנגעהאלטן ביי די שיקעלגרובערס ביז דער ווערים־אויסבריער האט שוין צום צווייטן מאל זיך באוויזן אין שטעטל. שיקעלגרובער זעט די ענדערונג אין זיין ווייב: זי האט פארלוירן די פריערדיגע אונטערטעניגקייט, איז געווארן אפילו פרעך. ער דערוויסט זיך שפעטער, ווען אין שטעטל האט מען שוין לאנג געוואוסט דערפון, אז פלעצל טרעפט זיך מיטן „מאן פון די זשאבעס".

פלעצל איז פארגאנגען אין טראגן. די ווייבער אין שטעטל האבן זיך געשושקעט, ווען פלעצל איז געגאנגען אין מארק אריין, באגלייט פון א שווארצן הונט, וואס דער ווערים־אויסבריער האט איר געגעבן פאר א „שומר": „א מעוברת'ע פרוי דארף האבן א היטער־לעבן זיך".

איינמאל, גאנץ פרי, ווען שיקעלגרובער איז געקומען פון דער ארבעט — ער האט געארבעט אין צאל־הויז ביי נאכט — האט ער אויף די טרעפ פון זיין הויז באגעגנט אן אלטע ציגיינערטע, וועלכע איז ארונטערגעקומען פון דארט. דער שווארצער הונט איז איר נאכגעגאנגען, די ציגיינערטע האט שיקעלגרובער'ן אנגעזאגט די בשורה: זיין ווייב האט געהאט א אינגל!

שיקעלגרובער, א דערשלאגענער, שרייט אויס, ווען ער קומט אריין אין הויז און דערזעט די קימפעטארין מיטן קינד: „עס איז פון טייוול, איך וועל עס דערשטיקן!" ער מאכט אבער ביסלעכווייז, אין גרוים אנגסט, שלום מיטן געדאנק, אז ער וועט מוזן פארבלייבן מיט פלעצלען און מיטן קינד, כאטש עס איז נישט זיינס, אונטער איין דאך. ער פארלאנגט נאר פון פלעצל'ען, אז דער „זשאבע־מאן" זאל פארשווינדן פון שטאט. פלעצל שאקלט מיטן קאפ אויף „יא". שיקעלגרובער גייט ארונטער אונטן אין ביר־הויז אנזאגן די בשורה, אז ער „איז געווארן א טאטע".

און איצט לייענט ווייטער:

פערטער קאפיטל

דער קליינער אדאלף

דאס קינד איז געטויפט געווארן. דער פעטער, דער טויף־קוואטער, האט שוין געזען, אז אלע מיילער זאלן פארשטאפט ווערן מיט עסן און טרינקען. דער פאטער, דער קייזער־קעניגלעכער צאל־באאמטער, האט געטראגן צוויי מעדאלן, וואס ער האט באקומען אין זיין צאל־אמט, אויף דער ברוסט, ווי ער איז מיט פלעצל'ען געשטאנען ביי דער טויף־צערעמאניע. ער האט צוגעגרייט פאר'ן קינד א נייעם נאמען, — האט געהאט פריער אדורכגעפירט די פארמאלע פראצעדור, וואס איז נויטיג געווען אויף צו ענדערן דעם נאמען.

ווייבער האבן געוואוסט צו דערציילן דערנאך פארשיידענע רכילות'ן, גוזמאות, אז דאס קינד זאל האבן ביים טויפן אויסגעשטרעקט זיין הענטל און פארגאסן דאס הייליגע וואסער. עס איז אבער באלד אלץ פארגעסן געווארן. אפילו דעם זשאבע־אויסבריער'ס פארשווינדן אין וואלד באלד האט אויך נישט געמאכט קיין גרוים אויפזען אין שטאט. ער איז קיינמאל נישט געזעסן לאנג אויף איין ארט. ער האט געהאלטן אין איין ארומוואנדלען פון ארט צו ארט. אינאיינעם מיט'ן ציגיינער איז אויך פארשוואונדן יעדער חשד אויף פלעצל. די פאמיליע איז באלד פארגעסן געווארן אין דער גרויער שטעטלשער ארעמקייט. פלעצל איז געווען אונטערטעניג איר מאן אזוי ווי אין די פריערדיגע יארן און אפשר נאך מער ווי פריער. באוואוסט אין איר שולדיגקייט, האט זי געפרואווט מיט איר הכנעה פארגיטיגן דעם עגאאיסטישן אלטן, וועלכער האט איצט באלעבאטעוועט איבער איר ווי איבער א דינסט. דער אלטער האט קיינמאל נישט געווארפן קיין אויג אויפ'ן קינד. ער האט עס נישט געזען, האט עס קיינמאל נישט באריהרט מיט קיין פינגער און גערופן עס „דאס": „דאס וויינט... דאס וויל עסן". אויך די מוטער האט נישט ארויסגעוויזן קיין איבעריגע צארטקייט צום קינד, ווי זי וואלט אים געוואלט פאראנטווארטלעך מאכן פאר איר זינד. דאס קינד איז מער אויפגעצויגן געווארן פון די דינסטן, די קעלנערינס, די וואש־פרויען אין דעם איינפאר־הויז איידער פון זיין מוטער. פלעצל האט אינגאנצן אפגעלאזט איר מוטערלעכע התחייבות צום קינד. דאס קינד האט זיך מער געפונען אין הויף צווישן די פורן, די פערד, די חזירים, די הינער, ווי אין דער היים. עס האט זיך געראיעט אויף אלע פיר ארום דער קיך, אינאיינעם מיט די הינער, די קעץ און די אנדערע שטוב־חיות; עס איז געפיעשטשעט געווארן פון אלעמען אין איינפאר־הויז, ווי די אנדערע שטוב־חיות. עס האט געמאכט דעם איינדרוק, גלייך דאס קינד וואלט ניט אנגעהערט צו אינדיווידועלע פאטער־מוטער, נאר עס וואלט געווען א קינד פון א קאלעקטיוו, דאס קינד פון איינפאר־הויז „צום שווארצן רייטער". עס האט זיך ארומגעוואלגערט צווישן די פיס פון די דינסטן אין דער גרויסער גאר־קיך. אז עס איז הונגעריג געווען, האט מען עס אנגעקארמעט מיט וואס עס איז געקומען אונטער דער האנט, די מוטער אדער אן אנדער קעכין, וואס האט זיך געפונען אין דער קיך. מען האט עס אבער ווייניג־וואס באדארפט קארמענען. דאס קינד האט פון קליינערהייט אן געוואוסט אליין זיך אן עצה געבן: עס האט אויסגעשטרעקט פשוט דאס הענטל און ארויסגעשלעפט פון יעדן טעלער, וואס עס האט נאר געקאנט דערגרייכן. האט דער קליינער אדאלפכן דערשמעקט נאר א טעלער מיט עסן, אדער מיט פריש־אנגעגאסענער זופ, וואס א קעלנערין האט אויף א ווילע שטיין געלאזט, איידער זי האט עס דערלאנגט א גאסט צום טיש, האט ער זיין האנט אריינגעשטעקט און ארויסגעכאפט פון דארט א ביסן אדער א לעפל געקעכץ. נישט איינמאל האט די קעלנערין געמאכט א געוואלט און גערופן זיין מוטער:

— פלעצל, פלעצל, זע, וואס דער קליינער אדאלף האט געטאן! ער האט די גאנצע זופ אויסגעגאסן!

די מוטער, א פארטאנענע אין דער קיך, אין איר פארפעצטן שערץ, איז געקומען צולויפן און האט אים געפאטשט איבער'ן הענטל:

— דו, כאפער־לאפער, שטעק נישט די האנט אין פרעמדע טעלער!

דאס קינד האט זיך צעוויינט. דאס האט אויפגערירט דאס הארץ פון דער אלטער מויד, דער ווייסער מאריע, וואס איז געווען היבש איבערגעיוירן מיט פלייש, ווי מיט יארן און אזוי דיק, ווי סענטימענטאל; זי האט אים ארויסגעראטעוועט פון דער מוטער'ס האנט און אים פארשטילט מיט א האניג־קיכל פון איר בוזעם ארויס:

— נו, שוויג, שוויג, קליינער אדאלף! נא, דא האסטו זיסן קוכן!

— האט זי געזאגט, צוואווארפנדיג פלעצל'ען א בייזן בליק — אזא זיס אדאלפכען, איך וואלט אים געקאנט אויפעסן.

— עס האט גרוים אפעטיט, דיין זיסער אדאלפכען, — האט די קעכין אנא געלאזט הערן איר שטימע צווישן די טעפ.

— ער וועט שוין וויסן זיך אן עצה צו געבן אין לעבן, — האט אויף אים נביאות געזאגט די טעלער־וואשערין.

אמאל פלעג דער קליינער אדאלף זיך אריינשארן אין דעם געוועלבטן, מיט טאבאק־רויך געדיכטן ווירטהויז, ארומקריכן דארט אונטער די טישן, אנטאפן, ווי א הינטל, די פיס פון די געסט. די באלעגאלעס, וואס האבן געהאלטן זייערע בוידן אין איינפאר־הויז, האבן אים גערן געהאט. זיי האבן אים גענומען אויף די קני, געקרייזלט זיינע שווארצע האר, וואס האבן איצט אנגעהויבן פאלן איבער זיין שמוציג פנים'ל. א באלעגאלע האט איינמאל איינגעטונקען א ביסן ברויט אין זיין גלעזל שנאפס און עס געגעבן דעם קינד צו פארזוכן. דער שארפער שנאפס האט אפגעבריט דעם קינד'ס גומען. דער קליינער אדאלף האט זיך צעוויינט. אויף זיינע קולות האט זיך באוויזן דער דיקער ווירטהויז־האלטער, דער פעטער רודאלף, און גענומען אריינשרייען אין קיך אריין:

— פלעצל, פלעצל, נעם אים צו פון דאנען!

— לאזט אים, לאזט אים! — האט דער באלעגאלע געבעטן פאר אים.

— אזא אומרואיג קינד, וואו מען זייט אים נישט, דארט וואקסט ער אוים! — פלעצל האט אוועקגעטראגן דעם וויינענדיגן אדאלף צוריק אין קיך, האט אים אנגעפאטשט איבער די הענטלעך און אוועקגעזעצט אין א ווינקל אויף דער שטיינערנער פאדלאגע. — דא זיץ און ריר זיך נישט פון ארט! צרות האב איך נאר פון דיר, ווייטער גארנישט!

אבער אין א מינוט ארום האט זיך שוין געהערט א נייער געשריי: דער קליינער אדאלף האט זיך געצויגן מיט די הענטלעך נאך אפגעשיילטע קארטאפל אין א גרויסער באליע און איז, מיט'ן קאפ פאראוים, אריינגעפאלן אינגאנצן אהינצו.

אזוי האט דער קליינער אדאלף זיך אויפגעצויגן מיט דער הילף פון די קעכינס און קעלנערינס אין איינפאר־הויז „צום שווארצן רייטער", ביז וואנען עס איז געקומען פאר אים די צייט צו גיין אין שול.

דאס אינגל איז אויפגעוואקסן הויך, ביינערדיג און שווארץ־האריג. עס איז גארנישט געווען אין זיין פנים, וואס זאל דערמאנען אן דעם פאטער אדער אן אימיצן פון די קרובים. עפעס פרעמדס איז געווען אין אים; א סלאווישער שטריך, א הארטנעקיגקייט, וואס האט דערמאנט אן זיין מוטער'ס ביטערקייט, אבער אין זיינע אויגן איז געלעגן אזא ארויספאדערנדיגער בליק, אז ער האט איריטירט דערמיט סיי נאנטע, סיי פרעמדע. ער איז געווען ווי א שפיציגער האקן, וואס טשעפעט זיך צו אלץ, וואס קומט אים אין זיין וועג. זיין פנים און זיינע הענט זיינען שטענדיג געווען צעדראפעטע, — אין זיין פריער קינדהייט — פון רייצן זיך מיט הינט און קעץ; איצט — פון שלאגן זיך מיט חברים אין דער שול און מיט אינגלעך אויף דער גאס.

שוין אין די ערשטע פאר וואכן אין דער שול האט ער געוואונען אום'חן ביים לערער און די שנאה פון זיינע חברים. קיינער האט נישט געוואוסט פארוואס דאס אינגל האט זיך איינגעערדט, אז ער איז א פריווילעגירטער, אז עס קומט אים מער רעכט אין שול ווי די אנדערע אינגלעך. ער האט לחלוטין נישט געקאנט באגרייפן, וואס עס הייסט דיסציפלין און ארדענונג: דאס האט געגאלטן פאר אלע אנדערע, נישט פאר אים. מחמת דעם האט ער באלד פון אנהויב גענומען טראגן א שנאה אויף זיין לערער, וואס האט נישט געמאכט קיין אויסנאם פאר אים און באהאנדלט אים מיט אנדערע צוגלייך. אין זיינע ערשטע יארן אין שולן, ווען ער איז אריינגעקומען אין א נייעם קלאס, האט ער נישט אויסגעווארט, ביז וואנען דער לערער וועט אים אנווייזן זיין פלאץ, נאר האט אליין זיך אויסגעקליבן דעם ערשטן זיץ געגנאיבער דעם לערער'ס פולט.

דער לערער, א מאן אין די יארן, וואס האט זיין גאנץ לעבן לאנג פארבראכט אין שטעטל, האט געקענט קינדער. ער האט באמערקט אדאלפ'ס פארנעמען דעם פלאץ אויבנאן און האט פאר א שטראף אים געהייסן זיך זעצן אויף א באנק צוויי רייען ווייטער. אויפ'ן צווייטן טאג, ווען אדאלף האט ווידער פארנומען דעם פלאץ אויבנאן, האט דער לערער אים געהייסן זיך זעצן אף צוויי רייען נאך ווייטער אויף צוריק. און אזוי אויך אין די אנדערע עטלעכע טעג, ביז וואנען אדאלף איז אראפגערוקט געווארן אויף א סאמע הינטערשטער באנק. מען האט אים אבער דארט נישט געקאנט איינהאלטן; ביי דער ערשטער געלעגנהייט איז ער אויפגעשוואומען צוריק אויף דער באנק אויבן־אן. דאס האט ארויסגערופן געלעכטער אין קלאס, אבער אדאלף האט זיך גארנישט געמאכט דערוים. דעם לערער'ס שטראף האט נישט געהאלפן: ביי יעדער לעקציע האט ער געפונען אדאלפ'ן אויף דער ערשטער באנק. דאס אייגענע איז פארגעקומען איינמאל ביים נעמען א בילד פון דעם גאנצן קלאס קינדער: אדאלף האט, פארשטייט זיך, זיך אוועקגעזעצט אויף דער ערשטער באנק, אבער דער לערער האט אים אויך דאס מאל באמערקט און אים געשיקט צוריק אויף זיין פלאץ אין דער לעצטער הינטערשטער ריי.

— לוים דיין אויסצייכענען זיך אין לערנען, קומט דיר נישט דער אויבן־אן, — האט דער לערער אים געזאגט.

דער קליינער אדאלף האט געמוזט גיין צוריק אויף זיין פלאץ הינטן. אבער אויף דער פאטאגראפיע שפעטער האט זיך דאך ארויסגעוויזן, אז ער שטארצט ארוים מיט א קאפ העכער פון אלע אנדערע תלמידים, שטארט איבער זיי מיט פרעך־אויפגעריסענע אויגן; דאס אינגל האט אין דעם לעצטן מאמענט, ביים נעמען דאס בילד, זיך ארויפגעשטעלט אויף א בענקל. עס איז געווען פארפאלן, — מען האט די פאטאגראפיע, צוליב דער הוצאה, וואס אלע קינדער האבן בייגעשטייערט דערצו, נישט געקאנט מער פארניכטן, — אבער דער לערער האט פאר א שטראף אויסגעהאנגען די פאטאגראפיע אין קלאס מיט א געהעריגער אויפשריפט, האט אויפגעשטעלט אדאלפ'ן אויף א בענקל אונטער דער פאטאגראפיע און אים געלאזט אזוי שטיין דארט א גאנצן טאג. אדאלף איז אפגעשטאנען אויפן בענקל דעם גאנצן טאג און האט אויסגעהאלטן מיט זיין פרעכן בליק די לאכנדיגע אויגן פון אלע קינדער אין קלאס.

ס'רוב האט ער אויסגענוצט זיין איינגערעדט ־ פריווילעגירטע פאזיציע קעגן שוואכערע, אפהענגיגע קינדער. אין קלאס מיט אים האט זיך געפונען דער קליינער רויטשילד, א זון פון דעם איינאיינציגן אידישן שניט־קרעמער, וואס האט זיך געפונען אויפ'ן מארק אין שטעטל. דער קליינער שמואל רויטשילד, א ציטערדיגער בן־יחיד ביי זיין טאטע־מאמע, האט געבראכט גאר אפט אין שול א נייע שפילצייג. איין טאג האט דער קליינער שמואל געוויזן אן אייביג־שרייבנדיגע פעדער, וואס דער פאטער האט אים געבראכט פון דער גרויסער קרייז־שטאט, ווען ער איז געפארן אהין איינצוהאנדלען סחורה. די פעדער האט נאך געהאט אין זיך אזא שפאקטיוו, וואס מען האט געקאנט זען אין דעם דעם ווינציגן קעניגלעכן שלאס „די בערג". די אייביג ־ שרייבנדיגע פעדער מיט'ן שפאקטיוו האט, פארשטייט זיך, ארויסגערופן קנאה פון אלע אינגלעך; א פאר אינגלעך האבן געפרואווט ארויסבאקומען די פעדער פון דעם קליינעם שמואל דורך אויסטויש פאר אנדערע סחורות; דאס איז זיי נישט געלונגען. דער קליינער אדאלף אבער האט באשטימט ארויסצובאקומען די פעדער פון דעם „יודע רויטשילד" דורך געוואלט. ער האט אפגעווארט דאס אידישע אינגל אויף זיין וועג אהיים פון דער שול.

(פארזעצונג מארגן)

Print Date: 10 November 2025. Source: Page 5, Morgn Frayhayṭ - מאָרגן פרייהייט, 9 January 1944 *** Historical Jewish Press, The National Library of Israel and Tel Aviv University

היטלער'ס געבורט

דערציילונג

פון שלום אש

דער אינהאַלט ביז איצט

„איך האָב אָפט באַזוכט דאָס שטעטעל ברונאַ (היטלער'ס געבורטס־שטעטל), — שרייבט שלום אש אין דער הקדמה צו דער דערציילונג „היטלער'ס געבורט", — בכדי צו דערגרונטעווען, דערגיין די מיסטעריע פון דעם געבורט פון דער חיה, וואָס הייסט היטלער".

פון די מעשיות, וואָס אש האָט אויסגעהערט פון אַלטע תושבים אין שטעטל ברונאַ, מעשיות, וואָס זיינען אַ געמיש פון פאַנטאַזיע און וואָר, האָט ער אויפגעשטעלט אַ בילד פון דער סביבה און פון דער פאַמיליע־אַטמאָספערע, וואו היטלער איז געוואַקסן.

די געשיכטע הויבט זיך אָן מיט אַ סצענע אין אַ ביר־הויז. איינער אַ פינצטערער טרעמפּ, אַ פרעמדער אין שטעטל, האָט גענומען, אַ באַזויפענער, מאַכן אַ סקאַנדאַל, אַרויסרופנדיג יעדן איינעם אויף אַ געשלעג.

דאָס שטעטל ברונאַ, וואָס האָט אַרום זיך פיל קליינע אָזערעס, איז אַ פישער־שטעטל. דער טרעמפּ האָט געצויגן חיונה אין שטעטל, ווייל ער איז געווען אַ מיסטעטר־אויסבריער פון ווערים, כל'ערליי יאַשטשערקעס און זשאַבעס, וואָס די פישערלייט האָבן גענוצט אין פיש־פאַנג און ביים אויפציען די לוקסוס־פיש פאָרעלן, מיט וועלכע דאָס שטעטל ברונאַ איז געווען באַרימט. ער האָט זיך שוין פאַרנומען מיט אָפּשפּרעכענישן, האָט פאַרקויפט ליבע־וואַסערלעך, קרייטיכצער און אַ. וו.

ביי אַן אַנדער טיש אין ביר־הויז איז דעמאָלט געזעסן איינער אַליין דער „קייזער־קעניגלעכער צאָל־באַאַמטער" שיקעלגרובער, אַ באַיאָרנטער עסטרייכער. שלום אש באַשרייבט אים ווי אַ מענטשן מיט פאַרגליווערט־איינגעשטעלטע געוואוינהייטן, אַ קאַלטן, אַ האַרטן, אַ מענטש אָן געפיל און אָן געדאַנק. זיינע געדאַנקלעך, אויב ער האָט זיי אַפילו אַמאָל געהאַט, זיינען געווען קליינטשינקע, עגאָאיסטישע, מערסטנס ווענן דעם, ווי אַזוי צו באַזאָרגן פאַר זיך אַ שטילע, אַ רואיגע, אַ געזיכערטע עלטער, מיט אַן איינגענעם שטיבל, מיט אַ ווייב, אַ פיל אינגערע פון אים, וואָס זאָל אים צוזען און זיין שקלאַף.

אַזאַ פרוי האָט ער געטראָפן אין היטלער'ס צוקונפטיגער מוטער, וועלכע האָט זיך גערופן פלעצל. זי איז געבוירן געוואָרן אין אָרעמקייט, איז געבליבן גאָר פרי אַ קיילעכדיגע יתומה. ווען פלעצל איז אויסגעוואַקסן און האָט געדינט ווי אַ דינסט אין דעם ביר־הויז, איז זי שוין געווען גענוג דערשלאָגן און אויסגעמוטשעט, אַז זי זאָל זיך פּאַסן צו זיין שיקעלגרובער'ס ווייב. שיקעלגרובער האָט „געוואָרפן אַן אויג" אויף איר. זי איז געוואָרן זיין פרוי.

דער שלום־בית האָט מער־ווייניגער אָנגעהאַלטן ביי די שיקעלגרובערס ביז דער ווערים־אויסבריער האָט שוין צום צווייטן מאָל זיך באַוויזן אין שטעטל. שיקעלגרובער זעט די ענדערונג אין זיין ווייב: זי האָט פאַרלוירן די פריערדיגע אונטערטעניגקייט, איז געוואָרן אַפילו פרעך. ער דערוויסט זיך שפּעטער, ווען אין שטעטל האָט מען שוין לאַנג געוואוסט דערפון, אַז פלעצל טרעפט זיך מיטן „מאַן פון די זשאַבעס".

פלעצל איז פאַרגאַנגען אין טראָגן. די ווייבער אין שטעטל האָבן זיך געשושקעט, ווען פלעצל איז געגאַנגען אין מאַרק אַריין, באַגלייט פון אַ שוואַרצן הונט, וואָס דער ווערים־אויסבריער האָט איר געגעבן פאַר אַ „שומר": „אַ מעוברת'ע פרוי דאַרף האָבן אַ היטער לעבן זיך".

איינמאָל, גאַנץ פרי, ווען שיקעלגרובער איז געקומען פון דער אַרבעט — ער האָט געאַרבעט אין צאָל־הויז ביי־נאַכט — האָט ער אויף די טרעפּ פון זיין הויז באַגעגנט אַן אַלטע ציגיינערטע, וועלכע איז אַרונטערגעקומען פון דאָרט. דער שוואַרצער הונט איז איר נאָכגעגאַנגען. די ציגיינערטע האָט שיקעלגרובער'ן אָנגעזאָגט די בשורה: זיין ווייב האָט געהאַט אַ אינגל!

שיקעלגרובער, אַ דערשלאָגענער, שרייט אויס, ווען ער קומט אַריין אין הויז און דערזעט די קימפּעטאָרין מיטן קינד: „עס איז פון טייוול, איך וועל עס דערשטיקן!" ער מאַכט אָבער ביסלעכווייז, אין גרויס אַנגסט, שלום מיטן געדאַנק, אַז ער וועט מוזן פאַרבלייבן מיט פלעצלען און מיטן קינד, באַטש עס איז נישט זיינס, אונטער איין דאַך. ער פאַרלאַנגט נאָר פון פלעצל'ען, אַז דער „זשאַבע־מאַן" זאָל פאַרשווינדן פון שטאָט. פלעצל שאָקלט מיטן קאָפּ אויף „יאָ". שיקעלגרובער גייט אַרונטער אונטן אין ביר־הויז אָנזאָגן די בשורה, אַז ער „איז געוואָרן אַ טאַטע".

דאָס קינד איז געוואַקסן הפקר'דיג, אַרומפּויזנדיג אין דער קיך און אונטער די טישן פון ביר־הויז, וואו זיין מאַמע איז אַלץ פאַרבליבן אַ דינסט. דער ווערים־אויסבריער איז פאַרשוואונדן פון דאָרט, און די גוייבערשע רכילות־טרייבעריי אויף פלעצל'ען האָט אויפגעהערט.

דער קליינער אַדאָלף האָט אָנגעהויבן גיין אין שול. אַ אידיש אינגל אין שול, דער זון פון דעם איינציגן אידן אין שטעטל, האָט געבראַכט אין שול אַריין אַן „אייביג־שרייבנדיגע פען", וואָס האָט נאָך געהאַט דערצו אַ שפּאַקטיוו אין זיך. דער קליינער אַדאָלף האָט געקראָגן גרויסע אויגן און זיך פאַרמאָסטן אָוועקצונעמען די פען פון דעם „יודע ראָטשילד" מיט געוואַלט. ער האָט אָפּגעוואַרט דאָס אידישע אינגל אויף זיין וועג אַהיים פון דער שול.

און איצט לייענט ווייטער:

— גיב מיר אַוועק דיין פעדער — איז אַדאָלף צוגעשטאַנען צום קליינעם ראָטשילד.

— זי איז מיינע, מיין טאַטע האָט זי מיר געקויפט.

— די פעדער אָדער דיין לעבן! — האָט אַדאָלף געזאָגט.

— איך וועל זי דיר נישט געבן.

אַדאָלף האָט זיך געכאַפּט שלאָגן און האָט מיט אַ שטיין געמאַכט דעם קליינעם שמואל אַ לאָך אין קאָפּ. עס איז געוואָרן אַ געוואַלט, אַ גערודער. מען האָט דעם קליינעם שמואל געבראַכט אַהיים, אַ צעבלוטיגטן. דער דאָקטאָר האָט אויסגעשטעלט אַ צייגניש איבער דער טיף פון שמואל'ס וואונד אין קאָפּ. מען האָט געזאָלט ברענגען די זאַך אין דער פּאָליציי, אָבער דער לערער פון דער שול האָט זיך אַריינגעמישט, — ער האָט געוואָלט ראַטעווען דעם קייזערקעניגלעכן צאָל־באַאַמטן פון דער שאַנד צו האָבן זיין אינגל געבראַכט פאַר'ן געריכט פאַר אַ געוואַלט־אָנפאַל און איז דערביי אויך געווען פאַר זיך פאַראינטערעסירט, אַז דער עסק זאָל פאַרשוויגן ווערן, — און מען איז געקומען צו אַן אויסגלייך, אַז דער צאָל־באַאַמטער אַליין זאָל באַשטראָפן זיין זון. די שטראָף, וואָס דער צאָל־באַאַמטער האָט אַרויסגעגעבן, איז געווען, אַז אַדאָלף זאָל קומען צום הער קויפמאַן ראָטשילד און אים איבערבעטן. דער קליינער אַדאָלף האָט צוגענומען אַלע שמיץ פון דעם לעדערנעם פּאַסיק, וואָס דער צאָל־באַאַמטער האָט געקאָנט אויסטיילן אויף זיין נאַקעטן הינטן, נאָר קיין גרימאַסע פון צער אָדער חרטה האָט זיך נישט באַוויזן אויף זיין פּנים. ער האָט געקוקט מיט זיין פרעכן בליק דעם צאָל־באַאַמטן אין פּנים אַריין, אויף אַלע זיינע פראַגעס קיין וואָרט נישט געענטפערט, — און קיין שטראָף, קיין שרעקן, אַז ער וועט קומען אין תפיסה אַריין, האָט נישט געקאָנט פועל'ן ביי אים, אַז ער זאָל גיין וועמען־עס־איז איבערבעטן.

דער לערער האָט נישט געוואָלט מער אויפנעמען דעם קליינעם אַדאָלף אין קלאַס, סיידן ער וועט גיין איבערבעטן דעם אידישן קויפמאַן, הער ראָטשילד. עס האָט געהייסן, אַז דאָס אינגל וועט נישט האָבן קיין אַנדער ברירה, נאָר אַרומלויפן הפקר אויף דער גאַס. אָבער ראָטשילד האָט נישט געקאָנט צולאָזן, אַז איבער אים זאָל דעם צאָל־באַאַמטנ'ס זון גיין לאיבוד, האָט ער זיך איינגעשטעלט פאַר אים ביים לערער און געפּועל'ט, אַז דער לערער זאָל אים צוריק אויפנעמען אין קלאַס אָן דעם איבערבעטן:

— ווער באַדאַרף זיין איבערבעטן? זאָל ער נאָר נישט אין מיטן העלן טאָג באַפאַלן מענטשן אין גאַס.

אָבער דער קליינער אַדאָלף איז שוין סיי־ווי־סיי געבליבן אין שול, אַ פאַרשטויסענער. די אינגלעך האָבן נישט געוואָלט זיך חבר'ן מיט אים. אין זיין איזאָלירטקייט, איז ער נאָך מער פאַרביטערט געוואָרן.

פינפטער קאַפּיטל

בײם טײוול אין חדר

דענסמאָל האָט אין שטעטל, נאָך אַן אָפּזיין פון צען יאָר, זיך אויפסניי באַוויזן דער זשאַבע־אויסבריער, דער ציגיינער, וואָס דאָס שטעטל האָט נאָך אַלץ געהאַט פאַר אים דעם נאָמען „דער בעמישער קאַרפּאָראַל".

ער האָט זיך באַוויזן אין שטעטל ווי יעדן מאָל: ער איז פלוצלונג אַראָפּגעפאַלן, האָט זיך פאַרקליבן אין וואַלד, הינטער דער שטאָט, האָט דאָרט אָפּגעדונגען אַ שטיבל פאַר זיך. ווידער האָט ער אַרומגעטראָגן איבער די הויפן, צו די פישערלייט, ווערים און זשאַבעס צום פאַרקויפן. די פישערלייט האָבן שוין טאַקע געהאַט לאַנג אַרויסגעקוקט אויף אים: זיי האָבן די לעצטע צייט געהאַט אַ סך הזיקות. מען האָט זיך געוואונדערט אין שטעטל, פאַרוואָס ער קומט נישט, מען האָט געמיינט, אַז ער איז שוין טויט, ווארים עס האָט נאָך קיינמאָל פריער נישט געטראָפן, אַז ער זאָל זיין אַוועק אויף אַזאַ לאַנגער צייט. געוויינלעך, האָט מען געוואוסט, פלעגט ער בלייבן אַ סעזאָן אָדער צוויי אויפ'ן אָרט, אַוועקציען דערנאָך ערגעץ אַנדערש און אין אַ פּאָר יאָר אַרום זיך אומקערן צוריק. דאָס מאָל אָבער איז ער אויסגעבליבן גאַנצע צען יאָר. די עלטערע פישערלייט, וואָס האָבן אים געדענקט, האָבן נישט געהאַלטן פון די ניי־מאָדישע מיטלען און מעטאָדעס, וואָס די רעגירונג האָט זיי רעקאָמענדירט דורך אירע אויפזעער, אויף צו ראַטעווען זייערע פיש. אחוץ וואָס די נייע מיטלען זיינען געווען פאַרבונדן מיט קאָסטן, האָבן די אַלטע פישערלייט זיי אויך זייער ווייניג געטרויט. די אַלטע פישערלייט האָבן נאָך אַלץ געהאַלטן מער פון די זשאַבעס און די אַנדערע שרצים, וואָס די ווערים־אויסבריער האָבן זיי פאַרקויפט. זיי האָבן, דעריבער, זיך דערפרייט מיט'ן זשאַבע־אויסבריער, ווען ער איז, נאָך אַזאַ לאַנגן אָפּזיין, געקומען צוריק אין שטעטל. דער זשאַבע־אויפציער האָט געזאָגט, אַז ער איז געווען די גאַנצע צייט אָנגעשטעלט אין אַ הויף ביי אַ גרויסן פּריץ, וואָס האָט זיינע אייגענע סטאַוון.

איינמאָל, ווען דער קליינער אַדאָלף איז אַרויס פון דער שול, האָט ער געטראָפן אינדרויסן שטיין אַ מאַן מיט שוואַרצע וואָנצעס, כאָטש די האָר אויפ'ן קאָפּ זיינען שוין ביי אים גרוי געווען, וואָס האָט אַזוי ווי אָפּגעוואַרט אויף אים. דער מאַן האָט צוגעוואונקען אַדאָלפ'ן מיט אַ שמייכל, אַז ער זאָל צוקומען. אַדאָלף האָט נישט געקענט דעם מאַן און אויך גאָרנישט געוואוסט פון דעם זשאַבע־אויסבריער. אין דער היים, פאַרשטייט זיך, האָט מען זיך אויסגעהיט נישט צו דערמאָנען זיין נאָמען. אַדאָלף איז נישט געווען קיין שרעקעדיג, קיין שעמעוודיג קינד. נייגיריג אויף אַלץ, איז ער צוגעגאַנגען צום פרעמדן מאַן. דער פרעמדער האָט אים געקוקט אין פּנים אַריין מיט אַ פריינטלעכן שמייכל, האָט אים אָנגענומען ביי דער האַנט און געזאָגט:

— דאָס ביסטו דער קליינער אַדאָלף היטלער?

— איך בין נישט קליין, — האָט דאָס אינגל אָפּגעענטפערט, אַ באַליידיגטער, — איך בין אַדאָלף היטלער.

— דאָס געפעלט מיר. דאָס איז בראַוו. ביסט נישט קליין, זיכער נישט! פאַר דיין בראַוון ענטפער, נאַ, דאָס באַקומסטו!

און דער מאַן האָט אַרויסגענומען פון אַ טייסטערל אַ גאַנצע קראָנע און דאָס דערלאַנגט דעם אינגל.

דאָס אינגל האָט געהאַלטן די זילבערנע מטבע, האָט געקוקט מיט ווייטגעעפנטע אויגן אויפ'ן מאַן.

— דו קענסט מיך נישט? ווייסט נישט, ווער איך בין? — האָט דער פרעמדער מאַן געפרעגט.

דאָס אינגל האָט געשאָקלט מיט'ן קאָפּ אויף „ניין".

— האָט די מאַמע דיר גאָרנישט דערציילט פון מיר?

דאָס אינגל האָט געשאָקלט מיט'ן קאָפּ אויף „ניין".

— איך בין אַ קרוב דיינער, זייער, זייער אַ נאָענטער קרוב דיינער.

— אַ פעטער?

— יאָ, אויף דעם שטייגער, — האָט דער מאַן אָפּגעענטפערט, — מיר זיינען נישט קיין פרעמדע. וועסט עס איין טאָג געוואויר־ווערן. נו, איצט ווילסטו קומען מיט מיר אין וואַלד זען מיינע חיה'לעך?

— חיה'לעך?

— יאָ. איך בין דאָך דער מאַן, וואָס ברייט אויס פאַרשיידענע חיה'לעך פאַר די היגע פאָרעלן־אויפציער. האָסט נישט געהערט פון מיר? איך בין דער, וואָס איך פאַרקויף מיטלען קעגן שלאַנגען און ווערים. האָסט נישט געהערט פון מיר?

אין דעם אינגל האָט זיך אויפגעוועקט אַ פאַרטושט זכרון־געפיל, וואָס איז געלעגן איינגעוויקלט אין אים פון זיין עמבריאָנישער פּאַזע אָן. עס איז געווען ווי דעם מאַנ'ס אָנבליק וואָלט אים מיטאַמאָל באַקאַנט געוואָרן און נאָענט געווען. ער האָט געקוקט אויפן מאַן מיט וואונדער און געזאָגט:

— איך קען אייך פון ערגעץ?

— דו קענסט מיך, מיין אינגל, און דו וועסט מיך נאָך בעסער קענען. ווילסט גיין מיט מיר אין וואַלד אַריין זען מיינע חיה'לעך? פאַרשיידן זיינען זיי, אין אַלערליי פאַרבן. איך האָב זיי געבראַכט פון ניי־זידלער זעע אין בורגענלאַנד. קליינע קראָקאָדילן.

— אמת'ע קראָקאָדילן?

— יאָ, זיי שטאַמען פון דעמזעלבן מין.

דער קליינער אַדאָלף האָט געוואוסט, אַז ער טאָר נישט גיין: ער האָט געהאַט אויפ'ן קאָפּ די שול־אַרבעט אין מאַטעמאַטיק, אין געאָגראַפיע, אין דער דייטשישער שפּראַך, וואָס ער איז געווען אין דעם צוריקגעשטאַנען פון אַלע קינדער און האָט געמוזט אָנזאָגן, אַז ער זאָל נישט פאַרבלייבן זיצן נאָך אַ סעמעסטער אויף דערזעלבער באַנק. עס איז אָבער נישט געווען פאַר דעם קליינעם אַדאָלף קיין „נישט־טאָרן"; די גרענעץ־ליניע צווישן „דערלויבט" און „נישט־דערלויבט" איז לחלוטין געווען פאַרווישט אין זיין כאַראַקטער פון קליינערהייט אָן. די אַנאָמאַליע טרעפט ביי קינדער מיט גרויס פאַנטאַזיע: זייער פאַנטאַזיע קאָן אויסמאָלן פאַר זיי אַ וועג אין מדבר. ביי דעם אינגל אָבער איז דאָס אויספעלן פון אַ מאָראַלישן באַנעם געווען אַ געבוירענער פעלער. דאָס אינגל האָט נישט געקאָנט באַנעמען, פאַרוואָס זאַכן זיינען יאָ דערלויבט און פאַרוואָס זאַכן זיינען נישט דערלויבט. זיין נאַטור איז לחלוטין אומפּייאיג געווען אונטערצוואַרפן זיך וועלכער־עס־איז דיסציפּלין. עס איז גענוג געווען דער אָנבאָט פון אַ ווילד־פרעמדן מענטשן צו פאַרברענגען דעם אָנגענעמען האַרבסטיגן נאָכמיטאָג אין וואַלד ביי חיה'לעך, אַז ער זאָל נישט טראַכטן מער פון די אַלע אומאָנגענעמע קאָנסעקווענצן, וואָס זיין פאַרנאַכלעסיגטע שול־אַרבעט וועט ברענגען אויף אים אין דער שול און אין דער היים. און מכוח דעם פרעמדן מאַן אַליין, — פאַר אים האָט ער נישט מורא־געהאַט. פאַרקערט: וואָס גרעסער אַן אַוואַנטורע האָט אים אויסגעקוקט, אַלץ מער האָט דאָס אים געצייצט אַריינצולאָזן זיך אין איר.

— געוויס וועל איך גיין מיט אייך, — האָט דאָס אינגל געזאָגט. — ער איז שוין געווען גרייט צו וואַרפן די ביכער און גיין מיט דעם מאַן נישט נאָר אין וואַלד, נאָר אַפילו אין עק וועלט.

— די ביכער נעם מיט, זיי וועלן דיר נאָך צונוץ־קומען, — האָט דער מאַן געזאָגט, ווי ער האָט אָנגענומען דאָס אינגל ביי דער האַנט און זיך געלאָזט גיין מיט אים.

אויפ'ן וועג האָט דער מאַן זיך אָפּגעשטעלט אין אַ קאַלבאַס־געוועלבל און געקויפט דאָרט בלוט־וואורשט און ברויט, האָט זיך אָפּגעשטעלט אין אַן אַפּטייק און געקויפט עפּעס אַ רפואה פון געטריקנטע וואָרצלען, וואָס עס האָט נאָך מער געצייצט דעם אינגל'ס חשק נאָך אַוואַנטורעס; ער האָט אויך איינגעקויפט אין אַ שפּייז־געוועלבל פעטס, אָדער ווי מען רופט עס אין עסטרייך, „שמוץ", וואָס מען הויבט אָפּ פון קעז, און אין אַ יאַטקע — אָפּפאַלעכץ פון אַלטע פלייש, פאַרליינגטע פעטס, ביינער, אָבלאַפּעס.

— דאָס איז נאַרונג פאַר מיינע ווערים, — האָט דער מאַן דערקלערט, ווי ער האָט אַריינגעלייגט דאָס פעטס אין אַ זאַק.

ביים ראַנד פון שטעטל הויבט זיך אָן דער שטאָטישער וואַלד. דאָרט, נישט ווייט פון אַ לויפנדיג טייכל, איז פאַראַן אַ לידיגער פּלאַץ, וואָס די שטאָט האָט אָפּגעטיילט פאַר ציגיינער־לאַגערן. אַ פּאָר אַלטע, האַלב־איינגעפאַלענע כאַלופּעס זיינען דאָרט געשטאַנען, ביידלעך אויף אָפּצולייגן אין זיי היי. אין איינער פון די כאַלופּעס האָט דער זשאַבע־מאַן געהאַט זיינע טונען, פעסער און כאַליעס מיט די אַלערליי זשאַבעס און ווערים, וואָס ער האָט אויסגעבריט.

דער קליינער אַדאָלף האָט געפילט אַ שווערע, פייכטע לופט, וואָס נעמט אים אַרום און דריקט אים דעם גאַרגל. ער האָט אָבער באַלד זיך צוגעוואוינט צום אַוויר, וואָס האָט אָנגעפילט די קאַמער, ווי זיינע אויגן האָבן אָנגעהויבן זען און דערקענען זאַכן אין דער געדיכטער טונקלקייט. דער זשאַבע־מאַן האָט אים געגעבן אַ שטיק ברויט מיט אַ שטיק בלוט־קישקע. דער קליינער אַדאָלף, ווי דער זשאַבע־מאַן, האָט דאָס געגעסן מיט גרויס אַפּעטיט. נאָכדעם ווי זיי האָבן ביידע זיך געזעטיגט און אָנגעטרונקען זיך מיט היימיש־געברויטן ביר, האָט דער זשאַבע־מאַן געוויזן אַדאָלפ'ן זיינע חיות.

אַ הויכער, ברייטער טון פון פאַרשימלטן האָלץ, וואָס פויערים דריקן אין דעם טרויבן, איז געווען אָנגעפילט מיט אַ געדיכטער, טונקעלער, איינגעגליווערטער סובסטאַנץ, נאָר די בלעזלעך, וואָס האָבן פון צייט־צו־צייט אויפגעבלעזלט אויף דער אויבערפלאַך פון דעם פּראָטאָפּלאַזמישן שטאָף, האָבן פאַרראַטן זיין פליסיגע נאַטור.

— דאָ געפינען זיי זיך, דאָס איז די וועלט, — האָט געזאָגט דער זשאַבע־אויסבריער.

— די וועלט? — האָט דאָס אינגל געפרעגט מיט וואונדער.

— יאָ, די וועלט, און אַלע אירע ברואים געפינען זיך דאָ, די קליינע און די גרויסע, די פרעסער און די געפרעסענע, — האָט געזאָגט דער מאַן מיט אַ גרינגעם ליכט אין זיינע אויגן און אַ שמייכל אויף זיין כוואַנצמערליפּ. — ווילסט זען?

— יאָ.

דער מאַן איז צוגעגאַנגען צו אַ ווינקל פון דער קאַמער, האָט גענומען אַ זאַק און אויסגעשאָטן די ערד, וואָס איז געווען אין אים. אַ פייכטער ראָסף איז אויפגעגאַנגען פון דער ערד — און דאָס אינגל האָט געזען, ווי פאַרשיידענע ווערים הויבן אָן אַרויסקריכן פון דאָרט, שלענגלדיגע, אָנגעגאָסענע מיט בלוט־פּעטיגקייט, לייבעצדיגע, גלאַנציגע, שוואַרץ־טינטיגע.

דער מאַן האָט גענומען אַ חויפן מיט ווערים און אַריינגעוואָרפן אין דער באַליע אַריין. עס האָבן מיטאַמאָל זיך געגעבן אַ הויב אַרויס קעפּ פון זשאַבעס, יאַשטשערקעס, עקדישן אין אַלערליי פאַרבן און פאָרמעס. טייל האָבן געהאַט קעפּ מיט שטיפע קאַמען, ווי זעגן אויף זייערע רוקנס; טייל האָבן געהאַט קורצע, געשפּיצטע מיילער; אַנדערע — ברייטע, פיר־קאַנטיגע, גרויסע מיילער. און די אַלע מיילער האָבן זיך אויפגעעפנט און אַריינגעכאַפּט די ווערים, האָבן געביסן, געריסן זיך, ביז זיי זיינען פאַרשוואונדן מיט זייערע ביסנס אין דער טיפעניש פון דעם געדיכטן שטאָף אין דער באַליע.

(פאָרזעצונג מאָרגן)

היטלער'ס געבורט

דערציילונג • פון שלום אַש

(פאָרזעצונג)

— איצט וועסטו זען, ווי די פרעסער ווערן געפרעסן, — האָט דער זשאַבע־מאַן געזאָגט.

ער איז צוגעגאַנגען צו אַן אַנדער טון, וואָס איז געווען אָנגעפילט מיט וואסער, און האָט אַריינגעוואָרפן אַהין אַ שטיק פאַרעלטערטע פלייש, וואָס ער האָט געהאַט געבראַכט פון דער יאַטקע. אַ ים־חיה, אַ יונגער מילך־קראָקאָדיל, אַ האַנט די גרויס, איז אויפגעשוואומען מיט זיין פרוכטבאַר מויל און האָט איינגעשלונגען דאָס שטיק פלייש. דער זשאַבע־מאַן האָט דענסמאָל אַריינגעשטעקט זיין האַנט אין דער באַליע, קונציג אַ כאַפּ־געטון דעם קראָקאָדיל, אים אַרויסגענומען און אַריינגעוואָרפן אין דעם אַנדערן טון פון די זשאַבעס, די עקדישן, די דראַכעס. באַלד איז אין דעם טון געוואָרן אַ גאַנצע סומאַטאָכע: פאַרשיידענע מינים זשאַבעס זיינען אַרויפגעקומען פון דער טיפעניש און האָבן אָנגעהויבן זיך דראַפּן, שפּרינגען און קריכן אַרויף, צום ראַנד פון טון, זיי זיינען אָבער צוריקגעפאַלן, מחמת די ווענטלעך פון טון זיינען געווען באַדעקט מיט אַ פעטס, וואָס האָט זיי געמאַכט גליטשיג, נישט צום האַלטן־זיך דערויף. דער מילך־קראָקאָדיל איז געלעגן אויפ'ן גרונט פון טון, אומבאַוועגלעך, שטיל, ווי טויט, נאָר קוים איז אַ בריאה צוגעקומען גענוג נאָענט פאַר אים זי אָנצוגרייפן, האָט ער דאָס מויל אויפגעעפנט און מיט איין כאַפּ די בריאה האַלב איינגעשלונגען.

— כאַ־כאַ! — האָט דער זשאַבע־מאַן געלאַכט און געשווינד אַרויסגעכאַפּט דעם קראָקאָדיל פון טון.

אַדאָלף איז געבליבן שטיין, האָט נישט פאַרשטאַנען וואָס ער זעט. ער האָט נאָר טונקל פאַרנומען מיט'ן חוש, אַז עפּעס אַנטפּלעקט זיך דאָ פאַר אים, וואָס איז זייער, זייער וויכטיג און ער וועט עס מוזן פאַרגעדענקען.

— דער איז דער גרויסער פרעסער. עס זיינען פאַראַן נאָך גרעסערע פאַר אים, וואָס וועלן אים אויפפרעסן. דאָ איז ער דער קעניג. האָסטו געזען, מיין אינגל, ווי ער ליגט זיך רואיג און וואַרט־אָפּ זיין קרבן? ער האָט נישט וואָס צו איילן זיך. ער ווייס, דער ביסן וועט מוזן אים קומען אין מויל אריין. עס איז נישטאָ קיין אַנטרינען פאַר'ן עקדישל, וואָס געפינט זיך מיט אים אין איין טון. ער פאַרלאָזט זיך אויף זיינע ציין. ווילסטו זען זיינע ציין? — דער זשאַבע־אויסבריער האָט צוגעדריקט דעם קראָקאָדיל'ס האַלז און אים געצוואונגען עפענען דאָס מויל. — זעסט זיינע ציין? שאַרף, מיין אינגל, דיינע ציין, שאַרף זיי. ווער עס האָט שאַרפערע ציין, דער פרעסט.

—אָבער מענטשן פרעסן נישט איינס ס'אַנדערע? — האָט דאָס אינגל געזאָגט.

— מענטשן? אַלץ, וואָס לעבט, פרעסט איינס ס'אַנדערע. נאָר דער שטאַרקערער ווערט נישט פאַרגעסן.

— דער גלח זאָגט, מענטשן מוזן ליב־האָבן איינס ס'אַנדערע, ווייל אַזוי האָט אונז יעזוס געהייסן.

— דאָס איז אויך אַזאַ מין פרעסן. דאָס פרעסט די קירך אירע גלויביגע. און דאָס האָבן אַלץ די אידן אויסגעטראַכט, כדי איבער אונז צו הערשן.

— אידן? ווי אַזוי?

— איז נישט יעזוס געווען אַ איד, איינער פון זיי? דאָס האָבן די אידן אויסגעטראַכט אָט־די ליבע פון יעזוס, כדי אַזוי ארום צו הערשן דורכ'ן גלח און דורך דער קירך איבער אונז אַלעמען. דאָס איז אַ אידיש שפּיצל. זעסטו, אינגל, ווען איין חיה האָט נישט קיין שאַרפע ציין מיט וואָס צו פרעסן, אַזוי זוכט זי אַנדערע מיטלען. אָט ווי די־אַ... — ער ווייזט דעם אינגל אַן אויף אַ בינטל שלענגלעך, וואָס ער וואַרפט זיי אויף אַ חיה'לע. אין אַ רגע האָט איינס פון די שלענגלעך אַרומגעוויקלט זיך ארום דעם חיה'לע. — זעסטו, חיות האָבן אַ סך מיטלען ווי אַזוי צו פרעסן, דאָס איי־גענע אויך מענטשן.

דאָס אינגל האָט נישט פאַרשטאַנען, וואָס דער זשאַבע־אויפציער האָט אים געזאָגט. ער איז נאָך אַלץ געווען פאַרכאַפּט פון דעם איינגענעם געפיל, וואָס דער זשאַבע־מאַן האָט אַרויסגערופן אין אים מיט זיינע רייד איבער יעזוס'ן: דאָס איז געווען דער ערשטער מענטש, וואָס דאָס אינגל האָט אים געהערט ריידן קעגן יעזוס'ן.

— — איר האָט נישט ליב יעזוס'ן — האָט ער געפרעגט.

— וואָס איז דאָ פאַראַן ליב־צו־האָבן? הערפאַר ווייל ער האָט זיך געלאָזט שלאָגן, פייניגן און טויטן, ווי אַ איד? ווען ער וואָלט נישט געווען קיין איד, נאָר אַ דייטש, ווי מיר זיינען, וואָלט ער זיך קיינמאָל נישט געלאָזט שלאָגן און פייניגן אויפ'ן האַלץ, נאָר ער וואָלט געשלאָגן און געטויט אַנדערע. נישט אמת? האָסטו שוין געזען, אַז אַ דייטש זאָל זיך לאָזן שלאָגן און פייניגן — און נישט געבן צוריק? וואָלסטו זיך אויך געלאָזט שלאָגן? וואָלסטו נישט געווען בראַוו, ווי אַ דייטש איז?

— אָ, ניין! — האָט דאָס אינגל אויסגעשריגן — איך וואָלט זיך קיינ־מאָל נישט געלאָזט שלאָגן. יאָ, מיר דאַכט זיך אויך אַזוי, דער יעזוס הייסט אונז נאָר פאַרגעבן, גוט זיין און קיינמאָל נישט צוריקשלאָגן. דאָס איז מיר שוין פון לאַנג נישט געווען געפעלן. איך האָב נאָר מורא געהאַט אַזוי צו זאָגן, ווייל אַלע ביי אונז האָבן ליב יעזוס'ן און גלויבן, אַז ער איז גאָט.

— דאָס האָבן אַלץ די אידן אויס־געטראַכט, מיט די גלחים, כדי אונז שוואַך צו מאַכן, פאַרשטייסט, מיין אינגל? דאָס איז אַ מיטל פון דעם שוואַכן, וואָס האָט נישט קיין ציין אויף צו בייסן. דו מוזט אָבער האָבן ציין אויף צו בייסן — און דענסמאָל קאָנסטו פרעסן. ווי דער קראָקאָדיל איז דער קעניג פון אַלע זשאַבעס און יאַשטשערקעס, אַזוי מוזטו זיין דער קעניג פון מענטשן. דו זאָלסט זיי פרעסן, אַנישט וועלן זיי דיך פרעסן.

— איצט מוז איך אַהיימגיין, מיין פאָטער וועט באַלד קומען פון צאָל־הויז.

— האָסט מורא פאַר דיין פאָטער?

— האָט דער זשאַבע־מאַן געפרעגט מיט אַ וואונק פון אויג.

— איך האָב פאַר קיינעם קיין מורא נישט! — האָט דאָס אינגל געענט־פערט מיט שטאָלץ.

— דאָס איז בראַוו. זאָלסט פאַר קיינעם קיין מורא נישט האָבן.

— אויך פאַר מיין פאָטער און מוטער נישט?

— אויב דו האָסט פאַר וועמען מורא, קאָנסטו זיין נאָר אַ געפרעסע־נער, נישט קיין פרעסער. די גרויסע חיות האָבן פאַר קיינעם קיין מורא נישט.

— אויך נישט פאַר פאָטער און מוטער? אויך נישט פאַר גאָט?

— אויב דו האָסט פאַר וועמען מורא, אַזוי מוזטו אים געהאָרכן און טון, וואָס ער הייסט דיר, נישט וואָס דו ווילסט, — און דו ווילסט דאָך טון זאַכן, וואָס דו ווילסט און האָסט ליב, נישט אַזוי?

— יאָ, יאָ.

דערפאַר זאָלסטו פאַר קיינעם נים מורא האָבן, נאָר שטענדיג טו וואָס דו ווילסט אַליין. דענסטמאָל קאָנסטו ווערן אַ גרויסע חיה, די גרעסטע פון אַלע חיות, וואָס פרעסט אַלעמען, אָבער אַליין ווערט זי קיינמאָל נים געפרעסן, ווי דער קראָקאָדיל דאָ ביי מיר. און דו וועסט ווערן דער קייסער פון דייטשן רייך.

— וואָס וועל איך ווערן? — האָט דער קליינער אַראָלף געפרעגט אין גע־לעכטער.

— לאַך נישט. דאָס איז זייער אַן ערנסטע זאַך, וואָס איך זאָג דיר, און דו זאָלסט עס געדענקען שטענדיג, שטענדיג.

— וואָס זאָל איך געדענקען? — פרעגט שוין דאָס אינגל אין ערנסטן שמייכל.

— אַז דו מוזסט ווערן דער קיסר פון דייטשן רייך.

— ווי אַזוי? — פרעגט שוין דאָס אינגל אין אַ שטוינענדיגן ערנסט.

— דורך דעם, וואָס דו וועסט קיינעם איצט קיין מורא האָבן, פאַר קיינעם נישט. — נישט פאַר גאָט און נשט פאַר לייט. און דו וועסט גלויבן אין זיך, אַז דו ביזט געבוירן צו ווערן אַ הערשער איבער אַלע מענטשן, און דו האָסט אַ רעכט צו באַפעלן און צו הערשן איבער אַלע, נאָר קיינער נישט איבער דיר. האָסט מיך פאַרשטאַנען?

(פאָרזעצונג מאָרגן)

Print Date: 10 November 2025. Source: Page 5, Morgn Frayhayṭ - מארגן פרייהייט, 11 January 1944 *** Historical Jewish Press, The National Library of Israel and Tel Aviv University

קויפן פאר פיש־כאפן, די אנדערע — צו יוארפן פאר שפייז צו די פארשיידענע ברואים; ער האט זיך צוגעקוקט צום קאמף, וואס עס פירן די יאשטשערקעס מיט די שלאנגען, די זשאבעס מיט די יאשטשערקעס, האט פארשטאנען, באנומען מיט'ן שכל די מלחמה פון די חיה'לעך, האט דאס אלץ מער ליב־געקראגן און זיך געפרייט דערמיט.

מען האט באלד גענומען באמערקן אין דעם אינגל די נייע שטריכן, וואס דאס אומגיין מיט די חיות האט אויסגעבילדט אין זיין כאראקטער. מען האט עס באמערקט סיי אין שול, סיי אין דער היים. אחוץ וואס ער האט פארנאכלעסיגט זיין לערנען, זיינע שול־ארבעטן, האט ער אנגע־הויבן ארויסווייזן אן אוממענשלעכע אכזירות צו די שטוביגע חיות, א סאטאנישע פרייד ביים צוקוקן זיך צום צער פון די ברואים, וואס ער האט געפייניגט. אזוי פלעג ער כאפן א פייגל און אים נישט טויטן אויפ'ן ארט, נאר אריינלאזן אין א שטייג און די שטייג מיט'ן פייגל אונטער־שטעלן דער קאץ פון הויז. זיין פרייד איז געווען זיך צוצוקוקן, ווי די קאץ דרייט זיך ארום דער שטייג פון אלע זייטן, פרואווט אריינשטעקן אירע לאפעס דורך די דרעטלעך, — און דער פייגל אינעווייניג פלאטערט פון ווינקל צו ווינקל, ווערט פאר שראקן אנגעבלאזן; די פעדערן שטע־לען זיך ביי אים אויף, יעדער פע־דערל באזונדער, און ער פארמאכט די אויגן, דערווארטנדיג דעם טויט. דאס אינגל שטייט דערביי און רייצט אן די קאץ אויפ'ן פייגל, ביז דער פייגל פאלט אוועק פאר פחד. אדער ער האט גענומען דיזעלבע קאץ, זי אויפגעהאנגען פאר די פיס, מיט'ן קאפ אראפ, צו א צווייג פון א בוים, און האט צונויפגעבראכט די הינט פון הויף און זיי אנגערייצט אויף דער קאץ. ער האט זיך צוגעקוקט ווי די קאץ ווערט זיך, צאפלט זיך אין טויט־שרעק, און נאכגעקרימט איר גוסס'דיגן „מיאו”... א באלעגאלע פון איינפאר־הויז האט עס איינמאל דערזען, האט ער אים אוועקגעיאגט מיט דער בייטש און באפרייט די קאץ...

(פארזעצונג מארגן)

Print Date: 10 November 2025. Source: Page 5, Morgn Frayhayṭ - מארגן פרייהייט, 11 January 1944 *** Historical Jewish Press, The National Library of Israel and Tel Aviv University

היטלער׳ס געבורט

דערציילונג • פון שלום אש

(פאַרזעצונג)

דער אינגל האָט צוגעשאָקלט מיט זיין קאָפּ אויף יאָ, אָן אים אָפּצוענטפערן און קלייבט זיך אָפּצוקערן.

— וועסט קומען מאָרגן? — פרעגט דער מאַן.

— יאָ, מאָרגן, — האָט דאָס אינגל פעסט געענטפערט.

— דאָס איז בראַוו. אָבער זאָג גאָרנישט דיין פאָטער פון דעם, אַז דו ביזט דאָ געוועזן. מוזסט אויך קלוג זיין, ווי דאָס קליינע שלענגל, וואָס איך האָב דיר געוויזן: האָסט געזען, ווי עס וויקלט זיך אַרום דאָס חיה׳לע מיטן עק? דער מוטער מעגסטו גריסען פון מיינעט וועגן, אָבער מאַך עס אַזוי, אַז דער פאָטער זאָל עס נישט הערן, — האָט דער זשאַבע־מאַן געזאָגט מיט אַ ווונק פון אויג.

— יאָ, יאָ, — האָט דאָס אינגל געענטפערט מיט אַ פאַרשייטן בליק, וואָס נאָר פריציטיג־אַנטוויקלטע קינדער קאָנען פון זייערע יונגע אויגן אַרויסברענגען. — איך האָב אויך בעסער ליב מיין מאַמען ווי מיין טאַטן. איך האָב אים גאָרנישט ליב, — האָט דאָס אינגל געענדיגט און איז אַרויסגעלאָפן פון ביידל.

ער איז אַהיימגעקומען פאַרשוויצט און שמוציג, אָבער באַציַיטנס, איידער נאָך דער פאָטער איז געקומען פון דער אַרבעט. די מוטער, באַזאָרגט איבער זיין זאַמען־זיך פון שול, האָט אים געפרעגט:

— וואו ביזטו געוועזן? זע ווי דו זעסט אויס.

— אָ, מאַמע, האָב איך געזען אינטערעסאַנטע זאַכן! איך האָב געזען ווי חיות עסן איינס ס׳אַנדערע — און דער קראָקאָדיל עסט זיי אַלע.

— וואָס האָסטו געזען? וואו ביזטו דאָס געוועזן? — האָט פּלעצל, אַ בלייך־געוואָרענע, אים געפרעגט אין טויט־שרעק.

— איך בין געוועזן אין וואַלד, ביי דעם מאַן, וואָס בריט אויס חיה׳לעך. ער האָט מיר געזאָגט, ער קען דיך. ער איז אַ קרוב. ער האָט מיר געהייסן דיך לאָזן גריסן.

— אין גאָט׳ס ווילן, דערצייל גאָרנישט דעם טאַטן דערפון! — האָט פּלעצל אַרויסגעזאָגט אין דער הויך איר ערשטע זאָרג.

— יאָ, מאַמע. דער מאַן האָט מיר אויך געזאָגט, אַז איך זאָל נאָר דיר דערציילן, נישט דעם טאַטן! ער האָט נישט ליב דעם טאַטן.

— שווייג, אין גאָט׳ס ווילן! דו טאָרסט דעם מאַן נישט זען, טאָרסט נישט גיין אין וואַלד אַריין, טאָרסט אים מער נישט זען!

— פאַרוואָס, מאַמע ער געפעלט מיר זייער.

— שווייג! — זי האָט פאַרשטעלט מיט דער האַנט דאָס מויל, האָט אים צוגעשלעפּט צום וואַש־שיסל און אָפּגעוואַשט מיט אַ פייכטער שמאַטע דאָס פּנים. — שווייג, קיין וואָרט נישט מער! נעם זיך צו דיין שול־אַרבעט, אַז דער טאַטע זאָל גאָרנישט באַמערקן.

— יאָ, מאַמע, — האָט דאָס אינגל געזאָגט מיט אַ ווונק פון אויג, ווי ער וואָלט איינגעגאַנגען מיט איר אין אַן אָפּמאַך, זיך צוגעזעצט צום טיש און זיך אַ נעם געטאָן צו זיינע ביכלעך.

דאָרט, ביים טיש, האָט דער צאָלבאַאַמטער אים געטראָפן, ווען ער איז באַלד אָנגעקומען. מוטער און זון האָבען פאַרשוויגן פון אים די מעשה מיטן וואַלד, — די ערשטע קאָנספּיראַציע פון די צוויי געגן דעם אַלטן.

שפּעטער אין אָוונט, ווען דער צאָלבאַאַמטער איז אַרונטערגעגאַנגען אין ווירטהויז פאַר זיין „שטינדכען" פון שפּריץ און ליולקע, האָט די מוטער ווידער גענומען ריידן מיט איר זון:

— אַדאָלף, דו הערסט, טאָרסט מער קיינמאָל נישט זען דעם מאַן, מער קיינמאָל נישט אַרויסגיין אין וואַלד אַריין צו אים! קיינמאָל נישט, קיינמאָל נישט! — האָט זי גערעדט מיט אַ פעסטקייט, וואָס האָט אַרויסגעלויכטן פון אירע אויגן.

— פאַרוואָס, מאַמע? איך האָב אים גערן. דען מאַן ווייזט מיר אַזעלכע אינטערעסאַנטע זאַכן און רעדט צו מיר אַזעלכע געשייטע רייד, ווי איך וואָלט געווען אַ דערוואַקסענער מאַן.

— פרעג מיך נישט, מיין קינד, פרעג מיך נישט. דו מוזט מיר צוזאָגן, אַז דו וועסט מער קיינמאָל נישט זען דעם מאַן.

— דאָס קאָן איך דיר נישט צוזאָגן, מאַמע, — האָט דאָס אינגל געזאָגט איבער דער שיסל, וואו די מוטער האָט געהאַלטן אין אַרומוואַשן דעם שמוץ פון זיין לייב.

— איך באַפעל עס דיר, קינד!

— דער מאַן האָט מיר געזאָגט, אַז איך זאָל פון קיינעם נישט אָננעמען קיין באַפעלן, איך זאָל נאָר טון, וואָס איך וויל.

— אויך פון דיין פאָטער און מוטער נישט?

— יאָ, אויך פון פאָטער און מוטער נישט.

— אַזוי האָט ער דיר געזאָגט?

— האָט פּלעצל איבערגעפרעגט, אַ פאַרטראַכטע.

— יאָ, מאַמע.

— און דו, מיין קינד, וועסט אים האָרכן?

— איך גלויב, עס איז זייער קלוג, וואָס דער מאַן זאָגט.

— און וואָס גאָט הייסט?

— דער מאַן זאָגט, עס איז נישטאָ קיין גאָט. עס זיינען נאָר דאָ חיות, וואָס פרעסן איינס ס׳אַנדערע, און די חיה, וואָס האָט די שאַרפסטע ציין, זי פרעסט און ווערט נישט געפרעסן.

— אַזוי האָט ער געזאָגט, דער מאַן?

— יאָ.

— און דו גלויבסט עס?

— איך גלויב, עס איז זייער געשייט.

פּלעצל האָט איינגעהאַלטן דעם אָטעם. דאָס פלעמל אין אירע אויגן איז ליכטיגער אוי שפּיציגער געוואָרן.
איז ליכטיגער און שפּיציגער געוואָרן.

— און דער ליבער האַר יעזוס? — האָט זי געפרעגט.

— יעזוס, — דאָס האָבן די אידן אויסגעטראַכט, אַז ער איז גאָט, ווייל ער איז אַליין געווען אַ איד.

— אַזוי האָט ער געזאָגט?

— יאָ, מאַמע.

— און דו גלויבסט עס?

— איך גלויב, אַז ער האָט רעכט. דער יעזוס הייסט שטענדיג טאָן זאַכן, וואָס איינער וויל נישט, — און מער גאָרנישט.

פּלעצל איז שטיל געוואָרן. זי האָט דעם אָטעם איינגעהאַלטן און געקוקט ערגעץ־וואו מיט אַ פאַרקלערטן בליק.

— וועסט מער נישט גיין צו אים!

— פאַרוואָס? איך וויל גיין צו אים.

זי האָט אָפּגעשטופּט פון זיך איר קינד׳ס קאָפּ, איידער זי האָט פאַרענדיגט צו וואַשן אים, און זיך אַ נעם־געטאָן ענערגיש צו איר אַנדערער אַרבעט אין הויז.

— און נאָך עפּעס האָט ער געזאָגט, — נאָר דאָס וועל איך קיינעמען נישט זאָגן, — קיינעמען נישט. דאָס איז נאָר פאַר מיר אַליין, (האָט דאָס אינגל געזאָגט צו זיך).

די מוטער איז בלייך געוואָרן פאַר שרעק.

— וואָס אַזעלכעס האָט ער דיר געזאָגט:

— אַז איך וועל אַמאָל ווערן קייסער איבער דעם גאַנצן דייטשן רייך און איבער דער גאַנצער וועלט — ווען איך וועל וועלן! האָט דאָס אינגל זיך נישט געקענט צוריקהאַלטן.

— שווייג, — וואָרים איך וועל דיך דערשטיקן, — האָט די מוטער אויסגעשריען און פאַרמאַכט מיט איר האַנט איר זונ׳ס מויל.

זעקסטער קאַפּיטל

דער קליינער אַדאָלף דערקענט זיין אמת׳ן פאָטער

עס האָט נישט געהאָלפן קיין אָפּשרעקן, קיין בעטן; אַלץ, וואָס די מוטער האָט נישט געטאָן הינטער דעם פאָטער׳ס פּלייצע, סיי מיט גוטן, סיי מיט בייזן, צו פאַרווערן איר זון אַרויסצוגיין צום זשאַבע־מאַן, איז געווען בחינם. עס האָט דאָס אינגל געצויגן צו אים. אַן איינגעוויינקסט געפיל האָט אים פאַררוימט, אַז דער מאַן געהער זיך אים נעענטער אָן איידער זיין פאָטער. די שטים פון בלוט־ירושה האָט גערעדט אין דעם אינגל און אים געצויגן צום מאַן. קוים איז ער אַרויס פון דער שול, איז זיין ערשטער אימפּולס געווען — אין וואַלד אַריין! ער איז באַקאַנט געוואָרן מיט דעם מאַנ׳ס פאַך, האָט אים געהאָלפן גראָבן ווערים פון דער ערד, סאָרטירן די ווערים, — די ריקערע, די פעטע, צו פאַר

Print Date: 10 November 2025. Source: Page 5, Morgn Frayhayṭ - מארגן פרייהייט, 12 January 1944 *** Historical Jewish Press, The National Library of Israel and Tel Aviv University

הִיטלער'ס געבורט

דערציילונג • פון שלום אַש

(פאָרזעצונג)

עס איז באַלד באַוואוסט געוואָרן פון דעם אינגל'ס אכזריות אויך אין שול. ער פלעגט מיטברענגען מיט זיך אין שול אַריין יאַשטשערקעס און ווייזן די קינדער זייערע שאַרפע ציין; האָט געכאַפּט אינסעקטן, פליגן, שפּינען, ווערימלעך, און געשפּייזט מיט זיי די יאַשטשערקעס. אין אָנהויב האָבן די אינגלעך אַרויסגעוויזן אינטערעס צו דעם מאָדנעם שפּיל, וואָס זייער חבר האָט מיט דער יאַשטשערקע און די ווערים, און אים אַפילו מקנא־געווען זיין אויסטערלישן אוצר. וויבאַלד אָבער זיי האָבן אייגנגעזען די רשעות'דיגע הנאה, וואָס דאָס אינגל האָט געהאַט ביים אַרויסלאָזן די יאַשטשערקע אויף די ווערים, האָט דער קינדערישער אינסטינקט אין זיי גענומען פּראָטעסטירן. זיי האָבן דערפילט עפּעס אומריינס אין דעם אינגל און געמיאוס'ט זיך צו האָבן מיט אים צו טאָן; זיי האָבן זיך דערווייטערט פון אים און גערופן אים „זשאַבע־מאַן", אויפ'ן נאָמען פון דעם מאַן אין וואַלד.

איזאָלירט אין שול, פרעמד אין דער היים, האָט דער קליינער אַדאָלף נאָך מער זיך דערנענטערט צום זשאַבע־מאַן אין וואַלד, זיך ממש באַהאַפטן אָן אים. נישט נאָר איז דער זשאַבע־מאַן געוואָרן דער איינציגער מענטש אין דער וועלט, וואָס ער האָט זיך געפילט גוט מיט אים און געפונען ביי אים אַ פאַרווייַלונג, לויט זיין אייגענעם גוסט; דער זשאַבע־מאַן איז אים געוואָרן דער איינציגער מענטש, וואָס איז אים געווען נאָענט, פאַמיליאַריש. ער האָט קיינמאָל נישט געפילט קיין נאָענטקייט צו זיין פאָטער, ער האָט קיינמאָל נישט געקאָנט ריידן מיט זיין פאָטער. אָבער דער פאָטער האָט דאָס אינגל נישט אָנגעזען, אים קיינמאָל קיין אויפמערקזאַמקייט נישט געשענקט, — און ווען יאָ, האָט ער געהאַלטן אין איין בייזערן זיך אויף אים, אין איין באַפעלן, אין איין שטראָפן אים פאַר פאַרברעכן. ער האָט, דעריבער, געבראַכט דעם זשאַבע־מאַן זיינע געפילן, ווי אַ קינד ברענגט זיינע געפילן צו אַ פאָטער. פאַר אים האָט דער אינגל פאַרטרויט זיינע געדאַנקען, זיין ליידן, פאַר אים האָט ער זיך געקלאָגט, וואָס די חברים אין שול מיידן אים אויס, איזאָלירן אים.

— עס שאַט נישט, מיין אינגל, — האָט דער זשאַבע־מאַן אים געטרייסט. — דו מוזט זיי לאָזן פילן דיינע ציין. דענסמאָל וועלן זיי שוין דיך רעספּעקטירן, — אויב נישט פון ליבע וועגן, אין פאַר מורא.

— אָבער ווי אַזוי?

— דו מוזט האָבן שאַרפערע ציין ווי זיי, שפּיציגערע נעגל, אַז דו זאָלסט קאָנען זיך איינבייסן אין זייער פלייש מיט דיינע ציין און נעגל, ווי מיין קליינע גיי־זידעלער יאַשטשערקע.

— אָבער ווי אַזוי קאָן איך שאַרפן מיינע ציין?

— דורך פיינט־האָבן די, וואָס זיינען געגן דיר, ווייל פיינטשאַפט שאַפט קראַפט, ענערגיע, פוריע. האָסטו נישט געזען אַ קאַץ, אָדער אַן אַנדער חיה, ווי זי ווערט אָנגעבלאָזן, ווען זי דערזעט איר'ן אַ שונא? דאָס ווערט זי אָנגעבלאָזן מיט קראַפט, וואָס די פיינטשאַפט גיט איר. פיינטשאַפט גיט מאַכט. דערפאַר, מיין אינגל, האָב פיינט, שטאַרק פיינט, מיט דיין גאַנצן לייב־און־לעבן האָב פיינט דעם, וואָס איז געגן דיר. דענסמאָל וועסטו האָבן מער מאַכט ווי ער. האָסט פאַרשטאַנען?

— יאָ, יאָ, — האָט דאָס אינגל געשאָקלט מיטן קאָפּ. — די חיות טוען אויך דאָס זעלבע, איך האָב עס אָפט באַמערקט.

— און ווען דו וועסט זיי פיינט האָבן מער ווי דיין שונא האָט פיינט, וועסטו שטאַרקער זיין פון אים. די חיה, וואָס קאָן מער פיינט האָבן, האָט די שאַרפסטע ציין און די שפּיציגסטע נעגל, אָט ווי די קאַץ. דערפאַר, מיין אינגל, האָב פיינט, האָב פיינט מיט אַלע דיינע כוחות! זוך פיינט צו האָבן און גיב קיינמאָל נישט נאָך! דענסטמאָל וועסטו זיין דער שטאַרקסטער פון אַלעמען און וועסט הערשן איבער אַלעמען; דענסטמאָל וועסטו אַליין זיין דער פרעסער און די אַנדערע געפרעסן ווערן.

דאָס אינגל האָט זיך צעלאַכט פאַר פרייד.

— איר רעדט צו מיר ווי קיינער נישט. מיין פאָטער רעדט קיינמאָל נישט אַזוי צו מיר. איך האָב אייך ליבער, פיל ליבער ווי מיין פאָטער. איר זענט מיר נעענטער, — האָט דאָס אינגל געזאָגט מיט געפיל.

— איך בין דיר נעענטער, מיין אינגל, וועסט עס וויסן שפּעטער. זאָג מיר נישט „איר", זאָג מיר „דו".

— „דו"? ווי אַזוי? אייך זאָגן „דו"?

— יאָ, „דו".

— איך קאָן אייך נישט זאָגן „דו". איר זענט עלטער פון מיר. איך שעם זיך.

— שעמען זיך איז ניטאָ וואָס. שעמען שעמען זיך שוואַכע און מיידלעך. ווען אַ אינגל וויל הערשן איבער זיינע פיינט, שעמט ער זיך קיינמאָל נישט. קוק מיר אין די אויגן און זאָג מיר „דו".

דאָס אינגל האָט געפאָלגט.

— אַזוי איז בראַוו. דו מוזט מיר זאָגן „דו", ווייל איך בין דיר אַ נאָענטער, זייער אַ נאָענטער.

—ווי אַזוי?

—דאָס וועסטו דיין מוטער אַמאָל פרעגן, אָבער טו עס אַזוי, אַז דיין פאָטער זאָל נישט הערן.

דאָס אינגל איז געבליבן שטיין מיט וואונדער אין זיינע אויגן.

—נו, וואָס ביסטו אַזוי שטיל געוואָרן?

— גאָרנישט, — האָט דאָס אינגל געזאָגט.

— נו, זאָג מיר „דו".

— דו, — האָט דאָס אינגל נאָכגעזאָגט.

— און זאָג דיין מוטער, אַז זי קאָן אַמאָל אַרויסקומען און מיר אַ זופּ אויפקאָכן. אָבער זאָג איר, ווען דיין פאָטער וועט נישט זיין דערביי. האָסט פאַרשטאַנען?

— יאָ, — האָט דאָס אינגל געענטפערט, נאָך אַלץ פאַרוואונדערט.

— און איצט זאָג מיר נאָכאַמאָל „דו".

— דו, — האָט דאָס אינגל איבערגעזאָגט, קוקנדיג דעם זשאַבע־מאַן אין די אויגן אַריין.

דער זשאַבע־מאַן האָט דעם אינגל געקוקט אין די אויגן אַריין:

— און געדענקסטו, וואָס איך האָב דיר געזאָגט?

— וועגן וואָס? — פרעגט דאָס אינגל.

— וועגן דעם, אַז דו וועסט וועלן וועסטו ווערן קייסער פון דייטשן רייך!

דאָס אינגל האָט דעם מאַן געקוקט אין די אויגן אַריין און אָפּגעענטפערט אַ פעסטן „יאָ!" דער קליינער אַדאָלף האָט זיך דערשראָקן פאַר זיין אייגן וואָרט און מיטאַמאָל זיך אַ כאַפּ געטאָן, אַרויס פון דער קאַמער און געלאָפן מיט אימפּעט, אָן אַ אָטעם אַהיים.

ער האָט געהערט היגטער זיך דעם זשאַבע־מאַנ'ס געלעכטער.

דאָס מאָל האָט ער דער מוטער ניט דערציילט וועגן דעם, נאָר די ווערטער זיינען טיף אַריין אין דעם אינגל'ס האַרץ, און ער האָט שוין געקלערט וועגן דעם זיין גאַנץ לעבן לאַנג.

ווי געוויינלעך, איז דער צאָל־באַאַמטער געווען דער לעצטער געוואויר־צו־ווערן וועגן די באַציאונגען פון דעם קליינעם אַדאָלף צו דעם זשאַבע־מאַן. ער איז געווען אַזוי פאַרנומען מיט זיינע פּלענער איבער דער צייט, ווען ער וועט זיין אויף פּענסיע, אַז ער האָט נישט געזען, וואָס עס טוט זיך אַרום אים היינט. און אפשר האָט ער נישט געוואָלט זען. דער אַלטער האָט געהאַלטן פון דעם כלל: „אַז מ'קאָן נישט אַריבער, מוז מען אַרונטער". פאַר דעם אינגל האָט ער קיין אינטערעס נישט געהאַט (אין דער אמת'ן האָט ער פאַר קיינעם און פאַר קיין זאַך קיין אינטערעס נישט געהאַט, אַחוץ נאָר פאַר זיך, פאַר זיינע קליינע באַדערפענישן און פאַרגעניגענס). ער האָט נישט געוואָלט זיך לאָזן שטערן אין זיין רואיגקייט, אין זיינע טעגלעכע געוואוינהייטן מיט אַ זאָרג וועגן אינגל. ער האָט געלעבט מיט די קליינע פריידן, וואָס דאָס טעגלעכע לעבן האָט אים געבראַכט, — זיינע מאָלצייטן, זיין „שטינדכען" פון שפּרייץ און ליולקע, זיין פיס־וויזיר־סעניש פאַרן שלאָפן גיין, — וואַנדערלענדיג די גאַנצע צייט אין אַ חלום וועגן דעם קליינעם הייזל ביים ברעג פון אַן אָזיערע אין וואַלד, וואָס ער האָט געפּלאַנט פאַר די יאָרן, ווען ער וועט לעבן אויף פּענסיע.

(פאָרזעצונג מאָרגן)

Print Date: 10 November 2025. Source: Page 5, Morgn Frayhayṭ - מארגן פרייהייט, 13 January 1944 *** Historical Jewish Press, The National Library of Israel and Tel Aviv University

היטלער'ס געבורט

דערציילונג • פון שלום אַש

(פאַרזעצונג)

אין די גאַנצע זאָרג וועגן דעם אינגל געפאַלן אויף פלעצל'ס פּלייצע, וואָס עס האָט נאָך שווערער געמאַכט איר שווערן געמיט. זי האָט געפילט, ווי די זינד, וואָס זי איז באַגאַנגען, הענגט ווי אַ שטריק אויף איר האַלז און ציט זי אַראָפּ מיט איר קינד אין אַן אָפּגרונט אַריין. עס איז נישטאָ קיין אַנטלויפן פון דער זינד. די זינד פאַרלאַנגט שטראָף — און די שטראָף איז איצט געקומען פון דער פרוכט, וואָס זי האָט אַרויסגעבראַכט פון דער זינד. זי האָט געפילט, אַז די צייט פון צאָלונג איז געקומען, — און די צאָלונג איז אַ שרעקלעכע. זי האָט עס דערקענט און איינגעזען אין די שטרענגע פּנים'ער, אין די אומפריינטלעכע בליקן, וואָס זיינען געוואָרפן געוואָרן אויף איר אין דער קיך פון ווירטהויז, פון אַלע געסט אין ווירטהויז, פון איר פעטער און אַנדערע אַנשטענדיגע באַלעבאַטים. אַלע האָבן שוין דאָס געוואוסט און גערעדט דערפון, — פון דעם אינגל'ס וויזיטן אין וואַלד, פון זיין משונה'דיגער, אָפּשרעקנדיגער אויפפירונג, פון זיין אכזריות, וואָס ער ווייזט אַרויס פאַר חיות. אַלע האָבן גערעדט וועגן דעם „שלעכטן בענקל", וואָס איז באַזעצט געוואָרן פון טייוול. אַלע זיינען געווען פאַרביטערט איבער דעם אינגל'ס אַראָגאַנץ און עקשנות — און האָבן געלייגט די שולד פאַר דעם מער אויף דער מוטער ווי אויפן אינגל, וואָס זיי האָבן נישט פאַרפעלט צו געבן איר דאָס צו וויסן דורך בליקן, וואָס ריידן ווערטער, און אָנצוהערענישן, אַז „דאָס עפּעלע פאַלט נישט וויים פון בוימעלע".

אין איר מיזערער גויט האָט זי ניט געוואוסט צו וועמען זי זאָל זיך ווענדן. זי האָט געקלערט צו גיין צום גלח און אים פאַרטרויען, אַז ער זאָל מדריך זיין איר אינגל. זי האָט אָבער מורא געהאַט צו ווייזן איר פּנים פאַר'ן גלח: צו מודה־זיין איר זינד פאַר אים, וואָס זי האָט באַהאַלטן פון אים אַזאַ צייט, איז שוין געווען צו־שפּעט. זי וואָגט אפילו נישט בעטן צו גאָט, וואָס געגן אים האָט זי זיך געפונען צום מערסטן שולדיג, ווייל זי האָט מיט'ן שטן אַ קינד געהאַט — און איצט שלעפּט זי דער שטן נאָך זיך. אין איר פאַרלוירנקייט איז איר אָפּטמאָל געקומען אויף דער מחשבה אויסצורייסן דעם שטן'ס פרוכט. אָבער די פרוכט איז מער נישט געווען אין איר בויך. די פרוכט איז איצט געווען אַן אומאָפּהענגיג, אייגן לעבן, וואָס איז געוואַקסן שטאַרקער און מעכטיגער פון טאָג־צו־טאָג. זאָל זי באַגיין אַ פאַרברעך געגן איר אייגן פלייש און בלוט און אויסשרייען דערנאָך פאַר דער גאַנצער וועלט, אַז עס איז געווען אַ קינד פון שטן?

ניין, זי האָט דאָס ניט געקאָנט ברענגען איבער זיך. נישט די קאָנסעקווענצן, וואָס אַזאַ אַקט וואָלט איר געקאָנט ברענגען, האָבן זי אָפּגעשראָקן, — זי איז גרייט געווען, כדי אויסצומעקן איר זינד, אַלץ אַריבערצוטראָגן, — נאָר זי האָט עס פּשוט ניט געקאָנט טאָן. וויפיל מאָל זי איז ניט געווען, דאַכט זיך, פעסט אין דער דעה, אַז דאָס איז דער איינציגער דרך אויף צו ווערן פון אַלץ פּטור, אָבער אויספירן האָט זי דאָס ניט געקאָנט. ביינאַכט האָט זי זיך אויפגעכאַפּט מיט געשרייען: די געדאַנקען וועגן איר קינד, מיט וועלכע זי האָט זיך אַרומגעטראָגן בייטאָג, האָבן זי געפּייניגט מיט בייזע חלומות אין איר שלאָף. ביי דער גאַנצער אכזריות, וואָס דאָס אינגל האָט געוויזן, ביי דער דערנידערונג און דער פאַרשעמטקייט, וואָס זי האָט געליטן איבער אים, איז ער איר דאָך טייער געווען: אפילו פון שטן, איז עס פאָרט איר קינד, — און אפשר טאַקע האָט דאָס ליידן, וואָס דאָס אינגל האָט איר פאַרשאַפט, אים ערשט טיפער איינגעבאַקט אין איר האַרץ. זיך אַליין וואָלט זי געקאָנט אומברענגען, נישט איר קינד.

ביי אָט־דעם געמיט אירן האָט דאָס אינגל איר געבראַכט די שלימות־פון דעם וושאַבע־מאַן:

— מאַמע, דער מאַן אין וואַלד זאָגט, דו זאָלסט אַרויסקומען צו אים און אים קאָכן אַ זופּ.

פלעצל איז בלייך געוואָרן, דערנאָך רויט, דערנאָך ווידעראַמאָל בלייך.

— אַזוי האָט ער דיר געזאָגט?

— יאָ, האָט דאָס אינגל געשאָקלט מיט'ן קאָפּ. — און איך זאָל עס דיר זאָגן, ווען דער טאַטע איז נישטאָ.

פלעצל איז שטיל געוואָרן.

— מאַמע, דער מאַן אין וואַלד איז אונז אַ נאָענטער, פון דער פאַמיליע, ניין?

— אַדאָלף, איך האָב דיר געזאָגט, אַז דו זאָלסט קיינמאָל ניט ריידן מיט מיר וועגן דעם מאַן און ניט אַרויסגיין צו אים. דו זאָלסט נישט . . . דו זאָלסט נישט . . . — און פלעצל איז באַפאַלן איר זון און האָט מיט די פויסטן אים געשלאָגן איבער'ן קאָפּ.

— אָבער פאַרוואָס, מאַמע, איך האָב אים גערן און דו האָסט אים אויך גערן.

— שווייג, דו!

— דער מאַן איז אונזערער אַן איר געגנער, אונזערער, דיינער און מיינער, נישט דעם טאַטנ'ס. נישט אמת? — האָט דאָס אינגל געמאַכט אַן ענטפער.

— שווייג, דו! — זי האָט אים פאַרשטאָפּט מיט דער האַנט דאָס מויל.

דאָס אינגל האָט זיך אַרויסגעריסן פון אונטער איר האַנט און אויסגערופן פון דער ווייטנס מיט אַ פאַרשייט־שמייכלענדיגן וואונק:

— דער מאַן האָט מיר געזאָגט, אַז איך זאָל דיך פרעגן, מאַמע!

— שווייג, דו, טייוול! — האָט פלעצל אויסגעשריגן און אירע אויגן זיינען געוואָרן שפּיציגע.

— איצט האָסטו מיר אויסגעזאָגט, מאַמע, די לייט רופן דעם מאַן אויך „טייוול", — האָט דאָס אינגל געזאָגט און געלאַכט דער מוטער אין פּנים אַריין.

פלעצל איז צוגעגאַנגען מיט פאַמעלעכדיגע טריט צום ווינקל, וואו דאָס אינגל האָט זיך באַהאַלטן. אירע האָר זיינען שפּיין געבליבן ווי שפּילקעס, אירע אויגן פינקלדיגע און אירע הענט אויסגעקרימטע, מיט לאַנגע פינגער און שפּיציגע נעגל. דאָס אינגל האָט דערזען אין אירע פינגער די פינגער פון אַ חיה.

שווערע טריט האָבן זיך געהערט אויף די טרעפּ.

— דער טאַטע קומט! — האָט דאָס אינגל אויסגערופן.

— טייוול! — האָט די מוטער אויסגעשריגן צו אים און איז אַוועקגעגאַנגען צו דער קיך־צו.

זיבעטער קאַפּיטל

די מוטער'ס טאַט

אַ גאַנצע נאַכט איז פלעצל געלעגן ביי איר מאַנ'ס זייט אין בעט און האָט געטראַכט: — דער טייוול איז געקומען פאָדערן דאָס זייניגע, דער טייוול זאָל עס באַקומען!

און זי האָט ווידער געקלערט, ווי אַזוי פּטור צו ווערן פון איר קינד. זי האָט אָבער באַלד ווידער איינגעזען, אַז ביי די אַלע לייד, ביי דער גאַנצער ביטערקייט, וואָס ער האָט איר געבראַכט, איז זי צו־שוואַך געגן איר קינד. ניין, זי וועט עס ניט קאָנען טאָן! זי ווייס איצט, אַז זי וואָלט ניט פייאיג געווען צו טאָן מיט אירע אייגענע הענט דאָס, וואָס זי האָט געהאַט ברעה צו טאָן. דאָס אינגל האָט זי געבונדן. ער געהער איר, אַזוי ווי ער איז, — פון דעם טייוול אָדער פון אַן אַנדערן, — ער איז איר פלייש־און־בלוט און זי איז אַן מאַכט געגן אים. זי וועט אַוועקגיין פון דאַנען. זי וועט נעמען מיט זיך איר קינד, — איר מאַן האָט איר געזאָגט, אַז עס איז פאַראַן אַ מעגלעכקייט, אַז ער זאָל טראַנספערירט ווערן אין אַן אַנדער שטאָט. דאָרט, אין דער אַנדערער שטאָט, וועט זיי קיינער ניט קענען. זי וועט זען איר קינד אָפּצוראַטעווען, אויסצוהיילן אים פון די גיפטן, וואָס דער טייוול פאַרזייט אין אים. זי וועט אים האַלטן אין אַ שול, אין אַ העכערער שול, מיט אַנדערע קינדער. זי וועט בעטן די לערער, זי וועט ריידן מיט'ן גלח פון אָרט, זי וועט אַלץ טאָן איר קינד אָפּצוראַטעווען.

און וואָס וועט זיין, טאָמער וועט דער טייוול קומען פאָדערן דאָס זייניגע אויך אין דער אַנדערער שטאָט?

(פאָרזעצונג מאָרגן)

Print Date: 10 November 2025. Source: Page 5, Morgn Frayhayṭ - מארגן פרייהייט, 14 January 1944 *** Historical Jewish Press, The National Library of Israel and Tel Aviv University

היטלער׳ס געבורט

דערציילונג • פון שלום אַש

(פאָרזעצונג)

עס איז איר עפּעס איינגעפאַלן: פאַרוואָס נישט דעם טייוול אַליין אָפּפאַרטיגן? שאַ . . . וואָס האָט ער עס באַפוילן דוהכ׳ן אינגל? „זאָג דער מאַמען זי זאָל אַרויסקומען און קאָכן מיר אַ זופּ!" — יאָ, דאָס איז עס טאַקע, דאָס איז די שטריק פון איר רעטונג, וואָס גאָט האָט איר צוגעוואָרפן אויף פּטור צו ווערן פון טייוול. האָבן זיי דען ניט געלעבט רואיג די גאַנצע צייט, וואָס דער מאַן איז געווען אַוועק? האָט זיך נישט דער אַלטער שוין געהאַט איינגעשטילט? ער האָט שוין געהאַט פאַרגעסן וואָס עס איז געשען, האָט געהאַט אַפילו געקראָגן אַן אינטערעס אין איר קינד, געזאָרגט פאַר זיין דערציאונג, אים אויסגעשטראָפּט אַמאָל. און אַלע אַרום — האָבן זיי זי נישט געהאַלטן אין כבוד? קיינער האָט מער נישט דערמאָנט מיט קיין וואָרט פון אַמאָל, ביז . . . ביז דער ציגיינער איז געקומען צוריק און האָט גענומען פאָדערן דאָס זייניגע.

אָפּראַמען דעם טייוול

ווי אַזוי?

„האָט ער ניט געזאָגט, אַז איך זאָל אַרויסקומען אין וואַלד אַריין און קאָכן אַ זופּ? האַלט ער דאָרט ניט אין בלעכענע קאַנען סם פאַר מייז? האָט ער מיר ניט איינמאָל אַליין געוויזן דעם סם? אָבער פון זיכערקייט וועגן וועל איך מיין אייגן ביסל סם מיטברענגען..."

ביי דעם איז זי איינגעשלאָסן.

דעם פרימאָרגן האָט זי זיך געפּעדערט פריער ווי אַן אַנדערש מאָל. האָט אויפגעקאָכט פאַר׳ן צאָל־באַאַמטן זיין פרימאָרגנדיגע קאַווע, האָט אויסגעבאַקט זיינע פרימאָרגנדיגע „קנייד־לעך"; דערנאָך האָט זי שוין איינגעפּאַקט אין זיין קערבל אַ שטיק קעז, אַ שטיק בלוט־קישקע, וואָס זי האָט אַרויפגעבראַכט פון ווירטהויז, אויף מיטצונעמען פאַר זיין מיטאָג־עסן אין צאָל־אַמט אַריין. ווען ער האָט שוין געהאַלטן דאָס קערבל אין האַנט, גרייט צו גיין, האָט זי געזאָגט:

— שיקעלגרובער, און וואָס איז מכוח דעם טראַנספערירן דיך אין אַ גרעסערער שטאָט? ווי האַלט עס מיט דעם? דאָס אינגל וואַקסט, ער מוז גיין אין אַ שול.

— דאָס אינגל וועט גיין אין דער שול פון דעם זשאַבע־מאַן, דאָרט אין וואַלד. די גאַנצע שטאָט רעדט דערפון, — האָט שיקעלגרובער אָפּגעזאָגט, ווי ער האָט איר געגעבן אַ קניפּ אין דעם ביינינן לייב אַריין.

פּלעצל האָט צוגענומען דעם קניפּ אָן דעם מינדסטן קרים אויף איר פּנים.

— דער זשאַבע־מאַן פון וואַלד וועט פאַרשווינדן, — האָט זי געזאָגט.

— האָסט עס מיר שוין איינמאָל געזאָגט, און דאָך איז ער געקומען צוריק.

— דאָס־מאָל וועט ער נישט קומען צוריק.

— נו, דאָס וועלן מיר זען, — האָט דער צאָל־באַאַמטער געזאָגט און איר ווידער אַ קניפּ געטאָן, אָבער שוין ניט אויף איר ווי צו טאָן, נאָר פון זיין פאַרגעניגן וועגן.

דער ווינטער קומט פרי אין דעם טאָל פון די זאַלץ־בערג און דעם זאַלץ־קאַמער־גוט. שוין אָנהויב נאָוועמבער האָבן די גרויסע זאַווערוכעס גענומען אַראָפּברענגען דעם שניי פון די בערג אין טאָל אַריין. דריי טעג נאָכאַנאַנד האָט געבלאָזן אַזאַ שניי־ווינט, אַז דאָס גאַנצע שטעטל איז פאַרשאָטן געוואָרן אונטער די בערג שניי און אַלע וועגן, וואָס האָבן געפירט פון שטעטל אַרויס, זיינען אָפּגעשניטן געוואָרן, פאַרוויים פון זאַווערוכעס. אויפ׳ן טאָג, ווען דער שניי האָט אויפגעהערט שיטן, האָבן די שליטנס קוים אויסגעשניטן אַ וועג איבער׳ן שטעטל. די איינוואוינער זיינען אַרויסגעקראָכן פון זייערע הייזער און האָבן אויפגענומען אויפ׳סניי זייער טעגלעך לעבן. אויך די קינדער, וואָס די שניי־זאַווערוכעס האָבן זיי פריי־געלאָזט פון דער שול, האָבן אויף שליטעלעך, אויף הילצערנע גליטשערס געאיילט צוריק אין שול אַריין. נאָך אַכט טעג איז דער שניי שוין געווען אַזוי האַרט און פאַרשטייפט פון דעם פראָסט און די שליטנס, אַז דער קליינער אַדאָלף האָט אין אַ שיינעם זוניגן נאָכמיטאָג זיך אַוועקגעלאָזט מיט זיין שליטעלע אין וואַלד אַריין צו זיין פריינט דעם זשאַבע־מאַן, וואָס ער האָט פאַר דער גאַנצער צייט פון דער שניי־זאַווערוכע ניט־געקאָנט צוקומען צו אים. מיט פיל שוועריגקייט האָט דער קליינער אַדאָלף זיך אַדורכגעשניטן מיט זיין שליטעלע דורך וואַלד־שטעגן צו דעם ביידל, וואו דער זשאַבע־מאַן האָט געוואוינט. ער האָט געפונען די טיר פון ביידל פאַרהאַקט, טיף פאַרגראָבן אין אַ באַרג שניי, אָן קיין שפּור פון אַ טראָט אין ביידל אַריין אָדער אַרויס פון דאָרט. אַדאָלף האָט אַריינגעשריגן הויך אויפ׳ן קול אין ביידל אַריין:

— דו, פעטער! דו, פעטער! דו!

קיין שטימע האָט ניט אָפּגעענטפערט פון אינעווייניג.

מיט גרויס מי האָט ער דערלאַנגט צו דער טיר און מיט ביידע הענט גענומען קלאַפּן אין איר:

— דו, דו, דו, עפן!

קיין ענטפער איז ניט געקומען פון אינעווייניג.

ער האָט געפּרואווט די טיר, אָבער דער שניי איז הויך געלעגן איבער איר און די טיר האָט נישט נאָכגעגעבן. ער האָט נאָכאַמאָל גערופן און קיין ענטפער איז אַלץ ניט געקומען פון אינעווייניג. אין שרעק האָט ער אויסגעדרייט דאָס שליטל און איז געלאָפן מיט אַלע כוחות אַהיים.

— מאַמע, דער מאַן, אונזער קרוב אין וואַלד איז ניטאָ מער. — האָט ער אויסגעשריגן, ווי ער איז אַריינגעלאָפן אין שטוב אַריין.

— פון וואַנען ווייסטו דאָס? — האָט פּלעצל געפרעגט לאַקאָניש. —

— איך בין געווען אינדרויסן. די טיר איז פאַרשאָטן מיט שניי. האָב געקלאַפּט, געקלאַפּט אין דער טיר, אָבער קיינער האָט ניט געענטפערט.

— ביסט דאָרט געווען? איך האָב דאָך דיר געזאָגט, אַז דו זאָלסט ניט גיין אַהין, — האָט די מוטער געזאָגט אַזוי רואיג, אָן געבייזער, אַז דאָס אינגל האָט ניט געוואוסט וואָס צו טראַכטן.

(שלוס — מאָרגן)

Print Date: 10 November 2025. Source: Page 5, Morgn Frayhayṭ - מארגן פרייהייט, 15 January 1944 *** Historical Jewish Press, The National Library of Israel and Tel Aviv University

היטלער׳ס געבורט

דערציילונג • פון שלום אַש

(שלום)

— ווייסט דאָך, מאַמע, אַז איך האָב גערן צו גיין צום מאַן.

— האָסט עס, זאָגסטו, גערן?

— יאָ, מאַמע.

— און דער מאַן איז ניטאָ מער?

— ניין.

— נו, וואָס קאָנסטו טאָן, מיין אינגעל? — האָט די מוטער געזאָגט, אַלץ רואיג און גלייכגילטיג.

— אָבער אַזוי פלוצלונג פאַרשווינדן מיט די אַלע חיה׳לעך, זיך ניט געזעגנט גאָר, — האָט דאָס אינגל געזאָגט מיט צער, כמעט וויינענדיג.

— יאָ, ער טוט שטענדיג אַזוי אָפּ: ער קומט און ער גייט.

— מאַמע, וואָס פאַר אַ קרוב איז ער אונז, איך מיין, דיר און מיר? האָסט עס מיר קיינמאָל ניט געזאָגט.

— דאָס וועסטו אים מוזן אַליין פרעגן, ווען דו וועסט אים טרעפן. אָבער איצט לעץ זיך אַוועק מאַכן דיין שול־אַרבעט. דיין פאָטער, — זי האָט אונטערגעשטראָכן דאָס וואָרט, — קומט באַלד אָן.

— איך האָב נישט גערן די שולע, מאַמע, — האָט דאָס אינגל געזאָגט.

— וועסט באַלד, מיין אינגל, גיין אין אַן אַנדער שולע. מיר פאָרן אין אַ גרעסערער שטאָט. דאָרט זיינען פאַראַן ריכטיגע שולעס, גימנאַזיעס.

— איך וואָלט בעסער געוואָלט זיין מיט׳ן מאַן אין וואַלד, זיך לערנען זיין פאַך פון אויסבריען חיות. איך האָב נישט גערן קיין שולעס.

— אויב אַזוי, מוזטו, מיין אינגל, אויסגעפינען וואוהין דער מאַן איז געגאַנגען, — האָט די מוטער אַלץ גערעדט גלייכגילטיג, אָן געבייזער, וואָס דאָס אינגל האָט עס גאָרנישט געקאָנט פאַרשטיין.

אין אַ פאָר טעג אַרום איז מען שוין געוואויר געוואָרן, וואָס עס איז געשען מיט דעם זשאַבע־מאַן. דער וואַלד־אויפזעער, וואָס האָט געהאַט באַמערקט דעם זשאַבע־מאַן אַ טאָג פאַר דעם שניי־שטורעם, האָט נאָכ׳ן שטורעם, ווען ער האָט דערזען די טיר אין ביידל פאַרלייגט טיף מיט שניי, געבראַכט אַהין מענטשן אויף אַוועקצוראַמען דעם שניי. מען האָט אָפּגעראַמט דעם שניי, געעפנט די טיר אין ביידל, און דאָס בילד, וואָס מען האָט דאָרט דערזען פאַר זיך, איז געווען אַזוי שרעקלעך, אַז מען האָט שפעטער אין ווירטהויז זיך נאָר גערוימט ווענגן דעם אויפ׳ן אויער און נישט גערעדט אין דער הויך. מען האָט געפונען דעם זשאַבע־מאַן אויסגעצויגן אויף דער ערד, אַ טויטן, און איבער אים זיינען אַרומגעקראָכן די חיות, וואָס ער האָט אויסגעבריט, די זשאַבעס, די שנעקעס, די עקדישן, די פיפערנאָטערס. זיי האָבן זיך אַרויסגעמאַכט פון די באַליעס וואַסער, וואָס זיינען געווען איינגעפרוירן, און זיינען הונגעריגע אַרומגעקראָכן איבער דער קאַמער. די איינציגע שפייז, וואָס זיי האָבן געקאָנט געפינען אין דער קאַמער, איז געווען דעם זשאַבע־מאַנ׳ס טויטן קערפער, האָבן זיי זיך אַלע געוואָרפן אויף אים. דער קערפער איז שוין געווען צעשעדיגט, צעגריזשעט פון די ציין און זויגערס פון די אַלע מינים יאַשטשערקעס, ווערים און שלענגלעך; אויך מייז האָבן געגריזשעט דעם קערפער. דער טויטער האָט שוין געהאַט פאַרלוירן דעם מענטשלעכן אָנבליק. זיין פנים, זיינע הענט זיינען געווען צעפרעסן.

דער כירורג האָט זיך גע׳מיאוס׳ט צו פאַלמעסן דעם קערפער, כאָטש עס זיינען געווען אין דער קאַמער בולט׳ע סימנים, אַז נאָך אַ מענטש איז דאָרט געווען מיט אים, און אויך דאָס רעשטל זופ אין אַ טעלער האָט געטראָגן אויף זיך אַ פאַרדעכטלעכן אָנווייז אויף סם. עס איז אָבער געווען דערביי נאָך אַ גוטע אורזאַך פאַר דער פאָליציי ניט צו וועלן זיך פאַרנעמען צופיל מיט׳ן פאַל: דער טויטער האָט ניט געהערט צו קיין קריסטלעכער אמונה, נאָר צו געצנדינער פון די ציגיינער, ווי דער דאָקומענט, וואָס מען האָט געפונען ביי אים, האָט אויסגעזאָגט. די פאָליציי האָט ניט געוואָלט זוכן ווייטער די אמת׳ע סיבה פון דעם ציגיינער׳ס טויט און עס דערקלערט פאַר „אַ פאַל פון פאַרפרירונג". דער קערפער איז טאַקע, נאָך אַכט טעג ליגן אין דער קעלט, געווען געליווערט ווי אייז.

דער גלח האָט נישט געוואָלט אים לאָזן באַגראָבן אויף געהייליגטער ערד. די פאָליציי האָט אים אָבער גענייט — און מען האָט דעם טויטן, ווי אַ נבלה, אַריינגעוואָרפן אין אַ גרוב ביי דעם פלויט פון צווינטער, וואָס איז רעזערווירט פאַר פאַרברעכער און ציגיינער.

צו נייעם יאָר איז דער צאָל־באַאַמטער טראַנספערירט געוואָרן אין אַן אַנדער שטאָט. נאָר איידער די פאַמיליע האָט פאַרלאָזט דאָס אָרט, האָט דאָס אינגל אַדאָלף זיך אַרויסגעכאַפט אויפ׳ן צווינטער, גענומען אַ שפיציגן שטיין און אַריינגעזעצט אים אין דער ערד אויפ׳ן קבר פאַר אַ צייכן. ער האָט דערנאָך איינגעשריבן אין קבר אַריין:

„איך וועל געדענקען די ווערטער, וואָס דו האָסט מיר געזאָגט. מיין גאַנץ לעבן וועל איך דיך געדענקען, פאָטער!"

און דאָס אינגל האָט געהאַלטן וואָרט.

נאָך יאָרן און יאָרן איז דאָס אינגל צוריקגעקומען צום קבר. ער איז געקומען צוריק, ווי דער זשאַבע־מאַן האָט געהאַט צוגעזאָגט זיין מוטער: דער הערשער פון דייטשן רייך! ערשט נאָר־וואָס איז דער גורל פון אַכציג מיליאָן מענטשן פון איינעם פון די גרעסטע און ציוויליזירטסטע פעלקער פון דער וועלט איבערגעגעבן געוואָרן אין זיינע הענט. קיין הערשער פאַר אים האָט ניט באַקומען די מאַכט איבער דעם לעבן און דעם טויט פון זיין אייגן פאָלק, ווי זי איז איבערגעגעבן געוואָרן אין די הענט פון דעם אינגל אַדאָלף; קיין הערשער פאַר אים האָט נישט געוואָרפן אַזאַ שוואַרצן שאָטן פון טויט איבער פעלקער און נאַציעס ווי דאָס אינגל אַדאָלף. איצט איז ער געקומען צוריק, ביינאַכט, אָנגעטאָן אין אַ שוואַרצן מאַנטל, אין אַ צילינדער־הוט, באַגלייט מיט אַ שטאַב פון זיינע אייגענע מיליטער־לייט.

מיניסטאָרן, גענעראַלן פון די מעכטיגסטע אַרמייען האָבן געשוואוירן געטריישאַפט צו זיין נאָמען. זיי שטייען אַרום אים, גרייט אויסצופירן זיין באַפעל צו גיין וואו די וועלט האָט נאָר אַן עק און זי באַצווינגען, כדי צו לייגן זי צו זיינע פיס. דער מאַן אָבער, וואָס אין זיין האַנט און מויל איז איבערגעגעבן דער טויט און דאָס לעבן פון דעם ערד־קוגל, שטייט ביי אַן אומבאַוואוסטן קבר, וואָס ליגט ביי דער וואַנט פון אַ קליינעם בית־עולם אין אַן אָפגעלייגטער שטאָט. קיין מצבה, קיין נאָמען טראָגט נישט דער קבר, נאָר אַ שפיציג־קאַנטיגן שטיין, וואָס דער מאַן האָט איינגלוויין אַוועקגעלייגט דאָרט פאַר אַ צייכן. אונטערטעניג, מיט רעליגיעזער פרומקייט לייגט דער הערשער פון דער וועלט דעם קראַנץ בלומען, וואָס איינער פון זיינע גענעראַלן האָט אים אונטערגעטראָגן, אויף דעם אויסגעגליבענעם, באַשיידענעם קבר און שרייט אַריין מיט אַ הייזעריגער, רויער שטים:

„פאָטער, די שנאה, וואָס דו האָסט מיך געלערנט, האָט מיר אַלץ געגעבן. הייל!"

„הייל!" — האָט די שטאַטלעכע, ווערדיגע סוויטע מיט די צילינדערס אין די הענט אָפגעענטפערט.

די מיליטער־לייט זיינען געשטאַנען אין מיליטערישן סאַלוט.

פאַשיסטן קריצן מיט די ציין אויף שלום אַש'ס ווערק

ליבעראַלן נוצן שלום אַש'ס ביכער צו באַקעמפן פאַשיזם. — דר. יוסף קלויזנער'ס ביכער וועגן קריסטוס'ן. — פאַרוואָס די קריסטוס־פראַגע איז איצט געוואָרן אַזוי וויכטיג. — די ראָל פון דער „פאָרווערטס"־קליקע.

פון משה באַקאַל

די קריסטוס פּראָבלעם פאַרנעמט איצט אַ וויכטיגן אָרט אין דער אידישער וויסנשאַפטלעכער ליטעראַטור — לויטן זעלבינגן אופן ווי שלום אַש האָט עס קינסטלעריש אַרויסגעבראַכט אין זיין „נאַזאַרין" און „אַפּאָסטאָל".

עס איז כדאַי דאָ צו דערמאָנען דאָס באַרימטע ווערק פון ה. דוש. ענגעלאַוו: „אידישער בליק אויף יעזוס קריסטוס'ן"; די גרויסע בענדער פון דר. יוסף קלויזנער: „יעזוס פון נצרת" און „פון יעזוס ביז פּאָול", וואָס זיינען געשריבן געוואָרן אין העברעאיש און איבערגעזעצט געוואָרן אין ענגליש (פאַרלאַג מעקמילען).

אויפן אידישן און אַלגעמיינעם אַמעריקאַנעם לעבן איז שוין אַזאַ טיפער, אַז זיינע לעצטע שאַפונגען ווערן פון פּראָגרעסיווע עלעמענטן באַנוצט צו באַקעמפן דעם בלוטיגן אַנטיסעמיטיזם אין אַמעריקע.

לענן. אַט אויף דעם סימפּאָזיום פון „אידישן פאָרום" האָט גערעדט פּראָפעסאָר רושעיסס ב. גיפאָרד, געהילף „דין" פון קאָלאָמביאַ אוניווערזיטעט יוריספּרודענט אָפּטייל (לאָ סקול) אַף זייט 10 פון פאַמפלעט זאָגט ער:

„עס איז נאַריש צו באַשולדיגן דעם גאַנצן אידישן פאָלק פאַרן טויט פון יעזוס, פּונקט ווי עס וואָלט געווען נאַריש צו פאַרדאַמען דאָס גאַנצע אַמעריקאַנער פאָלק פאַרן טויט פון לינקאָלן דערפאַר וואָס זיין מערדער איז גראָד געווען אַן אַמעריקאַנער.

„פון דער זעלביגער וויכטיגקייט צו זיין (שלום אַש'ס) אַנדייטן די אמת'ע שולדיגע אין אַט דער היסטאָרישער פּאַסירונג איז דעם מחבר'ס פראַגע: „פאַרוואָס קען ניט געלייגט ווערן קיין בריק צווישן די צוויי גרויסע מאָראַלע כחות, ווען עס איז דאָך דער גלויבן אין גאָט — אַ בריק וואָס זאָל זיך אָנשפּאַרן אויף די צווילינג־זיילן פון ליבע צו גאָט און ליבע צום מענטשן?"

ניו יאָרקער לעבן לענגער פון אַנדערע אַמעריקאַנער

דער דורכשניטלעכער לעבנס־עלטער פון ניו יאָרקער איז כסדר געשטיגן זינט 1880, צו 5 און אַ האַלב יאָר פאַר יעדן יאָר־צענדליג. — ציפערן, פאָרעפנטלעכט פון ניו יאָרקער געזונט־דעפּאַרטמענט, וואָס וועקן די פאַנטאַזיע. — פרוּ־ען לעבן לענגער ווי מענער.

פון נ. פאָלאַר

דער ניו יאָרקער געזונט דעפּאַרטמענט האָט די טעג אַרויסגעגעבן אַ קליין ביכל, וואָס באַשטייט פון ציפערן, וואָס מען קאָן בשום אופן ניט אַנוועגן פאַר זיי דאָס וואָרט „טרוקענע".

די ציפערן פון דעם געזונט־דעפּאַרטמענט זיינען אינטערעסאַנט און לעבעדיג. זיי גיבן, קודם־כל, אַן דעם דורכשניט־עלטער פון יעדן ניו יאָרקער מענטשן, סיי מאַן, סיי פרוי, אין ניו יאָרק.

יאָר, לעבט איצט אַ צווייטן לעבן — און ער קאָן אויך דערוואַרטן, אַז דאָס צווייטע לעבן זיינס זאָל זיין מיט אַן ערך 4 יאָר לענגער פון דעם ערשטן.

אין דעם לאַנד פון פאַנטאַזיע

עס ווילט זיך, ביים אָנהויב פון ניי עם יאָר, זיך אָוועקלאָזן מיט דער פאַנטאַזיע אין דעם פאַנטאַזיע־לאַנד פון אַזעלכע טשיקאַווע ציפערן און זיך פאָרשטעלן, אַז די טאַבעלע פון ניו־יאָרקער לעבנס־דורכשניט, ווי זי האָט אָנגעהויבן ניין אַרויף זינט 1880, אין ציקלען פון צענער יאָרן, וועט זיך ניט אָפּשטעלן — און קלעטערן אַלץ העכער און העכער.

אין 1880 איז דער דורכשניטלעכער לעבנס־עלטער פון אַ ניו יאָרקער געווען, ווי עס ווייזן די טאַבעלן, נישט מער ווי 29 יאָר. צוגעבנדיג נאָך 33 יאָר צו דעם דורכשניט לעבנס־עלטער פון אַ היינטיגן ניו יאָרקער, וואָלט מען געקאָנט זאָגן, אַז יעדער ניו יאָרקער, וואָס איז אַריבער דעם עלטער פון 29 אין 1940 פאַר ווייסע מענער באַלד 63 יאָר, פאַר ווייסע פרויען — באַלד 67 יאָר.

די טאָפּלטע בוכהאַלטעריע פון די פירער פון דעם אידישן אַרבעטער־קאָמיטעט

א. העלד איז פאַר אחדות. — י. באַסקין זידלט באַלד נאָכדעם די ציוניסטן און העגרי מאַנסקין'ן פון בני ברית. — יעקב פאַט האַלט, אַז מ'אַר'ן נעשאַנאַל וואָר פאַנד און פאַר דער רויטער אַרמיי זאָלן אַנדערע געבן. — צוויי „סעטס" ציפערן.

פון ס. נאָטליב

וואָס הערט זיך מיט די פינאַנצן?

פאַר אַמעריקע און פאַר דער רויטער אַרמיי זאָלן געבן אַנדערע

באַנוצן שלום אַש אין קאַמף געגן אַנטיסעמיטיזם

אָבער די ווירקונג פון שלום אַש'ן

אויסזיכטן אויפן היים־פראָנט אין 1944

(שלוס פון זייט 4)

טאַמאַס „סאָציאַליסטן", די פּראָגראַם פון „צעשיסן דעם סטאַלין רעזשים", אָנגעפירט פון דעם קאַהאַן־אַבראַמאָוויטש־דובינסקי־כאַגין בינטל. די דעפיטיסטישע עלעמענטן אין דער אַרבעטער באַוועגונג אַרבעטן מעשים, כדי ניט צו דערלאָזן צו טרעיד־יוניאָן אייניגקייט אויף אַ נאַציאָנאַלן און אינטערנאַציאָנאַלן פאַרנעם.

TOMORROW
The Magazine of the Future
presents
The Birth of Adolf Hitler
First of a powerful two-part story
by SHOLEM ASCH
Based on material gathered by the author at Hitler's birthplace, with further articles, poetry and book reviews.
JANUARY 1st On All Newsstands 25c
ספּעציעלער סעמפּעל אָנבאָט! פינף נומערן, איינשליסענדיג יאַנואַר און פעב., בלויז $1. שיקט טשעק אָדער מאַני אָרדער צו:
TOMORROW, 11 East 44th Street, New York.